

ISTREF HAXHILLARI
BARI I UJKUT
PROZA

BOTIMET TOENA

ISTREF HAXHILLARI

BARI I UJKUT

PROZA

BOTIMET TOENA
Tiranë, 2009

Një falenderim të veçantë për
BASHKINË E QYETIT TË POGRADECIT
që ndihmoi në botimin e këtij libri

Botuese: Irena Toçi
Redaktor: Bujar Balliu
Korrektore letrare: Brikela Zeqollari, Dorina Talo
Përkujdesja grafike: Elida Stafa
Fotot në kopertinë: Niko Tona dhe Ardi Fezollari

ISBN 978 - 99943 - 1 - 522 - 2

© Autori

Tel: + 35583222075
+ 355692570522

E-mail: istrefhaxhillari@yahoo.com
istrefhaxhillari@gmail.com

[Http://www.pogradec.info/istrefhaxhillari.htm](http://www.pogradec.info/istrefhaxhillari.htm)

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollësja", K. P. 1420, Tiranë

Tel.: + 355 4 22 40 116; + 355 4 22 58 893

Fax: +355 4 22 40 117

E-mail: toena@toena.com.al
redaksia@toena.com.al

[Http://www.toena.com.al](http://www.toena.com.al)

... Ende nuk është errësuar. Horizonti ngjyer në vishnje varet anës detit si perde e kadifenjtë. Firohet në lëngatë dita e mekur. Rrënjët e pishave mbllaçitin lëngun e kaftë të dheut dhe kundrojnë me nge gjethet që fërkohen pa turp në horizontin e mugët të fundditës. Mbrëmja kurorëzon ëndrrën sfilitesë, i bashkon të malluar. Shkëlqimin e takimeve nuk e zbeh zezona e kohës. Njerëzit druajnë të afrohen përçark vendit ku lulëzon bima nazike ngjyrë bronzi. Askush nuk futet në kthinën e tyre, fshehtësirë e ëmbël ku jetojnë çdo çast, ditë për ditë.

Ai ndien vitet t'i shkasin nëpër gishta, teksa parku ka ngecur në sytë e saj. Një det lumturie stërpik kujtesën e ciflosur. Era memece i gudulis thinjat. Shpirti i ndërkryer buis, e tundon të hapë zemrën, të rrëfejë sekretet...

PARATHËNIE

MË SHUMË JETË SE MODË

Në kapërcyell të shekujve XX dhe XXI, si për të ringjizur një tekst të pafundmë që ish çartur nga ideologjitë, epika shqiptare e Veriut zbriti të njësohej e t'i rripte jetë lirikës së Jugut, teksa kjo e fundit u ngjit të kthjellohej mes venave të epikës. Rrjedhojat e këtij gërshetimi, që mund të shihet edhe si rigjetje e gegërishtes dhe toskërishtes në thellësitë ku vështrimi i shkencave nuk mbërrin dot, janë tashmë të pranishme në letrat shqipe.

Globalizimi shtroi si mëdyshje, - herë vrastare e herë tejet prodhimtare, - zgjerimin e Fshatit Global në dëm të fshatit të mirëfilltë. Ashtu si njeriu, që para vdekjes ose para një lindjeje të dytë nga barku i pashtershëm i Metaforës, nis të rrëfëhet për të lehtësuar (a pasuruar) shpirtin, truri i jetës shqiptare, me rrënjë të thella në fshat e degëzime të panumërta nëpër qendrat urbane, filloi të shkëndijonte, po vetëm për të ruajtur e përkryer Kujtesën.

Prozatori dhe eseisti pogradecar Istref Haxhillari është zëdhënës bindës i jetës së parme e të sotme shqiptare, ngulitur në një zonë të gjerë plot thesare historike e kulturore, duke vijuar me përkushtim e një mënyrë të vetën disa nga hullitë e hapura prej Lasgushit (me *qytezën* e përjetshme, si ngrehinë e muzgut ku mbruhet fjala) e Mitrushit (me *fshatin*, po të përjetshëm, që vigjilon si skelet fildishi nën lëkurën e kësaj jete).

Para së gjithash bie në sy e në zemër fjala e kulluar shqipe, muzika dhe vallëzimi i brendshëm i fjalive, që u japin edhe më shumë peshë temës e karaktereve. Veç freskimit të kujtesës dhe ravijëzimit të një harte shpirtërore, kufijtë e së cilës, në i kaloftë, bëhen fatale për lexuesin, proza e Haxhillarit u ruan trojet e merituarra përshkrimeve të natyrës, tipareve njerëzore, trandjeve shpirtërore, habive, pyetjeve dhe mospërgjigjeve (si lartime të heshtjes) që nuk janë shpikur nga epoka pasmoderne, duke ngjizur një kohë të vetvetishme dhe të mbyllur për ata që kanë në qenie më shumë modë, sesa jetë.

“Dalëngadalë errësira pushton qytetin, bregun e detit, pemët, krejt dukjen tokësore. Zë fill shtegtimi i ëndrrës së ditës nëpër natë, bie ora zvarranike e kapërcimit fshehtarak të rrugëve, ku nata e zezë i buzëqesh simotrës me sy të bardhë në ikje. Tisi i mbrëmjes mbllaçit dhe kapërdin me nxit copërat e fundit të ditës. Përtueshëm, me oshtimë të ngadalshme, uji shushurin pa pushim, stërpik dhe lëpin me etje rërën e përvëlur nga rrezet e ditës. Largohet fuqiprerë, merr hov vjen sërish, nuk arrin gjër ku duhet, ndaj kthehet mbrapsht. Përngjet me fëmijën që kërkon të kapërcejë

*ledhin. Sa vjen te buza e tij ndërron mendje i pavendosur,
pastaj përsëdyt provën e radhës.*

*Kujtimet e tymta sillen pa pushuar si rrjedha mjegulle
mbi syprinën e rrudhur të ujit. Mbështetur rrëzë pishës
stërmadhe, fare pranë bregut, ngula sytë në hapësirën
levarashe me iskra drite nëpër muzg...”*

Në një mjedis të tillë e vërteta e secilit zbulohet pa
kurrfarë mundimi.

DR. ARDIAN KYÇYKU
Bukuresht, 13 gusht 2009

MUZGJE TË THINJURA

Geta e hajdutëve gjarpëronte nëpër natë lartësive të malit Kozic. Këmbët e kuajve të vegjël valamaras vallëzonin pa zhurmë vragëve harkuar nëpër shkëmbinj. Ngjanin me dhi të egra në gji të mugëtirës. Buzë kroit u zbritën kuajve, u fërkuan kurrizet e lagura, i përkëdhelën miqësisht. Një nga një i çuan të pinë ujë në pellgun përfund burimit. Kuajt zunë të skërmitnin barin e djerrinës, ndërsa burrat, mbuluar gjer poshtë këmbëve me gunat e hirta, u ndehën mbi lëndinë.

Hajdutët e Valamarës kishin hije stërgjatë të rëndë plumb. Askush nuk parashihte sulmet e tyre, askush nuk guxonte të ngjiste përpjetat e Kurorës. Gratë mbanin grumbuj marramendës gurë gjithfarësh, të mëdhenj e të vegjël, mbarsur në gardhe lisi, që mund t'i gremiste cilido e të bënte kërëdinë.

Nepërka treti dorën e majtë në leshrat e dendura të Krentës, me kokën mbështetur mbi gjurin e përkulur të burrit. Vështronte ngultas gruan, e zhbironte jashtë e brenda, rrekej t'i lexonte shpirtin e turbullt.

- Sy të mrekullueshëm ka, si të mëzit, po a mund t'u besoj? - përimtonte i brenguar teksa nuhaste aromën përcëlluese të femrës ngjitur pas trupit.

Vagëlluar ndiente ftohjen, mpiksur prej një viti. Plaga e thellë gërryese, sflitëse e trazonte natën në përkundje lemerisëse ëndrrash. Zemra e burrit kullonte gjak, dhelet me zor zbutnin ftohtësirën pa kthim. Legëndisur thellë shpirtit të përndeaur kishte pikasur ngasjen. Nuk qe mosha, as koha.

Zakonin e vjetër, buisur me tepri, nuk e harronte kurrë. Kënaqësi e udhëtimeve të pambaruara, apo mani e pleqërisë së hershme? Ndoshta të dyja, ndoshta asnjëra. Teptisja vjeshtarake u vriste sytë burrave, që përtypnin me zor pasionin arratiak të Prijësit.

Trimëria e fshehtësia kryqëzoheshin në mendjen dhe trupin stërmadh të Nepërkës. Përthyerje dritë-hije në mbremje vjeshte me re që nxitojnë nëpër kupën qiellore. Mbi ballin e lartë rrudhat e lakuara zbavitëshin, kapërthyer në lojë djallëzore fantazmash. Dredhonin lart, tërthorazi, pjerrtas, turreshin si tehe zjarri në mot ngarkuar me elektricitet dhe ngjiznin pamjen e ngatërruar, përshfaqje e mugët për besnikët e fisit.

S'kishte mbushur të tridhjetat, kur thika inatçore e harkuar i theri shëmtuar fytyrën nga cepi i vetullës së majtë, tejzgjatur skithët faqes gjer nën mjekër. Të nesërmen thikëharkuari i krisur dha shpirt me gjoksin hapur, gojë e kuqe ariu plak pa dhëmbë. Shenja e thikës xanaxare në të majtën e fytyrës së frikshme mpiksi spërdredhjen e hepuar, që i përngjiste nepërkës helmuese të shullërit. Kokën përfund mjekrës, bishtin përënë vetullës kërlëshur hatashëm. Në këtë cep të çuditshëm të dheut, kaurdisur sipas ligjeve të pangjashme me asnjë

tjetër, guximi dhe mendja e harbuar çmoheshin sipërisht, ndaj burrat e fisit në zemër të malit Valamarë nuk e zgjatën. Po atë ditë e përzgjedhën prijës të vendit fytyrën e përçudnuar dhe i ngjitën emrin Nepërka. Pas ca vitesh harruan emrin e vjetër, madje as atij nuk i kujtohej. E gremisi për të mos e përmendur më kurrë.

Teksa përkëdhelte gruan me flokë korb të zinj, Kapua brente kuptimin e emrit të njeriut.

- Përngjet me hijen, - bluante nënthënien errëtiake, - lëvozhgë vagëlluar e lëndës vdekatore, gjersa përmes tij përcillen jo shenja, por qenia e turbullt njerëzore. Ndotdh që emri dhe njeriu nuk ngjasojnë. Ai me zor e mban, i ngatërrohet nëpër këmbë si kuajt e penguar.

- Më mirë ta ndërrojë si unë, - mërmëroi me zë të zvargur, dëgjuar shurdhët përqark.

Emri i vjetër atëror, hije e zbehtë, i la vendin emrit të ri, hije më e plotë, më denjësore që mbështille përplotësisht materien djallëzore me të cilën qenë gatuar gjymtyrët, rropullitë, eshtrat, po veçan lënda e pakapshme e trurit, tulatur thellë dukjes së jashtme. Ndihej plot me emrin e ri, që i lartoi famën, e ngjiti në fronin e kryezotit të vendit.

Gurani, ndër burrat e vjetër të fisit më afër kreut, përtypte një fije bari mes dhëmbëve të shtrënguar. Bluante filozofinë e lëkundur të Kurorës për jetën dhe vdekjen, dashurinë dhe tradhtinë. Grabitja, gatesë e fshehtë, gjithfarë trillesh të guximshme dredhuar në tragën vjetarake të fisit, ishte e drejta më e natyrshme, jetësore e gunëhirtëve. Sjellje e vetëkuptuar, jashtë kodit penal të çdo vendi tjetër të planetit. Valamarasit nuk mbillnin e nuk korrnin si të tjerët përreth, nuk rrisnin bagëti të tjera përveç kuajve.

- Burrë pa kalë njëlloj si pa këmbë ose pa duar, - nënqeshi dhe i shtrëngoi perçen e hirtë doriut shkumuar nga djersa, që dihashte përkrah tij.

Nëpër shekuj të thinjur varguar tejlarg, banorët e çartur të lartësive ushtronin pa mbarim rrëmbimin në territor të gjerë. Udhëtonin ditë e net kaluar mbi kuaj të vegjël e të shpejtë, armatosur me të gjitha stisjet vrastare, që përvoja djallëzore e njeriut pati shpikur moteve të mjegullta.

- Edhe sa do të zgjasë? - i theri në shpirt. - A do të durojnë të tjerët përreth grabitjet e dhunshme për shumë kohë?

Pështyu fijen e barit si të largonte mendimet e ngatërruara torturuese, që nuk mundej t'u jepte vragë. Grabitja përtej Kozicit ishte kurth sipas shenjave të sigurta nga njerëz të besuar. Në stanin e vetmuar arratisur larg fshatit Dragotinë qëndronte çobani me dy qen. Vathat e tjera ishin larg dhe koha e ndihmës më të afërt jo më pak se një orë. Lajmëtarët e paguar qenë tre të ndryshëm, nuk e njihnin njëri-tjetrin. Të dhënat përputheshin.

- Kemi shumë rrugë? - pyeti pa kujdes e drejtim të përcaktuar Neridi i hijshëm dhe vështroi i ngrysur, përhumbur në gjysmerrësirë.

Prijësi nuk foli. Shplekste flokët e gruas i patrazuar nga prania e burrave dhe pyetja e djalit. A thua brodhën gjysmë nate viseve të çërkta përmbi Kozic, të ledhatonte qetësisht gruan me sy të mëdhenj si copa smeraldi përshkënditës?

Nuk u martua. Netëve të errëta larushitur me gri ndillte i përndezur Krentën, gruan me flokë korb të zinj thurur gërshet ledhatar gjer përfund kurrizit të

hijshtëm. Trupderdhur, sy të mëdhenj tepërisht femërorë, vetullharkuar dhe faqe ngjyrë flambre, gruaja flokëzezë qe pasuri vjeshtarake, mjerim dalldisë i burrit nursëz. Moshë e shpirtit të tij, e luhatshme sipas gjendjes, shfaqte cilësinë e kameleoneve për të ndërruar ngjyrë në çdo qasje rishtare, për të qenë i hareshëm me të gëzuarin, i përzishëm me të rrënuarin. Me gruan e re humbiste, ronitej moshës së këndellur të rinisë.

Krenta bariste mbi pelën e vogël qimekuqe degdisur nëpër hullitë e zanatit lashtësor. Përdridhte litarin e gjatë prej kërpë në shalën e pelës, vishte pantallona e lidhte shami me strehë. Xhepave anësore të linjës së leshtë dremisnin dy thika fshehur në këllëfë panje. Pushka e mbushur stoliste kocakun e shalës qëndisur me lëkurë kaprolli. Njëzet e një vjet më e re lulëzonte, teksa Nepërka shkelte trishtueshëm pragun e pleqërisë.

Djalit iu përgjigj Gurani.

- Pothuajse mbërritëm, po duhet të presim yllin e sabahut. Ta munda gjumi e të harrojë rrezikun.

Neridi, si shumica e burrave, dinte grabitjen e bagëtive në Dragotinë pa asnjë imtësi tjetër. Pyetja e trishtë nuk ishte brenga e tij. Ligështia e djalit qe gruaja e re në gjunjët e Nepërkës, pamje e padurueshme pëlçitëse. Shtrëngonte dhëmbët, largonte dorën e djathtë nga thika e latuar varur në ijën e majtë. Ditë për ditë vërtiste tehun e holluar përmbi grihën mprehëse, i menduar e përngritur. Natën shikonte vegime me kokën e Nepërkës ngulur në thikën e tij.

Krenta e përzinte me zor marrëzinë. Me bisht të syrit i buzëqeshte si për t'i thënë se qe lojë, që do të mbaronte së shpejti, se bënte adetin e vjetër për të larguar dyshimet vrastare të burrit më të fuqishëm të fisit.

Nata e vjeshtës së vonë e kthjellët qelq. Nga lartësia e malit gjithësia davaritej në pëllëmbë të dorës. Në ajrin e butë, të përhimë, qielli ngjishej pas tokës, kacavirrej ta mbështillte në krahët prej ere, ta puthte e përkëdhelte si burri i moshuar gruan e re me leshrat pis të zeza. Yjet, gozhdë të bronzta mbërthyer pa rregull në kupën e përkulur si saç. Qielli vjeshtarak shpërhapte pamjen larg e gjerë, priste kurorën vezulluese të hënës të lëshonte përndritjen ngjyrë argjendi. Hënën, kulaç gruri përmbi Kozic.

Burrat bluanin besëtytnitë e qiellit e të dheut. Hapësira përreth mbushej me fantazma gjithfarëlloj, qenie pa trajtë e pa formë, krijesa prej ajri, që nuk i shquante syri i njeriut. Yjet vështronin nga lart, merrnin vrull dhe turreshin drejt tokës pafajësisht, po në vizionin e tyre të frikshëm. Kurora e Valamarës luhatej midis duknajës dhe fantazisë, katete të barabarta trekëndëshi kënddrejtë. Pylli përzihej me vegimet që vërtiteshin përmes tij. Nuk dihej në kishte më shumë drurë apo fiksione. Vegimet shpërhapeshin kudo. Njerëzit jetonin mes imazheve, lindnin e vdisnin në mjegullnajën e tyre, skllavëruar nga hije të turbullta, që i besonin barabar me gurët e valëzuar dhe pyjet e gjera të Kurorës.

Nëpër mugëtirë kumboi thirrja zëngjirur e këndesit të egër. Një ulërimë e zgjatur ujku përndjeu së largu erën e kuajve e të njerëzve. Dhjetëra britma çjerrëse mbushën hapësirën e ngushtë përmbi kurrizin e malit Kozic. Kor ogurzi i një simfonie të nëmur.

Gurani e priste ardhjen e egërsirave nga kërcejtë grishës të barujkut përndërë në shallërin e malit. Përmes errnajës shqoi blanat e mëdha, djegur si prej

zjarri. Mugullonte bima e rrallë ngjyrë vishnje, që përthithte tërësisht lëngun e tokës, ndaj përçark çdo gjallesë tjetër zhbëhej. Në vatra të tjera, barujku që firuar gjer në rrënjë, brejtur nga dhëmbët e mprehtë të ujqve. Fruti dhe kërcelli i tij shkërbenin shijen e mishit të kecit. Burri gunëhirtë e njihte mirë krijesën e çuditshme të lartësive, bimën kërcelltrashë me frut mishtor. Diku i zunë sytë një bisk të kolmë. U hodh nga kali e këputi me dorë të dridhur. Bari i ujkut pikoi lëngun e bardhë si qumësht dhe lëshoi kumbimin e njohur. Tingull i mprehtë teli të tendosur, i zgjatur me ndërprerje frikuese, ngjashmërisht me piskamën e foshnjës. Sa herë i afrohej bimës i ngiethej mishi gjer thellë qenies. Në trastën varur shalës së kalit pullali, si gjithë burrat e Kurorës, mbante paguren e kungullit me pijen ngjyrë thekre dhe efekte narkotike, përgatitur prej zhardhokut dhe kërcellit të barujkut. Likeri vjetërak vinte në gjumë fëmijët, kur grindeshin prej dhimbjeve të barkut. Burrat e përdornin në vend të alkoolit.

Të gjithë kishin vënë re vurratat e thara përgjatë rrugës mbi Kozic, parandienin ardhjen e tufës së ujqve, ndaj askujt nuk i bëri përshtypje ulërima tejzgatur e mashkullit dhe britmat shurdhuese të lukunisë. Prijësi ngriti kokën, hodhi vështrimin mbi grumbullin e çregullt të burrave, rrëshqiti dorën nga flokët tundues të gruas dhe u ngrit në këmbë.

- Kuajt do t'i lëmë përtej lumit, dy veta t'i qetësojnë. Qentë nuhasin më shumë erën e tyre se tonën. Lëvizim sipër stanit nga veriu meqë fryn juga, qëllojmë çobanin pastaj qentë.

- Ti rri me kuajt, - iu drejtua gruas që e shikonte me sytë e mëdhenj të vrarë, pa shkëlqimin e dikurshëm.

Krisja e shpirtit të burrit u përshfaq vagëlluar fytyrës së prishur prej hidhërimit.

U nisën në këmbë, pa zhurmë. Xhinde vrastarë, tendosur si harqe gati për fluturim të vërtikshëm. Instinkti i gjuetisë përcillte çdo lëvizje, çdo veprim, deri mendimet e gjithsecilit. Kur iu afruan stanit feksi ylli i sabahut. Në hapësirën gri të zbardhëllyer nuk dëgjohej asnjë zhurmë, nuk shquhej asnjë lëvizje. Mëngjesi kishte përgjumur gjallesat. Qentë nuk pipëtinin. Armët e mbushura u drejtuan nga stani në pritje të gjahut.

- Ku je o çoban? - oshtiu zëri i fortë i Nepërkës.

I zoti i stanit doli në çast me armë në dorë, shtiu mbi hijen e parë që i zunë sytë. Dy qen të mëdhenj u lëshuan me nxitim në drejtim të zërit, por të shtënat e panumërta bënë shoshë burrin dhe qentë. Angullimat e zgjatura të kafshëve që jepnin shpirt buçisnin në agun e atij mëngjesi të përgjakur.

Pas një ore hipur mbi kuaj, me tufën e deleve të rrëmbyera, morën rrugën e largët të kthimit. Kur ra dielli njerëz e kafshë u strehuan lëndinës së qetë mes ahesh të vjetër, përkrye burimit me ujë brisk të ftohtë. Qëndruan tërë ditën. Mëngjesin tjetër, pasi udhëtuan përgjatë natës, u gdhinë në Valamarë. Asnjëherë nuk lëviznin ditën, kurrë nuk merrnin rrugët e zakonta, po vragat e dhive të egra dhe kaprolleve. Nepërka nuhaste kudo rrezikun që i shoqëronte në një simbiozë të vazhduar ekzistence dhe dredhonte mjeshtërisht.

Valamara përjetonte ditë të arta. Nuk mungonte kurrë, në asnjë vatër mishi i freskët, bulmeti dhe rrobat e trupit lloje-lloje. As nuset për djemtë e moshës së artë. Vajzat e zgjedhura plot hire, të sojshme e të shëndetshme grabiteshin si çdo mall tjetër. Ato

nderoheshin njëlloj si vendaset, ndaj përshtateshin shpejt me jetën e lirë dhe miqësinë e njerëzve krenarë.

Nuk dihej prej sa kohësh fisi përshtati këtë mënyrë të jetuari. Valamara e harruar përngjiste me një gur shekullor që nuk e kishte kryer ende metamorfozën, dalluar prej të gjitha vendeve të tjera, kudo nëpër botë. Univers më vete, pluhur kozmik ende në kaos, grumbuj pa fund gurësh të valëzuar në një palosje gjigante. Pyje shekullore të virgjëra, të paeksploruara me shtrirje marramendëse në hapësirë të pamasë, formësonin Kurorën e Valamarës. Vendi ngjasonte me ishull të ndarë nga bota tjetër prej hapësirash të pafundme gri në të kaftë, ku nuk arrinin valët e qytetërimit apo përthyheshin vagëlluar pa lënë asnjë gjurmë.

Çeta hyri në Valamarë. Britmat dhe këngët e fëmijëve pritën kalorësit me gunat e hirta, ndërsa gratë vështronin burrat me kënaqësi të dyfishtë, shfaqnin hapur dëshirën e ndrydhur prej disa ditësh. Ndarja e presë u bë nga pleqësia sipas ritit të lashtë, ku drejtësia përfillej gjer në imtësi.

Krenta e ngrysur, çliruar nga shtirja e atyre ditëve, u nis e ligështuar në shtëpinë e saj. Nuk e gëzoi suksezi i Dragotinës. Të tjera përjetime trazonin shpirtin e gruas së re, tronditur prej goditjes këndëllese të panjohur më parë, sprovë torturuese prej një viti.

- Nuk të shoh mirë, - i tha e ëma, - mos ke ndonjë hall?

Pyetje e përsëritur dendur kohët e fundit, pikëlluar nga pamja e saj.

- Jam e rraskapitur, po shkoj të shtrihem, - u përgjigj me zë të shpëlarë, pa e shikuar në sy.

Banesat e valamarësve me pamje çlodhëse, qenë shtëpi të bollshme mbështetur në gji të malit, ndërtuar prej gurësh të skalitur, mbuluar me gjethe ahu apo lisi, që ndërroheshin çdo vit.

Hoqi thikat nga brezi, palosi linjën e leshtë përfund shtratit, u shtri me duar nën kokë. Trishtimi i thellë nuk i largohej asnjë çast. U ngrit, vështroi pasqyrën e madhe varur në murin përballë derës. Një rrudhë e zgripte, që nuk e pati vënë re më parë, ishte ngjizur tinëzisht mes ballit të lartë prej perëndeshe. Në tëmtha thinjë harliseshin me shpejtësi. Asaj iu duk se ditët e fundit ishin shtuar. Si gjithnjë vështroi gurët e latuar të dhomës, me figura të gdhendura gjithfarë. Më shumë se ornamentet e mahnisnin thjesht gurët që rrethonin ngado, ashtu si dhomën e saj, tërë duknajën valamarase, anekënd Kurorës.

- Guri është krejt jeta jonë, - nëpërmendi adhurimin e pleqve. - Gurët janë eshtrat e tokës. A mund të qëndrojë toka pa eshtra? Po njeriu, kuajt a mund të gjallojnë pa kocka?

Mbi të gjitha dhuratat e natyrës, njerëzit e saj, vendasit sqimatarë të Kurorës adhuronin gurin me të cilin lidhej ekzistenca e tyre. E ëma i thoshte se kur u lind, sipas zakonisht të lashtë tejçuar pa mbarim nëpër kohë, e priti nënë Gjera në govatën e gurtë thelluar me gurë të tjerë mprehës. Këtë zakon të motshëm e përcillte besëtytnia e fëmijës së fortë. Krenta ngjante me kaprollet, nuk e trembnin udhët e gjata, as rreziqet e natës. Kur vdiq gjyshja, e futën në sarkofag guri, e mbuluan me rrasa të holla ngjyrë gri e hapur. Mbi varr vendosën gurë të punuar me shenja të çuditshme, që përcillnin në pambarim hijen e saj. Gjella më e pëlqyer

valamarase ishte mishi i bagëtime pjekur në zgavër guri, përreth së cilës azdisej zjarri i fortë me dru dushku. Gurët qenë armët më të pëlqyera kundër grabitqarëve dhe hasmëve të Kurorës.

Guri binjakëzohej pashmangësisht me jetën e njeriut, prej fëmijërisë së hershme deri në vdekje dhe më tej, pasvdekjen e amshuar. Fisi adhuronte gurin, pa ditur se kështu i faleshin të tjerët Zotit në gjithë botën që nga koha e Krishtit dhe Muhamedit. Në shekujt që rrodhën më pas, asnjë fe nuk zuri rrënjë, aq më pak bota kuranike nuk u ngjiz dheut të fisit në shpatull të malit.

Prijësi nuk mori pjesë në ndarjen e presë. S'ishte punë e tij. I ngrysur me vështrim tretur në largësi, u mbështet mbi fronin e gurtë. Aty qenë ulur kohëve të shkuara të tjerë prijës. Një buzëqeshje fluturake, diellore rrezatoi nëpër tiparet e rëna, si gjithnjë kur përkundej në fronin e lashtë. Tiparet e dëshirës së përmbushur.

- Punë e pastër. Mishi i Dragotinës mban vendin e parë, - iu drejtua Mali, më plaku i fisit. Kishte kapërcyer prej vitesh shekullin, po mbahej i fortë e i kthjellët.

- Nuk e patëm vështirë, njerëzit që kallëzuan qenë të saktë, - i foli Nepërka burrit të moshuar.

Pastaj e ngacmoi si përherë në orët e mira.

- Ti, Mali, nuk ke ndër mend të vdesësh ndonjëherë?

- Vdekja nuk më tremb, po shpirtit nuk i është mërëzitur ende trupi im, - u përgjigj gjysmë buzëqeshur plaku i urtë mbuluar me rrudha të thella si brezaret e vendit.

Prijësi vështroi i menduar tutje honeve të Kurorës. Fisi i tij shpërfillte vdekjen, askush nuk e mendonte.

Asnjë burrë apo grua nuk kishte frikë prej saj. Filozofia e pangjashme me asnjë tjetër, zinte fill në bashkëjetesën e vazhduar me vdekjen. Në vendin e fshehur mjeshtërisht në gjoks të maleve, vdekja ishte po aq e pranishme sa jeta. Dallimi mes tyre që i zgripët, ndaj ata besonin se vdekja nuk ekzistonte si zhbërje shteruese, po vetëm kapërcim në gjendje ndryshe, pas të cilit shpirti vendosej në trup tjetër, pastaj tjetër, gjer në pafundësi.

Fisi besonte se gjithsecili mbante në trup frymën e dikujt më të lashtë, marrë nga tjetër paraardhës në trajtë vargu të zgjatur trashëgimie. Prej kohësh tejet të largëta, valamarasit besonin në udhëtimin e shpirtit të pavdekshëm. Besimi i lashtë largonte frikën e pasvdekjes, ndaj askush nuk e përfillte kalbjen e trupit ndërallur nën tokë. Shpirti do të jetonte njëlloj si më parë. Nepërka besonte se shpirti i paraardhësve të vjetër kishte udhëtuar në gjashtëmbëdhjetë prijës para tij. Mbi këtë besim që gatuar sjellja e pashembullt. Pavdekësia ishte droga e fortë e guximit të harbuar gunëhiri.

E tillë që Valamara, me bukuri të egër prej virgjëreshe, banorë të sertë e të pashëm, besim të çuditshëm për transferimin e shpirtit veçan të tjerëve, në tërë hapësirën e pamasë prej Korçe gjer në Elbasan.

Nënë Gjera i solli një kupë verë mjalti, ndërsa krahaqafë mbante faqoren prej lëkure qengji mbushur me lëngun e verdhë dyllë.

- E kam gatitur vjet nga mjalti i Kurorës, është pije për mbret. - E qeshur i zgjati gotën e mbushur plot.

Prijësi buzëqeshi. E ndjeu veten mes njerëzish që e donin dhe i donte. Zemra e tij u zbut si shajak rrahur nëpër dërstilat e Shkumbinit, që gjarpëronte dimër e verë përfund Kurorës.

- Asnjë grua nuk di të bëjë verë të tillë nënë Gjera,
- i bëri qejfin plakës.

- Kujt ia ke mësuar më mirë? - pyeti, si piu një
gllënjë nga kupa e saj.

- Të gjithave, po nuk është e lehtë, - u përgjigj plaka.
- E fshehta qëndron te përzierja e mjaltit me lëngun e
gjembit të ariut dhe trazimi i gjatë nëpër qypat e baltës
sonë. Këtë e ka mësuar Vesa më mirë nga të gjitha.
Shpatarakja është shumë e hollë.

Nepërka treti vështrimin mbi Kurorë, mbuluar me
pyje dhe shkëmbinj pa fund. Fjalët e nënë Gjerës dhe
vera e mjaltit nxitën fantazinë. Përpiqej të zhbironte
historinë e veçantë të vendit të tij, e pangjashme me
asnjë tjetër përreth.

- A nuk të duket çudi Valamara jonë? - pyeti plakën.

- Valamara është e vërtetë, të tjerët janë çudi e
pakuftuar, - kundërshtoi me bindje të plotë nënë Gjera.

Pastaj vazhdoi të turrte besimin e vjetër, të
palëkundur për jetesën e fisit, në zemër të maleve.

- Pasuri e vendit tonë janë pyjet, kuajt dhe bletët.
Kuajt i rrisim vetë, bletët pylli. Djemtë i kemi mjeshtër
të vjeljes së mjaltit nëpër trungjet e aheve të stërvjetër
dhe guvat e shkëmbinjve të Kurorës. Ne jetojmë me
bletët, ashtu si të parët tanë. Mjaltin e kemi ushqim,
ilaç për sëmundje, pije për gosti e vdekje. Vetëm ne
dimë magjinë e tharmit të verës prej mjalti përzier me
kokrrat ngjyrë vishnje të fllambrës. Asgjëkund nuk
përgatisin verë të tillë. Ne jemi të vërtetë, ashtu si duhet
të jenë njerëzit.

- Nuk mjaftojnë, janë pikë uji në det, - ia ktheu plakës
Prijësi i trishtuar. - Gjuetia nëpër netët e gjata mban
fisën tonë. Po ti ke të drejtë, ne jemi të vërtetë, jo ata,

- dhe bëri me dorë mbi horizontin e gjerë ngjyer me bojën e kuqërremtë të perëndimit të diellit.

Tundi kokën si të shkundte mendimet e ngarkuara. Ditën, fshehur nëpër zabele, kishte parë njerëz përkulur sipër parmendës, shatit apo draprit. Kullonin djersë, drobitur kockë e lëkurë. Të gjithë ngjanin pleq. Gratë nën barrën e ngarkesës ecnin ngadalë, të rrëguara e sflitura. Këtë jetë nuk do ta pranonin kurrë njerëzit e tij.

- Më thuaj o plak, si jetojnë të tjerët? - iu drejtua Malit.

Burri i moshuar rrinte në hije, pak i mënjanuar. Me duart e gjata, kockë e lëkurë, vetulla të thinjura, sy futur thellë në zgavra, ngjante më shumë me hije të lashtë, ardhur befasisht mes të gjallëve. U mendua një copë herë, pastaj foli i menduar, me ndërprerje zëri.

- Ti e di. Kam parë vende të largëta, ku nuk ka shkelur askush prej fisit. Kam parë njerëz të pasur sa s'bëhet, rrethuar nga shërbëtorë. Kam dëgjuar për të tjerë që hanë me lugë floriri. Të gjithë këta janë fare të paktë, pikë uji në det. Shumica vuajnë llahtarisht, robtohen pa fund në punë sflitëse. Kjo jetë nuk bën për ne. Jemi tjetër racë, kemi të tjera sjellje. Vetëm në Valamarë të gjithë jetojnë njëllë të barabartë mes të barabartësh. Askush nuk është i pasur, askush nuk ka më tepër se të tjerët. Ne nuk e njohim skamjen, as varfërinë. Kjo është jeta e vërtetë e njeriut, tjetra nuk është jetë, por çapitje e marrë. Më thuaj çfarë ke më shumë se cilido burrë i fisit tënd? - përfundoi Mali.

- Asgjë. Si mund të kem më tepër, kur gjithçka ndahet barabar? - u përgjigj i habitur me çiltërsi fëmije Nepërka.

- Drejtësia dhe besimi janë shtyllat e Valamarës. Vajzat e rrëmbyera nuk duan të ikin, se e dinë mirë jetën e atjeshme. Vesa thotë se në Shpat nuk do të kthente as kokën për të parë.

- Kemi mbetur vetëm, - vazhdoi të qëmtonte mundimshëm filozofinë e fisit, - të tjerët janë shumë më tepër. Ata nuk i tremben forcës sonë, as pjerrësive thikë të Kurorës, si kujtojmë ne. Më shumë frikohen nga jeta jonë. Shembulli ynë është i rrezikshëm për njerëzit që jetojnë mes bollëkut dhe sundojnë gjindjen. Ky rrezik është forca e Valamarës, prandaj na durojnë duke shtrënguar dhëmbët sa herë u biem në qafë, - shtoi i trandur plaku i urtë.

Pastaj vazhdoi.

- Kurora e Valamarës ka jetë dhe vdekje. Ata kanë edhe lëngatë. Njerëzit e sëmurë nëpër botë kapërcejnë të shëndoshët, ndonëse janë shumë më pak se të vdekurit. Kam parë lebrozë të mjerë tërë dregëza, astmatikë që nuk ngopen kurrë me frymë. Ç'nuk kam parë! Ne s'lëngojmë kurrë. Maja e Kurorës dy muaj gjelbërohet, kohën tjetër zbardh prej dëborës gati të përjetshme. Burimet e ujit të kthjellët me veti shëruese rrjedhin vetëm në Valamarë, asgjëkund tjetër. Te ne mosha shtatëdhjetëvjeçare, nëse nuk e korr më parë thika apo plumbi, përballon njëloj me breznitë më të reja rrëpirat e ngatërruara të jetës. Askund nuk ndodh si këtu. Përreth bota është e kalbur, e sëmurë, e prishur si kokrrat e flambres së shkukur.

Prijësi bluante i menduar arsyetimin e njohur të Malit, përjetesën e lashtë të Kurorës. Sidoqoftë donte ta dëgjonte gjithnjë.

* * *

Valamara përtypte ditët me nofulla shtrënguar. Shkeli dimri me dëborë e furtunë, ortekët dhe okidën e palëvizur muaj me radhë. Bardhësia e ftohtë bllokonte rrugët, gozhdonte njerëzit në strehët e tyre të gurta.

- Erdhe më në fund? - Neridi e zuri për dore gruan e re.

Krenta e gjorë, zaptuar prej mallit, ia mbathi përmes territ e ftohtësirës. Ishte nusja e errësirës, bijë e natës që nuk guxon të ketë foshnjën e argjendte të ditës. Mardhur nga moti zemërak i Valamarës, ndezur prej vullkanit të shkumbëzuar së brendshmi, vetëdija e tallazitur merrte arratinë ëmbëlcake në gji të malit.

- Mos të duket e lehtë? - fërgëlloi me buzët nxirë prej të ftohtit.

- Po e zgjatim shumë, do ta vras, - kumtoi djaloshi i ngrysur, i vendosur të çonte deri në fund ëndrrën e harbuar.

Krenta e vështroi me dhembshuri. Dobësi femre dhe nëne. Dhjetë vjet më shumë se ai, vetëm tani përjetonte thelbin e dashurisë rronitëse, ndonëse në kufijtë e së pamundurës. Ndiante me kthjelltësi marramendëse se Nepërkën nuk e kishte dashur asnjëherë. Vite të tëra shkuar dëm, humbuar në një jerm kapitës. Rinia e hershme, xhevahir i tretur kotësie. Nënshtruar në fatin e saj, prej një kohe të gjatë plotësonte dëshirat e femrës, krenohej me adhurimin e burrit më të fuqishëm të fisit. Të tjerat ëndërronin jetën e pazakontë mes burrave, po ajo tani e urrente. Trishtimi i vazhduar errësonte shikimin. Sytë e mëdhenj të zinj e kishin humbur

ndriçimin e platintë. Pushteti i hijeshisë femërore ronitej në bunacën e dallgëve të potershme.

- Nuk do ta bësh. E njoh mirë, s'i thonë Nepërkë vetëm për blanën e thikës në fytyrë. E ka nuhatur prej kohësh lidhjen tonë, e ndiej, - psherëtiu e ligështuar.

Djali i mori kokën me duar të dridhura, ia ngrohu buzët e mpita. Puthje e nxehtë e shpirtit të robëruar. Ngulmi i çartur, mundësia e vetme që e shpinte drejt përjetësisë, shpërfillte filozofinë e thinjur të vendit. Sfida e tij, krisje e thellë e ekzistencës së motshme valamarase, çarje e gjirit të Kurorës, përbaltje e gurëve dhe pyjeve të adhuruar përjetësisht prej fisit.

- Do ta vras, pastaj nuk ndahemi kurrë.

Krenta uli kokën. Neridi që shumë i shtrenjtë për të. Përndiente tendosjen e djalit, teksa shtrëngohej të pranonte hapur ledhatimet e Nepërkës. Nuhati kuptimin e çoroditur të pyetjes në Kozic. Ai nuk duronte pamjen e duarve të tjetrit në leshrat dhe trupin e saj. Duart e plakura të trandura nga pandehma e humbjes në një betejë të pabarabartë iu neveritën, kapërcyen pikën e ngopjes, prekën cakun e padurimit. U mendua një copë herë pastaj vështroi e këndellur siluetën e dashur.

- Të largohemi nga Valamara. Në Shpat te njerëzit e Vesës fshihemi për ca kohë, më tej shohim e bëjmë.

Neridi e dëgjoi me vëmendje. Fytyra e vrazdë e shkëlqeu. E kishte bluar gjatë kësaj mundësi, po nuk besonte se gruaja do të pranonte braktisjen e vendit të saj. Futi dorën e dridhur nëpër leshrat e ngatërruara të Krentës, ledhatoi me ëmbëlsi fytyrën, trupin e hijshëm, gjoksin, e shtrëngoi fort pas vetes i malluar.

Arratisja nga Kurora do të thoshte shumë. Humbje e lirisë, humbje pa kthim e jetës së vërtetë. Me dëshirë

do të pranoin jetën tjetër, nënshtrimin pa kushte, që e urrenin të gjithë. Nuk kishte ndodhur të arratisesh njeri prej Kurorës, për çfarëdo arsye, në çfarëdo rrethane. Vesa dhe të tjera vajza, rrëmbyer ngado, e dinin mirë jetën përtej Valamarës, punën e mundimshme të vazhduar, urinë e përditshme, sëmundjet dhe vdekjet pa numër, që pllakosnin dendur. Më shumë se gjithçka rëndonin përbuzja, dhuna dhe shpërfillja. Andej i rrihnin gratë si kuajt e pashtuar, i nëpërkëmbnin e masakronin. A do ta pranonte këtë Krenta?

Kurora shkëlqente me bukuri rrëzëllitëse, sa hante syri, pa fund e pa anë. Njeriu nuk mund të përfytyronte as fillimin, as fundin e Valamarës. Horizonti niste e firohej përmes saj. Dëbora kishte zbukuruar pyllnajën me shtrirje të tejjetshme. Bredhat gjigantë hera-herës shkundnin krifën e gjelbër prej ngarkesës së rëndë të mikeshës së lashtë shtruar në shtëpinë e saj.

Neridi ngriti për një çast kokën, humbi vështrimin në pafundësinë e vendit të tij.

Krenta apo Valamara?

Duart e dridhura nga thirrja e gjakut depërtuan në çdo pjesë të trupit femëror që fërgëllonte ethshëm. Çdo pore e lëkurës së saj, prush i përshkënditur, shqisë drithëruese marramendëse, tallazitje e zemrës së munduar. Ajo ndiente prekjen që i lëpihej pas trupit, barkut, krahëve, kofshëve, gjer thellë shpirtit të uritur. Nuk donte të largohej për asnjë çast nga përndevoja e pacak.

Sido që pjesa femërore e saj nuk shqitej, në këndellje nuhati e para rrezikun lemerisë, që mund të ishte diku përreth, i padukshëm, rronitës. Ndjeshmëri ligështuese e femrës. Me përpjekje tinëzare, të mundimshme u shkëput prej përqaimit.

- Largohu nga Çesma e Nuses shpejt, - tha me vendosmëri, kur pikasi sytë e përbotur të djalit.

Neridi dalloi nëpër natë hijet vrastare. Vezullim i çastit apo vegim i mendjes së përngritur? Ndoshta të dyja bashkë, kapërthyer në trajtën e kokës së zmadhuar të Nepërkës.

- Jo, mos ik, - pëshpëriti, - tani nuk mund të kthehem pas!

E zuri dhunshëm për dore, gruaja e ndoqi. U zhdukën në errësirë. Hijet u vunë pas. Zuri fill një dyluftim i dëshpëruar, i patëdytë. Nepërka dhe Gurani dihatnin pa ndërprerje. Ndjekja vazhdoi gjatë. Në vetëdijen e prijësit luftonin dy qenie krejt të kundërta, burri i tradhtuar dhe mashkulli i zhuritur së brendshmi, fuqia dhe dobësia, nderi dhe turpi.

- E dua të gjallë, - i tha besnikut të tij, - mëlçinë do t'ia ha pa pjekur në sy të gjithë burrave.

Në përndjekjen e natës, Krenta nuk ekzistonte, Neridi po. Gruaja do të binte sërish në gjunjë dhe ai do të përkëdhelte si gjithnjë flokët e saj të rëndë. Përjetonte çastin e vdekjes së djalit. Do t'i hapte barkun me thikën e harkuar për të nxjerrë mëlçinë e gjakosur. Fisi ishte me të, vjedhësit e valamarësve dënoheshin me vdekje. Mes tyre nuk njihej vjedhja. Sa i fortë instinkti i rrëmbimit ndër të tjerët, aq e tmerrshme grabitja mes vetes.

Ngjitja e Kurorës përmes dimrit, përçapje dëshpëruese e papërfytyrueshme. Nuk ishte ecje as vrap, po zvarritje e mundimshme. Neridi çante dëborën, tërhiqte pas gruan, që rënkonte dhimbshëm e tmerruar. Ndjekësit lëviznin në gjurmët e tyre.

Mosha e re dhe ndjenja e perëndishme ngadhënjyen. Kundërshtarët u lodhën, largësia rritej me shpejtësi.

Gurani e kuptoi i pari të pamundurën, atë që nuk arrihej me asnjë çmim, asnjë sakrificë. Nepërkës po i soseshin me shpejtësi fuqitë, ndaj më shumë zvarritej mbështetur pas krahut të tij.

Kaloi mesi i natës, në një ndjekje të pashpresë, drobitëse, të pamundur.

- Nuk arrihen, - tha Gurani. - Atë që s'mundemi ne do ta bëjë Kurora.

U ulën. Prijësi me fuqi të prera gulçonte i dëshpëruar. Sytë qenë drejtuar qafës së malit nga u zhduk gruaja flokëzezë, thelbi i kuptimit të jetës së tij të mbetur. "Do të kthehet, nuk mund të më braktisë", përimentonte shpresëprerë. "Ajo e di, nuk mund të vë dorë mbi të veçse për ta përkëdhelur." Fytyra e ngrysur pasqyronte pikëllim torturues, tekta shikimi mjegullohej dhe jeta po largohej gjithnjë e më shumë.

Burri më i fortë i fisit firohej e mpakej me ritme marramendëse. Zvarraniku përngjitur mbi faqe humbiste egërsinë, squllej e varej. Frymëmarrja po sosej me shpejtësi. Goditje fatale, vrastare.

Sytë ngrinë me vështrim nga maja e Kurorës.

Gurani mbeti i ngurtësuar. Vështronte i tronditur si shuhej pa kthim, me shpejtësi të lemerishme një jetë burri. Pastaj hodhi mbi supe kufomën e rëndë, i nemitur, i pagojë.

Askush nuk e dinte, as merrte me mend fatin e të dashuruarve. Të vjetrit besonin se Kurora i kishte futur në gjirin e saj, varrosi bashkë me kufomat ndjenjën e çmendur. Shpirtrat e tyre endeshin të tromaksur përmbi Kurorën e Valamarës, trazonin natë për natë ëndrrat e gunëhirtëve.

Vetëm Gurani nuk besonte. S'mund të vdisnin dy burra për të njëjtën grua. Neridi e mposhti Nepërkën në një dyluftim zemrash, si nuk pati ndodhur kurrë më parë. Nuk ishte ndeshje thikash, nuk qe mejdani i prijësit, ku fitonte gjithkaherë. Djali triumfoi bindës katërcipërisht, pse duhej të vdiste?

Në fund të majit, me largimin e dëborës u zbulua e fshehta përvëluese. Përmbi Senisht, në mes të lëndinës më të hijshme të vendit, u shfaqën si prej nëndheut dy gurë me pamje tronditëse njerëzish, që duan të përqafohen, po nuk arrijnë asnjëherë. S'kishin qenë kurrë më parë.

Pamje me mungesë të llahtarshme. Njëri ka flokë të rëndë prej guri ngjyrë gri. Zgjatimi i një pjese të gurit tjetër përcjell dhunshëm imazhin kapitës të dorës që kërkon të zhytet në floknajën e dendur, po nuk mbërrin kurrë. Një hije kërcënuese, vëmendjethithëse dhe gjithëkohore e mërgon, e mban pezull në përjetësi të gurshme.

KUJTESË E PLAGOSUR

“*Y*jet e largët, në kulmin e ndriçimit, janë të padukshëm. Drita e tyre vjen në tokë, pasi janë shuar e kthyer në pluhur kozmik, lëndë e parë për ngjizjen e të tjerë yjeve në gjithësi...”

Profesori i astronomisë shpjegonte me zë të thellë, kumbues. Lënda e thatë merrte jetë, trupëzohej, mbushej me gjak e shpirt përmes tingëllimës së ëmbël të zërit melodioz. Klasa dëgjonte e përqendruar. Ligjet e ngatërruara dhe formulat e ftohta u bëheshin të afërta maturantëve që rrekeshin të përthithnin gjithçka nga magjia e së panjohurës. Yjet e largët indiferentë, shndërroheshin në qenie të ngrohta, miq misteriozë të kudondodhur.

Mbi supë i strukeshin dyzet vjet. Trup mesatar, fytyrë të hijshme, sy zhbirues që nuk u shpëtonte asgjë, ishte mësuesi më autoritar i shkollës. Ndikimi i tij buronte nga përkushtimi dhe mjeshtëria e rrallë, aftësia për të mbajtur natyrshëm nën kontroll vëmendjen e nxënësve.

Sena dëgjonte e mahnitur. Sytë e mjegulluar i fshinte herë pas here me shaminë e palosur në dorën e majtë.

Lëngu i qelqtë, vrundulluar me tepri, luhaste shikimin. Vështrimi i ujshëm drithërues përshkonte pamjen e profesorit, futej thellë dukjes së tij. Përtej fjalëve përjetonte të tjera mbresa të panjohura, vegime të çuditshme, ëndrra të marra.

Nuk hynte në sërën e vajzave të bukura, as të shëmtuara, valëzonte mes pamjeve të skajshme. Fytyrë shprehëse qarkuar nga flokë të dendur, shtatshkurtër, paksa e shëndoshë, me këmbë të mbushura, nuk ndillte si të tjerat vështrimet e ndezura të meshkujve. Sytë e lëngshëm të pazakontë ndërronin ngjyrë nga dallgë tallazitur së brendshmi mes përjetimeve, që këmbeheshin lehtësisht.

Syprinë e valëzuar uji, kur fryn erë e ngatërruar.

Përmes tyre drita përthyhej në trajtë ylberi, herë u jepte ngjyrë të çelur, herë i errësonte. Trishtuar shfaqej syzezë, e gëzuar tërësisht sykaltër, ndërsa në gjendjen e zakonitë gështenjë e hapur. Loja e ngjyrave i jepte ndjeshmëri të fshehtë përvëluese. Vetullat harkuar si t'i kishte vizatuar butësisht një piktor zemërbutë, i dhuronin vështrimit çiltërsi dhe naivitet fëmijëror.

Dallgëzimin e hollë të shpirtit, shpërfaqur nga e gjithë qenia e Senës, fokusuar në vështrimin e çuditshëm, e përimitonin vajzat e tjera. Shumë syresh e kishin zili.

Mospërfillëse, e druajtur, vërtetësore, nuk kujdesej si shoqet, që ndërronin pamje çdo ditë. Gjithçka ndehej natyrale, pa përlyer me kimikate dhe pajisje të tjera zbukurimi. Sjellja e shkujdesur, shpirti i pastër, ngjizur me copëza fluide femërore, mbulonin me vello hollake të tejdukshme virgjërinë. Imtësira kaq të vagëlluara nuk pikasnin djemtë, tërhequr rrëmbyeshëm nga vajzat

e ngjyrosura lozonjare. Sena njëzetvjeçare kishte mbetur jashtë përfilljes mashkullore dhe qëndronte larg shoqeve, pleksur me të dashurit apo adhuruesit.

E dëlirë dhe patëkeq, mbyllur në vetvete, jetonte me ëndrrat. Princi i pashfaqur ende, nuk ishte djalë i pashëm muskuloz e çapkën. Jo, në përfytyrimet e saj qe mashkull i ndjeshëm, i etur për gjithçka, i pangopur kur e shikonte, kur e puthte e përkëdhelte, sidomos kur bënte dashuri. Në përgjumje zaptonte mundimshëm përjetimet e epshit. Trazohej, dalldisej e bëhej keq, nuk e nxinte shtrati ku flinte, nuk ndante imazhin nga dukja. Në çdo rrethanë, ditën apo natën, ky mashkull prirej drejt profesorit hijerëndë të astronomisë. Ajo trembej e ligështohej, përpiqej të largonte marrëzinë. Silueta e tij çuditërisht nuk i shqitej nga nënvetëdija. Shpirti i mbushej me vegime pa fund, që i përjetonte si të vërteta.

- Mos po çmendem? - trishtohej dhimbshëm. - Mund të ishte im atë!

Qëkurse mësuesi u shfaq së pari, sytë e Senës u errësuan dhe rrallë, fare rrallë çelëshin. Pështjellime fshehtarake të panjohura më parë e rraskapitnin pa fund. Vështrimi i lagësht iu muzgëtua së tepërmi. Shaminë, mbledhur shuk në dorën e majtë, e përdorte gjithnjë më shpesh. Vetëm emri i tij mjaftonte për ta përkequr e gremisur në vragë të pashkelura. Fjala “astronomi” vinte në lëvizje, ndizte imagjinatën e brishtë të vajzës së thjeshtë, tejet të ndjeshme.

Hera-herës ai harronte libra, fletore detyrash apo dorezat e lëkurta të dimrit. Sena u kap përçark kësaj dobësie, si i mbyturi pas fijos së kashtës. Mbante frymën kur largohej, priste hepuar përmbi bankë dhe mbushej

e tëra, kur i plotësohej fiksioni, tjerrë gjatë. Priste të dilnin të tjerët, pastaj me pamje maceje të uritur hidhej e pushtonte me dy duart plaçkën e harruar. Zemra e ngashëryer rrihte kraharorin e njomë me forcë të shumëfishtë, e tërbuar, kërcënuese.

Një ditë profesori i nxituar la çantën. Ajo fluturoi te katedra, e rrëmbeu fluturimthi, e shtrëngoi fort në gjinjte e përndezur, pastaj lektisur nga ajo copëz lumturie tunduese shkoi sërish në bankën e saj.

Dënesur e munduar, në gjendje të gjumtë, dëgjoi si në jerm trokitjen e hapave të njohur.

- Sena, - i tha ai, pasi hodhi shikimin në katedër, - mos harrova çantën këtu?

Ajo mezi mbushej me frymë, nuk fliste dot, shtrëngonte sendin e çmuar, pa mundur ta lëshonte. Vetëm sodiste pamjen e imazhit të trupëzuar me sytë e mugët. Këndellur prej fajit nuk mundi të hapte shaminë e palosur më katërsh në dorën e majtë.

Profesori u afrua, preku me dorë prindi të ftohtë, pa nerv, ballin e djersitur.

- Ke pak temperaturë, - i tha, pastaj ledhatoi butësisht leshrat e shpupurisur.

- Këtë e mora unë, - belbëzoi së fundi me zor, e turbulluar.

Ai mori çantën, doli. Nuk pikasi ëndjen e çmendur të pabesueshme të vajzës. Ishte thjesht nxënëse, fëmijë pa përvojë, me karakter disi të veçantë, asgjë më tepër.

Sena mbeti. U desh kohë të mblidhte mendjen. Kur erdhi në vete iu fiksua fillikat një vegim, përtej dukjes së thjeshtë, indiferente. E përkëdheli, i foli ëmbëlsisht me dashuri. E lumturuar, zuri qiellin me dorë. Ditë të tëra përjetoi çastin magjik. Gëzimi i brendshëm

lodronte në sytë e lotuar. E çiltër, e pafaj, lexohej lehtësisht, nuk mund të fshihej kurrë, as të gënjente. E zbulonte gjithçka, sidomos sytë e çuditshëm.

Atë pasdite, e mrekulluar u mbyll në dhomë, ktheu çelësin dhe qëndroi gjatë para pasqyrës. Shikoi me vëmendje çdo pjesëz të trupit dhe fytyrës. U zhvesh ngadalë, e menduar. Hoqi bluzën, zërtheu sutjenat e kopsitura prapa shpine, i hodhi mbi shtrat, pasi i rrotulloi disa herë në duar. Gjinjtë e gufuar me majat kthyer përllart ia bënë me sy. Ngjanin me dardhat renditur nëpër vitrinat e dyqaneve. I kapi thithat me dy gishta dhe i tundi fort. Pas disa luhatjesh ato ndaluan në pozicionin fillestar. Të habitura e vështruan Senën me pafajësi memece të heshtur.

- Lëkundje që shuhen, - i regëtiu në mendje cekja e dukurisë fizike dhe iu përshfaq ai.

Me dorën ngatërruar në leshrat e gufuar të shprishur, e përgëzonte për atë sendërtim krejt origjinal. Vegimi i magjishëm zgjati vetëm një çast.

- Këtyre s'ke ç'u thua, - ngazëlleu e lumturuar.

I krahasoi me gjinjtë e Lusit. Dikur i zbuluan fshehur në shtëpinë e saj.

- Sa të mira i ke, kot që mban sutjena, - i kishte thënë ajo, pa mundur të fshihte kërshtërinë, - të miat janë varur, ngjajnë si të grave.

- Eh! - psherëtiu me vete në mëdyshje.

Hoqi fundin, doli barku i kërcyer, nuk i dukej fare beli. Teptisi nuri i gjireve, gremisi gazi i mëparshëm, iu pështiros vetja.

- Me këtë bark të shëmtuar s'ke gjë në vijë, - i foli pasqyrës, - s'ngjan fare vajzë, - dhe iu errësuan sytë e lagësht.

Në jetën e saj të papërlyer hyri dhunshëm e panjohura errëtiake, e frikshme dhe e ëmbël. Kundërshtitë shkartinur së toku si lëmsh i ngatërruar e mbështollën në një rrjetë merimange që nuk i gjente dot fillin. Kishte hyrë në një botë ëndrrash të dhunshme, të paprovuar kurrë më parë, gjendje e pezullt mes imazhit dhe realitetit.

Brenga sa vinte shtoej.

- Përse s'më lë rehat? Si nuk e largoj dot, çfarë më ka bërë? - e mundonte veten me pyetje të pasosura dhe fajësonte përherë mësuesin e astronomisë.

Nuk qe e mundur të qëmtonte atë ndjenjë të tymtë, larg arsyes dhe sjelljes së zakonit, të pangjashme me rastet e njohura. Askush prej shoqeve të saj nuk qe praguuar si ajo. Pak djem të rinj kishte përçark?

- Do t'i them Lusit, - vendosi së fundi.

Ajo i tregonte gjithçka, si putheshin, shtrëngoheshin dhe bënin seks me Rikin në vende të fshehta. Kur shoqja më e mirë i fliste për dashurinë e saj, Sena përjetonte çaste agonie. Shtrëngonte gjinjtë e ndezur nga vërshimi i gjakut, i turbullohej shikimi, sytë i lëngëzoheshin, derisa lotët merrnin vragë tatëpjetë mollëzave të trëndafilta

Lusi dëgjoi e pataksur.

- Je në vete? I martuar me fëmijë, ç'të thotë mendja? Paskë roitur, ke hyrë në rrugë pa krye.

Sena dëshironte tjetër përgjigje nga një zemër e dashuruar, një mbështetje sado të vogël. Përpinte fjalët e saj, ligështoej si i sëmuri për vdekje, kur mjeku nuk i jep shpresë.

- Ke të drejtë, - i tha, - se si jam bërë kështu, s'e njoh më veten time.

Në ditët që erdhën, u mbyll tërësisht. E vetmuar pa cak, nuk i bënte përshtypje asgjë përveç ndjenjës fatkeqe. Lexonte e papërqendruar, harronte shpejt, sytë e venitur nuk mund të sodisnin plotësisht asgjë. Profesori, vegim i patëdytë, pushtoi çdo isker në qenien fizike dhe ndjesore të Senës...

Mundimshëm, përmes listave shtesë, arriti pragun e hyrjes në Universitet.

Që ditët e para ra në sy për karakterin e çuditshëm vetmitar, të paafroshëm dhe mungesën e dëshirës të jetonte me harenë e moshës. Në fakultet e konsideronin të sëmurë në krizë, ndaj pedagogët e mëshironin. Nuk kishte shoqe. Vajzat afroheshin me Senën për keqardhje apo edukatë, siç pëshpërisnin me njëra-tjetrën, kur e shikonin në atë gjendje mjerane.

Flinte a s'flinte nja dy orë. Valiumet nuk e ndihmonin. Kishte pirë me tepri, organizmi i përshtatur nuk i përfillte. Mëngjeseve, buzët e thara dendur me drega, e shëmtonin sa të dhimbsej kur e shikoje. Sytë e magjishëm përherë të lagur e turbulluar, vështrimi pa ngjyrë dhe shamia strukur dorës së majtë e çonin në tejskaj pamjen fatkeqe.

E kontrolluan mjekë specialistë. Të gjithë erdhën në përfundimin se organizmi i saj ishte fizikisht në rregull. Një psikiatër i njohur u tha se vajza kishte sindrom ndjesor, shkaktuar vite më parë nga një brengë e madhe. Mbi vetëdijen e mugëlluar qëndronte përherë një objekt i panjohur, që gradualisht i kishte hequr shijen e jetës. Gëzimet, hidhërimet, bisedat interesante, librat nuk përthyheshin nga qenia e ngurtësuar e vajzës, s'i bënin asnjë përshtypje.

Ndjenjat ishin mpirë tërësisht. Nuk mund të qante, as të qeshte me gjithë shpirt, vetëm kopjonte të tjerët. Bota përreth kishte humbur ngjyrat, larmitë, nuancat, tingujt, qe bërë e njëtrajtshme. Sëmundja e rrallë, krejtësisht e veçantë, godet njerëz të prekshëm, me ndjeshmëri të lartë. Shërimi do të vinte me kohë, kur të zbehej disi brenga.

- Si e ka shkruar Zoti, - vendosi e ëma, - s'kam ç'i bëj...

* * *

Maji, përkëdhelur prej gjelbërimit, derdhej vrullshëm mbi Tiranë. Gjethet me buzët e jargavanta puthnin të pangopura ajrin e vakët. Pamjet mahnitëse të parkut dhe liqenit artificial grishnin cilindo të shijonte jetën, të bashkohej e bëhej një me natyrën, pjesëz e saj. Pranvera kishte shtruar bujarisht qilimin shumëngjyrësh, si një sofër të begatë. Hapësira mbushur me cicërimat e zogjve dhe aromat e luleve i dehte edhe të moshuarit. Procesi shpërbërës i plakjes ishte ndërprerë dhe vrundullonte rinia e vonë. Maji i deh njerëzit me aromën e jetës, i drogonte dhe ata bëjnë marrëzira.

Sena ulur rrëzë mështeknës së parkut, vështronte përreth e hutuar. Rrëkesë së kujtimeve, si dallëndyshe të plagosura, fluturonin orët dhe ditët. Vetmia e përhershme brente ëndrrat, digjte kohën, prekte trishtueshëm pikëllimin e saj. Maji nuk i bënte përshtypje, as gjelbërimi i harbuar dhe tufa e borzilokëve të harlisur. Natyra rrëzëllitëse rrëshqiste jashtë saj, shpërfillëse, mizore. Në kujtesën e plagosur,

vegime të vjetruara endeshin të kapërthyer si gjarpërinj. Hanin mbeturinat mjerane të imazheve rraskapitëse.

Çuditërisht nuk i shqitej përfytyrimi i barit të ujkut, bimës nazike të vendit të saj. E donte krijesën e pazakontë, mahnitej me potencën dhe mbijetesën. Të gjithë e shikonin shtrembër, nuk i afroheshin, e shkulnin me rrënjë, e digjnin. Bari mbinte sërish i vetmuar nëpër cepa fshehtarakë luadhesh, rrëzë kodrave, sikur donte t'u vidhej njerëzve. Kur e ndeshte Sena ngazëllehej, sikur takohej me një mik të vjetër. Se ç'kishte të përbashkët me kërcellin zevzek. Larg gëzimeve të jetës, shoqeve dhe mjediseve të zhurmshme, i dukej se ajo vetë qe e tillë. Mes njerëzve ndihej më e vetmuar se në parkun e madh me ëndrrat dhe kujtimet e lodhura. Pamja e trishtë i largonte të tjerët, u vriste sytë. A nuk ndodhte e njëjta gjë me barin e ujkut?

Mësuesi i astronomisë shëtiste i menduar në kodrat e liqenit. Zhytur në kujtimet e djegura të rinisë, shijonte me tërë qenien e plasarit dhuratat e mahnitshme të majit.

Pemët e harlisura kulluan heshtjen e gjatë. Kuajt e kohës së ikur mizorisht zbritën në luadhin e parkut të përtypin borzilokët e çelur të pranverës. Oli, dashuria vezulluese e marrë, mbërriti me thonj të lyer nëpër muzgje. Erdhi të gërvishte si atëherë qiellin e trëndafiltë, të thyente sërish një nga një kupat e kristalta të virgjërisë. Ndiente vitet t'i shkisinin nëpër gishta, teksa parku kishte ngelur në sytë e lamtumirës së Olit. Një det lumturie stërpiku kujtesën e ciflosur. Era memece i guduliste thinjat...

Ëndërrimet i këputi nxënësja e dikurshme. Shkundi kujtimet e largëta, iu afrua, e përshëndeti me dashamirësi, paksa i habitur nga vetmia e saj.

- Sena?

Zëri goditi befasisht shpirtin e trazuar. U tremb, ktheu kokën, vështroi me sytë e mugët dhe u ngrit në këmbë. Kishte humbur çdo shpresë se mund ta shihte një ditë.

- Oh! - belbëzoi pa mundur të shtojë fjalë tjetër.

Pamja e vajzës, sytë futur në zgavra qarkuar me shirit të kaftë dhe buzët e plasaritura, e tronditën, po nuk e bëri veten.

- Sa qenke rritur, nuk ngjan fare me atë çupën e vogël të gjimnazit, - bëri shaka dhe buzëqeshi. - Pimë një kafe bashkë?

Sena u ngrit, pa folur e ndoqi pas. U ulën në një tavolinë të lirë. Përballë njëri-tjetrit heshtën, si të zënë në faj, biseda ngeci në pikë të vdekur. Vajza nuk fliste, me pamje të përvuajtur, gati në jerm, vetëm e shikonte pa pushuar. Ai u ndje keq.

- Pa më thuaj si ia kalon në Tiranë, pse kaq e vetmuar?

Me sytë e lotuar, që harroi t'i fshinte dhe gojën gjysmë të hapur, ajo e zhbironte me vështtrim e s'ngopej. I dukej sikur dëgjonte një këngë magjike të dikurshme, humbur në mote të përlargta. Ngjyra e fytyrës po i vinte ngadalë, bota shndërrohej në mënyrë të pabesueshme. Po çlirohej me vështirësi prej topitjes. Filloi të flasë e habitur me tingullin e tjetërsuar të zërit të saj. I tregoi për fakultetin, lëndët e vështira, profesorët e rreptë dhe përfundoi:

- Asnjë nuk krahasohet me Ju.

- Ashtu të duket ty, - buzëqeshi ai.

Sena e ndryshuar u shtendos prej ngërçit. Ngjyrat u shtuan, mjedisi i dukej ndryshe. E ndiente veten të lehtë sikur zgjohej nga gjumi i gjatë.

- Sa i bukur! - tha e mrekulluar, duke vështruar me çiltërsi fëmijërore grumbullin e borzilokëve të porsaçelur. Habitej si nuk e vuri re më parë?

- Oh, ke vërtet të drejtë, - u përgjigj ai. Këputi një gonxhe, ia dha.

Më pas porositen fërnet. Senës iu duk i mrekullueshëm, sido që nuk e pati ngjëruar kurrë. Mbaruan gotat e para, morën nga një tjetër. Biseda zuri të rridhte vetë, flisnin njëherësh të dy, qeshnin e bënë shaka. Ndihehin aq mirë bashkë dhe çuditeshin. Avulloi dallimi në moshë, formimi, seksi, përjetonin vetëm afërsinë e magjishme të çastit.

- I ka fajet maji, - mendoi ai, - më solli në kohët e shkuara.

- O Zot, - gurgullonte tërë qenia e Senës, - a thua do të më puthë?

Ndryshimi tërësor i sjelljes së vajzës, vështrimi i butë xixëllues, fjalët e përçartura dhe tiparet e lexueshme si libër i hapur i bënë të qartë gjithçka. Zuri ta shikonte me tjetër sy, tashmë jo fëmijë, po femër që e hante me sy dhe e dëshironte tmerrësisht shumë.

Pija bëri të vetën. U drodh i tronditur. Ishte ngacmimi i saj që u përcoll te burri i pjekur dhe profesori nuk ekzistonte më. Ishin përballë femra e dashuruar përtej arsyes njerëzore dhe mashkulli i pjekur me përvojë.

- Shëtisim? - i kërkoi vajzës me zë të ngjirur nga emocioni.

- Si jo, - u nxitua Sena, sikur kishte frikë mos i kthehej mendja.

Pa folur asnjë fjalë, e çoi në njërin prej viseve të fshehta të parkut, ku njëzet vjet më parë vinte me Olin. E kapi për supesh dhe e tërhoqi vrullshëm nga vetja. Duart e lagura iu drodhën, kujtoi se do të kundërshtonte.

Ajo u lëshua në krahët e tij, vuri kokën mbi gjoks, i ledhatoi flokët gjysmë të thinjur. Mbylli sytë dhe pëshpëriti e këndellur në dalldisje:

“Sa e kam pritur këtë çast...!”

IRADEJA

*D*eti i pamasë ngrohej në diellin e vakët të prillit. Bluja, ndehur syprinës së ujit, zgjaste duart të ledhatonte kaltërinë nazike të hapësirës. Loja e ngjyrave ngazëllente udhëtarët e ngeshëm në kuvertën e anijes luksoze “Faraon”, nisur para dy javësh nga Aleksandria. Vinin të vizitonin Stambollin. Ngjyra e qiellitë zbriste përfund shpirtrave njerëzorë, ndizte fantazinë. Si çdo ditë, atij mëngjesi lyer me të bronztën e rrezeve të para të diellit, grupi i zotërinjve zhurmonte si zgjua blete. Po i afroreshin fundit të udhëtimit. Kur brigjet e mugëta u konturuan, ndërprejnë bisedat të nemitur dhe derdhën shikimin tutje në horizont.

Përtej vijës së ujit u shpalos pamja përrallore e qytetit të vjetër.

Stërmadh pa fund e pa cak, i zhurmshëm e i pluhurt, Stambolli i ngjante një kafshe të shformuar parahistorike, që merrte frymë me tërë qenien. Përmbi Bosfor, avujt e detit formonin shtëllunga të bardha, tymnajë që u merrte sytë, turbullonte shikimin. Në dy anët e detit hijeshonte Qoshk Jëlldëzi, përzierje pa fund

ngrehinash të shumëllojta prej druri përçark xhamive madhështore. Rrugët e spërdredhura në faqe kodrash të gjelbëruara, lagur nga ujnaja e pamasë, zvarrisnin vështrimin e udhëtarëve në Portën e Lartë, ku fillëronte stema kuranike e Kalifatit dhe manteli i Profetit. Zërat e fuqishëm të ulemave çanin qiellin e murrmë të qytetit tundues dhe depërtonin vagëlluar në veshët e udhëtarëve.

Përkundruall spikaste Gallata, lagjja e të krishterëve dhe selia e ambasadave të huaja, me ndërtesa të larta mermeri sipas arkitekturës së kohëve të reja. Në ngushticën e Harkut të Artë, përmes Urës së Gallatës takohej Lindja me Perëndimin, dy botë krejtësisht të ndryshme. Nga çdo cep i vaporit vështrimi i shikuesve ndehej përmbi Dardanele, bukuroshen e hijshme të Lindjes. Në pragun e përbaltur të saj, përgjatë honeve të shekujve gurëzohej koha e thinjur.

Midis udhëtarëve binte në sy një burrë i gjatë e i pashëm që tërhiqte më së shumti vështrimet e kureshtarëve. Sy të kaftë zhbirues, mustaqe të shkurtra, kostum kamoshi vishnje dhe papijon ngjyrë alle, mysafiri i huaj ngjallte nderim përmbi të tjerët. Këmisha e bardhë borë dhe jeleku kadife bënin kontrast me qostekun e rëndë prej ari të kulluar. Dukej sheshit, ishte ben ollaxhëm, njeri me rëndësi. Mbi supe i strukeshin gjashtëdhjetë vite.

Zbriti shkallët, ndjekur nga shoqëruesi me dy valixhe të rënda. Hamejtë e portit dhe lypsarët e ndoqën pas të huajin që shpërndante me bujari aspra argjendi. Turma rreth tij shtohej rrëmujshtëm, pengonte lëvizjen e njerëzve dhe karrocave. Policia vendase zuri t'i shpërndante. Ofiqarët me uniformë i kërkonin ndjesë dhe përshëndetnin me përkulje pasanikun e largët.

Ngriti dorën, ndaloi një llandon me karrocieri jeshile tërhequr nga dy kuaj të bardhë.

- Hotel "Sheriat"! - foli në turqishte të kulluar.

- Si urdhëron, efendi!

Si u përkul tri herë, karrocieri iu afrua shërbëtorit.

- Gjergji, jepja, - i tha me zë të ngrohtë shoqëruesit dhe shokut të udhës.

Djali muskuloz, me duar të mëdha tërë kallo, shikoi i frikësuar turmën e njerëzve përçark, pastaj gjithë kujdes i besoi valixhet të huajit.

Koçia e stolisur çante me vështirësi grumbullin e dendur të njerëzve. Gjergji përpinte i habitur shfaqjet mahnitëse të vendit. Prilli rrëzëllinte përmbi Stamboll. Qyteti shtriqej në diell, teksa pamjet valëzonin me shpejtësi marramendëse në çdo hap të kuajve.

Nëpër rrugën e zhveshur tërë pluhur barisnin llojlloj njerëz të gjithfarë race e ngjyre me tërë veshjet, ngjizur moteve të përlargët apo stisur kohës së vonë. Çuditë e qytetit të madh nuk kishin të shteruar, ndërroheshin njëra pas tjetrës si në një film me xhirim të ngadalshëm. Gjergji sodiste i habitur këtë cep të pazakontë të dheut ku takohej mesjeta e vjetër me kohët moderne. Gjallonin kudo pranëvendosur kundërshti të skajshme, e vjetra me të renë dhe absurdi me të vërtetën.

Nga tirqet me xhufka dhe peshtemallët e mëdhenj dalëboje, te kostumet europiane me papijon, prej jelekëve të shkurtër dhe pëlhurave të trasha aziatike që i mbulonin femrat kokë e këmbë, në fustanet gjokshapura të gufuara, nga këmbët e zbathura dhe opingat me lëkurë kau, te këpucët lustrafine ardhur nga Parisi dhe Vjena.

Pranë sarajeve shekullore të mëdha e të vjetra buisnin shtëpi europiane me ndërtimet e përthyer sipas stilit barok të Rilindjes. Afër haneve të shëmtuar me dritare e dyer ngrënë nga koha, kishin mbirë hotelet e hijshme me ballkone të gjera e dritare zbukuruar nga perde damasku. Pranë e pranë udhëtonin qerret tërhequr nga buaj të zinj me brirët e mëdhenj të spërdredhur dhe llandonët e kohës, ku qenë mbrehur kuaj këmbëshpejtë stolisur me zbukurime shumëgjyreshe.

Në hyrje të pazarit, udhëtarëve kuriozë u zuri syri dyqane të vegjël çikërrimash, artizanë që shtynin me këmbë rrotat e poçerisë. Llandoni kaloi rrugës kryesore përpara trekëmbëshit, ku qëndronin varur kufomat e pesë të dënuarve mbuluar me këmisha të gjata prej pëlhure lini. Pamja e lemerishme u vrau sytë. Vdekja llërëpërveshur kishte zënë pritë për t'u treguar të gjallëve se ishte po aq e pranishme sa jeta. Gjergjit i kaluan mornica nëpër lëkurë, bëri kryqin i tronditur.

Kuajt e shkumëzuar ndaluan në hyrje të hotelit elegant.

Ndërtuar sipas stilit european në krah të godinës qeveritare bënte kontrast me godinat e vjetra përreth apo hanet ku rehatoheshin zakonisht të huajt. Burri sqimatar u habit nga pamja tjetërloj e hotelit të para njëzet viteve.

Sapo u shfaq në hollin luksoz, një tog punonjësish erdhën t'i urojnë mirëseardhjen dhe t'i ofrojnë mysafirrit të nderuar shërbimet e hotelit. E lutën të ulej në divanin me lëkurë krokodili, të mblidhte veten nga udha e gjatë nëpër detin e trazuar.

Pas pak u duk pronari, burrë i shkurtër, mustaqespicë, që shihte vëngër. Veshur me jelek dhe xhaketë të modës së fundit, Fatih beu mbante shallvare zbukuruar me xhufka të kuqe. Nuk merrej vesh në ishte i mençur shumë, apo trashëgimtar i zakonit pasurie të madhe me të cilën kishte ndërtuar atë hotel të bukur si dritë. Binte në sy klientela shumë e zgjedhur. Prej disa vitesh bujtnin mbretër, kryeministra dhe burra shteti, para ose pas takimeve me personalitetet më të larta vendase.

- Bujrum efendi, jemi të lumtur që zgjedhët hotelin "Sheriat".

- Faleminderit! - u përgjigj ftohtë mysafiri. - Dua dy dhoma nga ana e detit.

- Po jap urdhër t'i bëjnë gati, - foli turku i shkathët.
- Ju bëj rixha të pini çfarë të dëshironi.

- Birrë, - ia ktheu tjetri, me shprehje të papërcaktuar.
Fatih beu s'e kuptoi në i kishte pëlqyer hoteli këtij efendiu hijerëndë. Nuk i tha asnjë fjalë të mirë, si të tjerët që e kishin sajdisur.

Pastaj u afrua kryesekretari me defter në dorë.

- Efendi, një formalitet i vogël, emrin tuaj e të hyzmeqarit.

Zotëria nxori pasaportën. Tjetri e mori në duar dhe lexoi me zë.

- Nikolla Naço, kombësi shqiptare, shtetësi egjiptiane, banues në Bukuresht, Rumani.

Nëpunësi, ndonëse i mësuar me gjithfarë vizitorë, nuk kuptoi asgjë. S'kishte parë ndonjëherë pasaportë të tillë, ndaj mbeti në mëdyshje.

- Më ndjeni efendi, si ta hedh në kartë adresën tuaj.

- Shkruaj se jam shqiptar, arnaut, - buzëqeshi me qesëndi Nikolla.

Sekretari u largua mbrapsht me përkulje i habitur prej këtij zotërie të pakuptuar.

Menjëherë në turmën e shërbyesve zunë fill hamendje në trajta të çuditshme, përthyer sipas mendësisë së gjithsecilit. Fantazitë përpiqeshin të zhbironin identitetin e vërtetë të ardhësit të mjegullt.

- Princ arnaut, mik i Vezirit me pasuri të madhe në Egjipt e Rumani.

- Porositi dhomën më të mirë përballë sarajeve qeveritare, - e mbështeti folësin një kamerier.

- Shumë i pasur duket, - u shpreh mendueshëm përgjegjësi i rojave.

Thashethemet do të vazhdonin gjatë po të mos i ndërpriste pronari.

- Mjaft humbët kohë, shikoni punët tuaja. Zotëria kushdo qoftë është ben ollaxhëm.

Vetë Fatih beu e shoqëroi mysafirin e lartë te dhomat e hotelit, ndrequr e rregulluar posaçërisht.

Afër fundditës së gjatë e të lodhshme, Naçua zbriti ngadalë shkallët me parmakë të lartë, plasaritur nga kujtime të hershme. Si njëzet vjet më parë vegoi sërish Aleksia, rumunia e hijshme me kurmin e derdhur prej perëndeshe. Harresa ra në kurthin e dhimbjes, dallgët e mallit të pashuar e përmytën. Duart e trëndafilta, vështrimi i ndezur i gruas së bukur e mbërthyen si atëherë. Lëngata rëndoi e plumbtë dhe hija e trishtimit u ndeh mbi ballin e plagosur. Në mesditën e shtyrë të jetës Aleksia i preu rrugën, ngjalli ëndrrën e venitur të martesës. Ishin gjashtë muaj të nxehtë që nuk i pati njohur kurrë më parë. Gratë patën hyrë shpesh në jetën e tij, por asnjëra nuk e robëroi si rumunka me shtatin e derdhur dhe përkëdhelitë e zjarra.

Kur vendosi të martohej, gruaja e bukur u zhduk si hije fshehtarake, ashtu si pati ardhur. E kërkoi muaj të tërë. Nuk i hasi më sytë e shkruar, po vegimi i saj nuk u shkri kurrë. Brenga e mundoi gjatë dhe firoi ëndrrën e familjes. Fëmijët e munguar, pasardhësit u bënë vogëlushët e të njëjtit gjak në atdheun e tij. Si një baba i dhembshur iu përkushtua atyre me të gjitha energjitë dhe pasurinë e grumbulluar nëpër vite të gjata pune të vazhduar. I vetmi ngushëllim në fillesën e pleqërisë vetmitare...

Veshur me kostum mbrëmjeje ngjyrë bezhë, u drejtua nga restoranti. Porositi gjellët më të shtrenjta të listës që nxitoi t'i vinte përpara kryekamerieri. Klientët e rrallë vështruan plot kureshtje mysafirin e hijshëm.

Gjatë darkës përdori me elegancë takëmet e shumta, modë e vështirë për t'u ndjekur në Stamboll, ku vendasit hanin me dorë pilafin. Shumicën e pjatave vetëm sa i ngjëroi, ndërsa Gjergji përllante me oreks levrekët dhe havjarin e shijshëm. Nxori nga kutia e sermit një puro Havane, tymosi ngadalë me vështrim përhumbur hapësirës së hotelit. Mbajtësja e kushtueshme farfuriti në dritën e qirinjve.

Vezulloi sërish Aleksia, shkriu brymën e harresës me fije malli, zhytur kohës së largët. Lektisja ngjitej nëpër degët e kujtesës, godiste shpirtin e trazuar dhe çelte vetëm dhimbje. Tundi kokën ngadalë, mendueshëm, pastaj u kthye në dukjen e zakonit dhe misionin e udhëtimit.

Hodhi në tabaka një monedhë floriri me vlerë dy herë më shumë nga darka dhe u largua qetësisht. Kamerieri nxitoi të kthente kusurin, po ai bëri shenjë

ta mbante. Me gojë hapur turku lëvizte buzët si peshku pa ujë. Bakshishi e kalonte pagën javore. Çudia e tij nuk kishte të sosur, ndaj mbeti i dyzuar me tabaka në dorë.

Me të njëjtën mënyrë shpërbleu punonjësit e tjerë. Shërbyesit të dhomës i fali dhjetë mexhite argjendi, kurse Fatih beut një napolon flori për nderet e veçanta që i rezervoi. Me të njëjtën sjellje fisniku të kamur plot sqimë e madhështi, të nesërmen dhe ditët e mëpastajme, zotëria i panjohur habiti nëpunësit e hotelit dhe klientët me emër në qytet. Shumë syresh u munduan të lidhnin miqësi. Ai qëndronte ftohtë, ndonëse i sajdiste me fjalë të zgjedhura.

Shumë shpejt arnauti hijerëndë u bë i njohur në rrethet më të larta të Stambollit. Nuk ishte parë ndonjëherë zotëri i kamur të shpërndante të holla pa kursim për cilindo që i shërbente.

Hamendjet nuk shternin dhe si qenie të gjalla depërtonin shtëpitë e para të qytetit nga klientët e sërës së lartë. Në trajtë hallkash zinxhiri stërgjatë mbërthyen një numër pa fund njerëzish. Si gjithnjë në të tilla raste, çudia merrte pamje legjende, të dyshimtë e të pabesueshme, aq më tepër në një qytet si Stambolli që ishte vetë çudi e pakuptuar.

Mehmeti, vizitor i rregullt i hotelit, që e mbante veten për shkencëtar, u kumtoi në fshehtësi miqve besnikë përfundimin e meditimeve disaditore.

- Ka nxjerrë me mjete të holla thesarin e madh të Bermudës, groposur për qindra vjet nga anijet që kanë rënë në grackën e trekëndëshit ujqor të oqeanit më të madh të botës. Pasurinë e ka grumbulluar në një vend të fshehtë të Arnautistanit me roje besnike.

Në Stamboll ka ardhur të prishë një pjesëz të vogël të pasurisë së pafundme.

Rivali i përherëshëm i Mehmetit, Orhan efendiu, e kundërshtoi prerë, me inat dijetarësh dhe argumente shkencore.

- Nuk ka asnjë mundësi të dalë thesari i Bermudës për arsye të shtjellave ujore, që e shpërndajnë në brendësi të oqeanit, - foli me bindje. - Dëgjova se është alkimist. Ka arritur të kthejë metalet e rënda në ar dhe gurë të çmuar. Ndërveprimin kimik e di vetëm ai, e mban të fshehtë. Ka lënë me shkrim të publikohet pas vdekjes.

Mehmeti e hodhi poshtë arsyetimin naiv të kolegut. Diskursi filozofik vazhdoi gjatë.

Vëmendja e njerëzve u mbërthye si me magji përdrejt këtij njeriu të veçantë që nuk ishte mbret, kryeministër apo princ trashëgimtar. Gazetat në fillim me kujdes e frikë shkruanin lajmin në kolonat e fundit, paragrafët e vegjël për bëmat e shumta të përditshme të Stambollit. Dalëngadalë filloi të zinte vende më të dukshme, derisa hyri në faqet e para fill pas lajmeve qeveritare. Shkrimet i bënin jehonë vizitorit enigmatik. Askush nuk besonte të ishte arnaut, siç u paraqit në hotel "Sheriat". E quanin dredhi të mençur për të mos rënë në sy e bezdisje.

Vezirit ia dha lajmin ndihmësi për shërbimet e fshehta të shtetit, Damad beu. Rreth të pesëdhjetave, Damadi i rafinuar e dinak kishte zënë postin e lartë pas një lufte të gjatë bërrylash, falë aftësisë dhe dredhive thurur me kujdes. Në luftën për pushtet kishte vënë poshtë lakmitarë në zë, ca me të mirë, të tjerët përmes mënyrash të tërthorta. Të gjithë ia kishin frikën këtij

nëpunësi të lartë autoritar, me sy të vegjël zhbirues. Fatihu, agjent i fshehtë rekrutuar herët, e vuri në dijeni të nesërmen e arritjes së mysafirit errëtiak.

- Dokumentet i ka të sakta, po s'më duket të jetë si shtiret me tërë atë pasuri që e prish lehtësisht vend e pa vend, - i raportoi përgjegjësit të tij.

- Ndiq me kujdes çdo lëvizje, veri pas një hafije dhe më njofto dy herë në ditë, - urdhëroi Damad beu.

Ditën e tretë Nikolla u vu nën vëzhgim të rreptë në çdo hap, kudo shkonte. Një nëpunës i shërbimit të fshehtë, specialist i përndjekjeve të rëndomta, iu qep këmba-këmbës.

Me bisht të syrit dalloi lehtësisht spiunin. Sa herë binte rasti, nxirrte portofolin, i falte ndjekësit nga një monedhë për shërbime të parëndësishme, kur çelte derën ose i hapte udhë të kalonte përpara tij. Ishte fare i bindur se të gjitha këto do të vinin atje ku duhej.

Misioni formësohej ngadalë i sigurt.

Atë mbrëmje Naçua fërgëlloi nga emocionet e fshehura gjatë. Po ngrysej një ditë e lagur me shi të imët. Retë gri vraponin qiellit për të shkarkuar barrën e ujshme. Nga dritarja e dhomës derdhi shikimin jashtë, nëpër qytetin e zhurmshëm. Mugëtira e zbërdhulur mbështillte Stambollin me një rrjetë të padukshme. Peizazh i njëjlojtë si atëherë. I njëjti diell i kuq, stërmadh kishte cekur sipërfaqen e detit, sikur mendohej të zhytej apo jo. Pamje të tilla përrallore, goditëse, marramendëse prodhonte vetëm ky qytet i mallkuar. Njëzet vjet pareshtur përfytyronte atë çast ogurzi. Asnjëherë nuk e sillte të plotë në kujtesë. Tani e përjetoi po aq të prushtë, të padurueshme, të lemerishme çmendurinë e atij pragu nate.

Aleksandra e braktisi në një muzg të tillë.

Kurrë nuk besoi se iku vetë, dikush e rrëmbeu në prerjen e ditënatës, e fshehu përgjithnjë. Kur u zgjua dhe gjeti dhomën bosh, nuk kuptoi saktësisht që ditë apo natë. Çast i përçudnuar, diçka e pezullt midis të dyjave, përzierje levarashe e dritës me errësirën. Me kohë rrëmbyesi u bë një me muzgun e hirtë. Ai nuk e ndante dot, nëse ishte vërtet dikush apo vetë mugëtira e shpëlarë. Tani që u rikthyen të plota mbresat, përshtypja e formësuar ngadalë nëpër vite i dukej krejt e vërteta e hidhur. Tani ishte i bindur se njëzet vjet të shkuara ky muzg i rrëmbeu rumunkën e bukur me sytë e qielltë, gremisi martesën, e la fillikat. Rivali i murrmë e fshehu Aleksian s' di se ku nëpër labirintet pa fund, thau shpirtin e tij. Që nga ai çast i marrë, nuk pati kurrë pasardhës. Fëmijët e vendit të tij zaptuan imazhin e vijimësisë, i vetmi motiv i ekzistencës në dy dhjetëvjeçarë tejet të gjatë.

Dy pika lot trazuar me helm e shpresë morën udhëfaqeve të burrit, drobitur nga kujtimet...

Raportet e Fatih beut vishnin vizitorin me vello misterit të pabesueshëm. Habitur prej informacionit të detajuar me hollësira tej reales, këshilltari deshi të njihej me këtë zotëri që nuk bënte asgjë të dyshimtë, përveç shpenzimit të parave. Rrahur me vaj e uthull në punë të tilla, vendosi të vinte në restorant ta shihte nga afër.

- Ku dihet se nuk është spiun? Përse ka zënë dhomën kundruall zyrës sime? - përpiqej të hynte në fshehtësirën që rrethonte bujtësin e çuditshëm të hotelit.

Damad beu nuk u vinte veshin gazetave. Pothuaj nuk i lexonte.

- Kalemxhinjtë atë punë kanë, - thoshte, - me këtë zanat nxjerrin bukën e gojës.

Pasi kaluan gjashtë ditë nga ardhja e Nikollës, në restorant u vu re lëvizje e pazakontë. Shërbyesit rregullonin tavolinat, drejtonin mbulesat e rrudhosura, qëndronin tërë merak nëpër vendet e punës, si rrallëherë ditët e qëndrimit të tij në “Sheriat”.

Së fundi hyri një burrë i shkurtër tullac, me krahë shumë të gjatë për trupin xhuxh, ndaj shpërpjesëtimi binte fort në sy. Prapa e ndiqnin një sërë burrash, mes të cilëve pronari i hotelit, i përngritur nga vizita e nëpunësit të lartë të shtetit. Autoritar e indiferent, nuk përfillte lajkatarët që përpiqeshin të tërhiqnin vëmendjen e tij. Shumica e klientëve u ngritën në këmbë, derisa këshilltari zuri vend në tavolinën e përgatitur enkas në krye të restorantit. Si u rehatua, Damad beu mjeshtër i zanatit, hodhi shikimin nëpër sallë. Pikasi menjëherë të panjohurin që e sollti aty. Pamja krenare, shija në veshje e sjellje, qëndrimi hijerëndë i bënë përshtypje dhe përforcuan dyshimet.

Atmosfera u zymtua. Në thellësi të mbrëmjes mbiu trishtimi i hidhur ndehur nëpër hapësirën e gjerë të restorantit. Një heshtje skërmitëse mbështolli me vello të padukshme njerëzit dhe sendet. Ku shkelte Damad beu, pasojat nuk mund të llogariteshin. Nëpër të çarat e mëngëve të kohës vrundulluan tallazitë e shkurtabiqit të fuqishëm. Të nesërmen e vizitës së fundit në “Sheriat”, para gjashtë muajve, Hysni pasha vetë i tretë përfunduan në litar për tradhti të lartë. Pashai ishte klient i rregullt, i respektuar dhe i frikshëm.

Naçua ndiqte ritin e vet të përnatshëm. Thithte qetësisht puron, nuk ktheu kokën të shihte si shumë të

tjerë. Kredhur në qetësinë mikluese të mbrëmjes, nanuritej mes ëndrrash të mëdha. Nuk i dinte bëmat e Damad beut, po atmosfera cingëritëse u përcoll përmes valëve të padukshme. Zemra i rrahu me forcë dhe djersë të lehta i bulëzuan nëpër trup. Cipa e qetësisë u turbullua, minutat e pritjes digjeshin ngadalë mes heshtjes së padurueshme. Akrepat e sahatit prej sermi në qostekun e artë dremisnin fushës ngjyrë kërmëzi. Era fshehtarake e heshtjes kafshonte gjysmerrësirën.

Nuk i honepste gjysmakët. Gjendja e turbullt kur drita dhe errësira grinden për t'i zënë vendin njëra-tjetrës i cifloste nervat. Në këtë situatë të pafavorshme shihte tërthoras siluetën e beut tek luhatej në dritën e vakur të qirinjve.

Dy burrat e mençur e dinakë ndienin praninë e njërit-tjetrit ashtu si luani nuhat afrimin e kundërshtarit disa qindra metra larg sinorit të tij. Rrinin tërë sy e veshë në përgjim dhe pritje. Nikolla e dinte se burri i shkurtër e vëzhgonte me nge, përpiquej të kuptonte nga larg peshën, karakterin, çdo lëvizje që mund të tradhtonte qasjen e tij prej zotërie të pasur. Turku kishte përparësi, e shikonte drejtpërdrejt pa larguar vështrimin asnjë çast. Ai duhej ta ndiqte vetëm me sytë e mendjes, pa lëvizje të tepërta që mund të zhvlerësonin qëndrimin hijerëndë.

Zuri fill një luftë e ftohtë me armë fluide të padukshme për klientët. Mprehtësi, nerva, mençuri, arsytetime memece mbanin nën përngritje të skajshme ndërluftuesit. Secili hepohej të lexonte mendimet e shfaqur tërthorazi të tjetrit, mbresat që kishte lënë, mundësinë e marrëveshjes. Ndonëse në rrethana dhe gjendje të pabarabartë, druheshin njëlloj mos gabonin në ndeshjen e afërme.

Damad beu s'e kishte vështirë ta thërriste ku të donte e si të donte. E kërkonte detyra dhe posti i lartë qeveritar, po i zgjuar me përvojë shikonte përtej këtij caku. Sikur të ishte agjent i huaj? Fërkimet e shtetit me fqinjët ishin mahisur dhe pritej luftë e përmasave të mëdha. Duhej ta zbërthente me mjeshtëri pa u nxituar, që do të thoshte ngritje tjetër në detyrë, ndoshta ministër i Jashtëm. Nëse qe hafije, prapë duhej ta peshonte mirë, të mos binte në grackë. Sido që u përpoq, nuk mundi t'u jepte rrugë mendimeve të ngatërruara. Vendosi të sillej me kujdes derisa të nuhaste misionin e vërtetë të vizitorit sqimatar.

Nikolla qëmtonte se shkurtabiqi në krah, me pushtetin e madh, zgjuarsinë e dukshme, qëndrimin e kujdesshëm mund t'i shërbente më shumë se cilido misionit të tij në Stamboll. Sjellja kundrejt atij njeriu, përshtypja që do t'i linte, kishin rëndësi vendimtare. Tendosur, me nofulla shtrënguar e dukje të qetë, priti më shumë se një orë përballë kundërshtarit dredharak derisa e mundi dhe arriti fitoren e parë. Beu nuk duroi më gjatë, dërgoi Fatihun.

- Efendi, Damad beu dëshiron të piqet me ju, nëse nuk keni kundërshtim.

- I thuaj beut se jam i nderuar të takohem me një burrë të mençur si zotëria e tij, kurdo që ai të dëshirojë, - u përgjigj njerëzisht me indiferencë të shtirë.

Beu u nis të dilte. Në ikje përshëndeti me dorë në zemër. Nikolla u ngrit në këmbë dhe e ktheu përfilljen me lëvizje të lehtë të kokës.

Tërë atë natë nuk fjeti. U përpëliti në krevatin e rehatshëm gjer ndaj të gdhirë. Peshoi me imtësi bisedën e ardhme, çdo detaj të mundshëm përballë

grackave të kundërshtarit. Fundi i takimit duhej të ishte marrëveshja me argumente e mençuri, po sidomos me para, shumë para. Të blinte turkun e pushtetshëm e të zgjuar, ta vinte në shërbim të tij. Suksesi apo dështimi tani qëndronin te ky shkurtabiq, aftësitë e tij për ta bindur dhe joshur së toku. Gjumi u end rrethinave të syve gjer ndaj të gdhirë kur dita e vizitoi me rrezet e zbehta të mëngjesit. Nata brente mendimet e ngatërruara. Ëndrrat trazuan dremitjen e shkurtër gjersa në kapakët e syve trokiti zgjimi i befte.

Shërbimit të tij po i buzëqeshte fati.

Damad beu i doli përpara ashtu si e kishte menduar gjatë, pa e ditur se cili funksionar do të interesohej. Nuk e njihte natyrën e beut, interesat dhe synimet e tij në dredhat e pushtetit. Biseda e pritshme do të zbulonte hollësi për të ndërtuar sjelljen e vështirë. E dinte se në postin e lartë të këshilltarit të shtetit për shërbimet sekrete nuk mund të qëndronte kushdo.

Me shumë kujdes, fshehur pas dukjes mospërfillëse prej ben ollaxhemi, mësoi nga kryesekretari se Damad beu qe dhelpër e vjetër. Kishte vënë përpara kandidatë të fuqishëm për të siguruar besimin e Vezirit. Kundërshtari dinak do të ngrinte kurth pas kurthi për të zhbiruar Naçon dhe misionin e tij të brishtë. Përpunoi në mendje disa variante për ndeshjen e pritshme. Do të nxirrte në tavolinën e lojës atë që i përshtatej më mirë natyrës së shkurtabiqit të fuqishëm.

Pas faljes së mëngjesit nga të gjithë punonjësit e kryeministrisë, sipas rregullit të pandryshuar në shekuj, te hyrja e pallatit qeveritar u shfaq zotëria misterioz. Fatih beu i pëshpëriti në vesh rojës; i priste Damad

beu, dora vetë. Ai u priu me përkulje te oda e madhe e këshilltarit, pas një kontrolli të imtë nga të tjerë roja me feste të rënda.

Nikolla hoqi kapelen, u paraqit me fjalë të zgjedhura.

- Jam i lumtur zotëri të takohem me ju.

- Bujrum, mirëserdhe, - u përgjigj Damad beu, - urdhëro ulu.

Pas përshëndetjeve të para, shërbyesi solli kafe dhe ëmbëlsirë.

- Ma bëj hallall sëkëlldinë, efendi. Detyra ma kërkon të marr vesh kush je dhe për ç'punë ke ardhur në Stamboll, - e nisi fjalën nëpunësi i lartë i shtetit.

- Jam shqiptar, quhem Nikolla Naço. Vij për një punë me rëndësi, që dëshiroj t'jua them vetëm ju në audiencë private, nëse është e mundur.

- Ah, arnaut, - qeshi beu në mëdyshje trazuar me ironi, - mua më pëlqeni shumë se jeni trima dhe të besës.

- Dashmirësia juaj ma lehtëson së tepërmi shërbimin. Kemi dëgjuar për mençurinë dhe shpirtin tuaj të madh, po fjalët që më thatë e tejkalojnë së tepërmi nderimin tonë.

Beu dha urdhër të dilnin, ta linin vetëm me zotin Naço të këmbenin ca fjalë kokë më kokë.

Pas një çasti, në zyrën e madhe mbetën vetëm të dy.

Nikollës i rrihte zemra si e zogut rënë në kurth, po nuk lëvizi nga paraqitja prej zotërie hijerëndë. Kërkonte të lidhte marrëveshje me interesa të ndërsjella, asgjë më tepër. Kishte ardhur më në fund shansi i madh. Do të ishte i zoti ta bënte për vete këtë burrë të djallëzuar që e shponte me sytë e shpëlarë dhe nuk kuptohej çfarë bluante në atë kokë pa asnjë fije floku?

Nxori nga çanta prej meshini të zi një statujë kalorësi mbi kalë prej floriri njëzet e katër karat. Damadi e shikoi i mahnitur atë bukuri me vlerë. E mori në duar, e vendosi në dollap poshtë tavolinës, pastaj iu drejtua Nikollës, me sy të zbutur po dukje njëlloj të rëndë.

- Urdhëro e fol, efendi.

Nikolla, me fjalë të zgjedhura, i shpjegoi se bashkëkombësit e tij kanë qenë e do të jenë besnikë të Padishahut. Vendi i tij nuk mund të qëndronte jashtë perandorisë se do ta copëtonin dhe gllabëronin fqinjët që prisnin rastin e volitshëm.

- Ne kërkojmë vetëm leje të hapim shkollë në gjuhën tonë, - përfundoi Naçua ligjëratën me shprehje të ftohtë, pa lënë asnjë shteg për prapamendim.

- Iradenë e lëshon Sulltani, - u përgjigj prerë këshilltari, - kjo punë nuk është në dorën time.

- Në dorën tuaj është Damad bej se kenë dy armë të fuqishme, mençurinë tuaj dhe paratë tona. Ne paguajmë mirë, me gjithë zemër.

Beut i bënë përshtypje çiltërsia e arnautit dhe florinjte që premtonte. Vështroi me kujdes për një kohë të gjatë burrin krenar dhe fodull. Nuk i lëvizte qerpiku i syrit, s'e tradhtonte asnjë lëvizje sado e vogël. Kishte menduar tërë ato ditë se fshehja pas arnautit, ishte maskë e grisur e të panjohurit përballë. Përshtypje e gabuar. Tani u bind dhe ndihej i plotë, pa frikën e ndonjë rreziku të mundshëm. Uli sytë, u mendua. Në ballin e rrudhur damarët blu regëtinin si pjavica.

Dashkan shkollë në gjuhën e tyre. Kush e ha këtë? Kur të mësojnë e bëhen të ditur nuk do t'u vejë mendja për më shumë? Jo, mor efendi, nuk është kaq e thjeshtë kjo punë. Po të qe kështu, përse paguani?

Ama shihte një mundësi të leverdisshme për t'u pasuruar. Ishte pesëdhjetë vjet, gjersa të hapnin shkollë këta e të mendonin për më tej duheshin edhe pesëdhjetë të tjera. Ku dihet ç'bën Allahu pas një kohe kaq të gjatë?

Pastaj foli me zë të ngadaltë e të ngjirur.

- Kërkesa juaj është me zarar. Kush na siguron se pas kësaj nuk do t'u vejë mendja për të tjera ndërmarrje të rrezikshme, si kemi dëgjuar të përflitet?

- Zoti Damad, jemi vend i vogël, kemi treguar me vepra besnikërinë për një kohë të gjatë. E ardhmja jashtë shtetit tuaj është e errët. Nuk duhet t'u vini veshin thashethemeve të përhapura nga armiqtë tanë.

- Atëherë pse doni të paguani?

- Për të lehtësuar punë, të mos zgjaten pa fund procedurat. Ato para janë mbledhur nga një grup njerëzish të pasuruar falë hapësirave që kanë krijuar ligjet e Padishahut. Nëse nuk i merrni ju sigurisht do t'i marrë një tjetër. Kjo punë do të mbyllet se nuk i sjell dëm askujt, aq më tepër shtetit tuaj që është edhe yni, - hodhi fishekun e fundit me ton të ftohtë, pa ndonjë ngutje të posaçme.

Mosbesues, i padepërtueshëm dhe kërcënues, beu e shikonte përmes qepallave të rralla ngjyrë kashte. Vetëm me një lëvizje të kokës nëpunësi i fuqishëm i shtetit mund të zhdukte pa nam e nishan Naçon dhe misionin e tij të thyeshëm. Dyluftimi hyri në vrugë dhelparake të rrezikshme. Pjavicat ngjyrëvjollcë përmbi ballin e madh të zbuluar u tendosën. Beut po i soste durimi.

Me tipare të zbutura njerëzore, Naçua theu heshtjen e rëndë të padurueshme.

- Zotëri, më lejoni t'ju bëj një pyetje intime?

Tjetri tundi i lodhur kokën në shenjë pëlqimi.

- Sa fëmijë keni?

- Gjashtë djem dhe dy vajza, - buzëqeshi lehtë Damad beu.

- Uroj të kenë jetë të gjatë dhe mendjen e të atit.

Pastaj me sy të mallëngjyer vazhdoi.

- Do t'ju rrëfej një sekret që më torturon prej njëzet vitesh, kur sosi përfundimisht ëndrra e martesës. S'kam fëmijë. Shpirti im është bosh si një rrënojë. Shterpësia është hiçi, shkretëtira dhe shurdhimi i jetës, fëmijët janë ardhmëria. Keni dëgjuar për murgjit e malit Athos në Greqi? Janë dënuar të mos martohen, të mos kenë trashëgimtarë. A mund të përfytyrohet gjëmë më e përbindshme?

Hyra në moshën e pleqërisë. Nuk dua të harrohet emri im si të mos kem qenë kurrë në këtë botë. Diçka e imja dëshiroj të gjallojë pas vdekjes. Kam vendosur të adoptoj të gjithë fëmijët e vendit tim, përndryshe nuk do të mund të vdes, as më tret dheu. Pa shkollë dhe pa dije është më ligisht se pa bukë. Ja pse kam marrë udhët deri këtu, të mos i lë fëmijët e mi në errësirë. A nuk do të bënit edhe ju të njëjtën sakrificë për djemtë dhe vajzat tuaja? - përfundoi me vështrimin e ngulur dhunshëm në profilin e lodhur shëmtaraq të Damad beut.

Fjalët e Naços lëkundën nga rrënjët shtetarin e rëndë, e plasaritën dhe zbuluan ciflat e atit të dhembshur me zemër të butë. I donte shumë fëmijët, sidomos djemtë. Djali i madh oficer drejtonte divizionin e kavalerisë së Stambollit, pjesë e gardës perandorake. Ishte i rrezikuar në çdo rast. Shpirti i babait dridhej sa herë përmendte të birin. Arnauti kishte të drejtë.

Vetëm një zemër e madhe përballet në këtë mënyrë me të pamundurën. Sigurisht ai e di se ky mision mund t'i kushtojë jetën.

Mandej pse t'i shpëtonte nga duart një pasuri e tërë për hiçmosgjë? Çdo ta gjente shtetin për një shkollë idiote në atë cep të humbur? Veziri e dëgjonte fjalën e tij si askënd tjetër, i besonte logjikës së shëndoshë që e kishte nxjerrë shpeshherë faqebardhë nëpër dava të sëkëlldisura. Sulltani nuk ishte në ditët më të mira. Pushteti i tij kish marrë tatëpjetën. Klanet brenda Portës, grindjet, mosmarrëveshjet dhe era e luftës së afërt zinin kohën më të madhe. Nuk ishte punë e vështirë të bindej për të firmosur fermanin pa ndonjë rëndësi në rrëmujën e çështjeve të mëdha.

Po, me përvojë të gjatë në vorbullën e ngatërruar të goditjeve, përplasjeve dhe dështimeve në misione të tilla, Damadi u përkiste atyre që shohin qimen në kashtë. Ata që nuk e donin mund ta futnin përçapjen e tij në të tjera hulli të luftës së vazhduar për pushtet. Do ta këqyrnin në kënde të errëta, do ta zmadhonin rrezikun e kësaj ndërmarrjeje të dyshimtë. Në qarqet e larta të shtetit dhe ushtrisë kishte jo pak shqiptarë. Ata nuk patën kërkuar ndonjëherë mësimin e gjuhës amtare në trojet e tyre. Përse ngrihet një pasanik i panjohur, vjen në Stamboll për një punë të tillë? Çfarë marrëdhënie kishte ky zotëri me ofiqarët arnautë të perandorisë?

Nikolla përpiquej të nuhaste përsiatjet. E pamundur të lexonte shprehjen e pandryshuar të beut. Nuk ishte nga ata që shfaqen lehtë. Maska e fytyrës nuk lejonte askënd të hynte në të fshehtat e mendjes së tij. Me të njëjtën pamje të jashtme, pa u trandur asnjëherë të

vetme, çonte në litar njerëz të pafajshëm, apo shtronte udhën për gradime. Jo, nuk qe e mundur ta kuptoje këtë njeri - maskë.

Mjeshtër i marrëveshjeve, Nikolla nuhati se duhej sulmuar me guxim, të mos e linte turkun të merrte frymë e të tirrte pa fund pengesa pas pengesash.

- Damad bej, e shoh se u zutë ngushtë. Bëni më të mirën. Në lojë janë njëzet e pesë mijë napolona flori. Ju ose dikush tjetër do t'i marrë në çastin kur të dorëzohet iradeja që nuk i bën dëm kurrkujt. Fshehtësia është e siguruar se do të bëhet një shkëmbim i thjeshtë vetëm mes dy burrave. Dëshiroj të jemi unë dhe ti. Përfundimi i misionit më lehtëson shpirtin e zhuritur dhe rrit peshën në sytë e miqve të mi. Ndoshta këtë fat do ta ketë një tjetër.

Goditja e drejtpërdrejtë ngjante me kërcënim për tërheqje. Këshilltari u thye. Nikolla kurajoz i mençur, me damarin e sertë të vendit të tij, arriti fitoren e dytë.

- Do të shoh ç'mund të bëj, efendi. Tri ditë si sot do të marrësh xhevapin, po nëse del fjala nuk do të shohësh më as fëmijët, as ata miqtë e tu.

Nikolla qeshi me frikën e dukshme të beut, maskuar dobët.

- Unë jam tregtar zotëri dhe tregtia ka një rregull të fortë e të përjetshëm në gjithë botën.

“Ai që bën kërkesën kurrë nuk tradhton, tjetri nuk dihet.”

Qeshi edhe beu. Logjika e hekurt e arnautit e qetësoi përfundimisht, dërrmoi ngurrimin e gjatë. U ngrit, zgjati dorën, e përgëzoi si rrallëherë.

- Qenke i zgjuar, efendi. Mua më pëlqen të merrem vesh me burra të tillë.

Nikolla u ngrit, nderoi me përkulje të lehtë pa ndërruar shprehjen e papërcaktuar si përherë, pastaj i tha beut, gërmuqur në zyrën e tij të madhe, vetëm dy fjalë.

- Faleminderit zotëri.

Doli shoqëruar nga Gjergji dhe hyzmeqarët e zyrës së këshilltarit.

Mëngjesin e ditës së tretë Nikolla korri fitoren përfundimtare. Mori në dorë dekretin perandorak. Sulltani u jepte leje të hapnin shkollë në gjuhën e tyre. Jashtë zakonisht dhe natyrës së tij e puthi tri herë me gjithë zemër iradenë, lidhur me fjongo mëndafshi ngjyrë vjollcë, e vendosi në çantën e lëkurës dhe u nis me shpirt të ngarkuar.

Më në fund u propozua degët e kalbura të vetmisë.

Shirat qenë varur mbi det dhe mëngjesi hidhte supeve pelerinën e lagur. Qielli i grizhdë, i pamasë tretej tutje horizontit. Paraditja me duart e ujshme përkëdhelte gëzimin e tij. Në trupin e Nikolla Naços nuk qarkullonte gjak, po llavë. Ngriti kokën, vështroi hapësirën e murrme përmbi qytetin e madh.

- Shpirtrat janë si retë, - mendoi, - mbledhin e derdhin.

SAMANDA

*U*gris pabesisht ajo ëndërr e bukur. Rënia ishte e gjëmshme si krisja e tokës, rrëshqitja e malit apo shpërthimi i vullkanit. Kurrë nuk pandehu të tërhiqej aq marrëzisht prej një gruaje. Turkesha vezulloi e purpurt si në përralla, trazoi shpirtin e munduar, e zaptoi si kalorësi i zoti kafshën e azdisur. Nuk qenë vetëm sytë pis të zinj, as leshrat e dendur dhe trupi i derdhur. Jo, përtej tyre, diçka tjetër e panjohur që nuk mundi t'ia jepte asnjë grua e vendit të tij. E deshi si i tërbuar. Ajo zotëroi trupin dhe shpirtin, sundimtare pa kurorë e shkeli me këmbë, e prangosi. U kthye në mjet argëtues si punë lodre, që i përkiste buzëqeshjes, shikimit të saj, kurmit të përsosur. I merrej fryma nga lumturia e pushtetit ëmbëlçak. I aftë të depërtonte thellësive si në një seancë radiografie, nuk i shpëtonte asnjë lëvizje sado e parëndësishme, prekte saktësisht, pa gabuar asnjëherë pejzat më të holla. Shijonte gjer në pikën e fundit eliksirin e dashurisë së vonë.

Sapo kishte kapërcyer dyzet e tre vjet. Familja qe ëndrra e tij përvëluese, e pacekur si një vegim i

mundimshëm. Në vendin e tij përtej detit djemtë mbi tridhjetë vjet nuk martoheshin më. I shikonin me përçmim si të lënë apo të mangët deri në imtësira të turpshme.

Me karakter të fortë të padepërtueshëm, pati pritur dhe përcjellë shumë gra. Ato mbetën në periferi, rrëshqitën lehtësisht pa u ndier, nuk arritën formatin e tij. Për më tepër, ëndrra e vijimësisë u ndeh nëpër hulli të dhimbshme, që gatuan një shpirt të ndjeshëm dhe mosbesues. Serdi jetoi gjatë me kushëririn anormal, aq sa u mësua me të. Përmes imazhit absurd dhe mjeran e shikonte botën të luhatshme si nëpërmjet një cipe uji.

O Zot! Pamja e përçudnuar, fytyra shëmtarake, veshët e mëdhenj, të folurit e mangët dhe ajo lëvizja e pavullnetshme e kokës, i dilnin përpara orë e çast, nuk e linin të qetë. A thua gjenet e Meliatëve do të prodhonin mostra të tilla që nuk i hynin në punë askujt? Ç'kuptim kishte një martesë e rrezikuar vazhdimisht në çdo hap?

Në vogëli u nanurit me vegimin e Nonos. Rrëfimet për gjyshin hijerëndë, veshur me kostum të zi dhe smoking, respektuar nga gjithë qyteti, e mahnitnin. Tregtia e luleve natyrale kishte pahë të madhe. Zonjat nazike krenoheshin mes tyre me tufat e rrëmbyera te zoti Meliati, sjellë nga Italia. Edhe emrin e kishte dhuratë prej gjyshit europian. Elegant, me pamje përherë të re sikur vitet rrëshqisnin pa e prekur, nuk deshë ta thërrisnin gjysh, por Nono. Serdi nuk e pa kurrë, vetëm e përfytyronte. Imazhin imponues e ruante fshehur thellë nënvetëdijes.

Lufta, pastaj fundi tragjik i Nonos, e zhyti në mjerim familjen Meliati. Bredhjet nga një qytet në tjetrin, punët

e vështira, përndjekjet e përsëritura me ulje e ngritje frikuese, i shoqëruan në vite stërgjatë. Dukej sikur nuk do të shteronte kurrë jeta e turbullt pa kuptim, pa shpresa dhe pa ëndrra, derisa u hapën rrugët. Serdi qe ndër të parët emigrantë që kapërcyen detin në një natë trazuar me shi dhe erë. U end gjatë nëpër rrugët e Milanos.

Zvarriste ëndrrën e Nonos, flladin e ëmbël të fëmijërisë. Nga shitja në rrugë e buqetave të lidhura hijshëm, pas një viti ngriti sipërmarrjen e luleve natyrale. Italia e zhurmshme vezulluese, jeta e lirë i dhanë mundësi të shpaloste dhuntinë e ndrydhur, mëkuar gjatë. Nonua i mjegullt, me pamje të luhatshme u bë papritmas i afërt. Konturuar qartë, autoritar dukej sikur e përgëzonte. Vitet e mërgimit rikthyen shpresat e venitura. Jeta mori kuptim, po familja qe larguar më shumë, mbeti sërish e pamundur, tashmë edhe për arsye të moshës së shtyrë.

Kur ëndrrës së hershme i vuri vizë dhe iu nënshtrua fatit, u shfaq Samanda. Sytë e zinj të mëdhenj si copa smeraldi, lëkurën e zeshkët brune, leshrat e gjata të dendura, trashëguar nga e ëma prej Izmiri, i jepnin pamjen e panterës aziatike. Trupin e gjatë, mollëzat e ngritura, sjelljen lozonjare i kishte dhuratë nga i ati milanez. Hijeshia e shtatit, shikimi flakërues si lak, zjarri i pashuar në dy vjet të paprerë, e robëruan. Vetëm emri i saj e drithëronte. Çuditërisht u bindej të gjitha tekave si të ishte plaçkë në duart e magjishme të Samandës së nurshme. Kurrë më parë nuk iu nënshtrua një gruaje si kësaj turkeshe të zjarrtë me sytë e zinj si nata. Serdi luante me femrat, i vërtiste në majë të gishtave, nuk honepste burrat që vajtonin braktisjet e fustaneve.

Kur u nënshtrova prej tharmit të këndelltë dhe shikimit tundues të syve të zinj, e mundonte tmerrësisht dyshimi, kafshëza fshehtarake, brejtëse e pamëshirshme. Mos vallë Samandën e tërhiqte sipërmarrja e tij? Ndoshta paratë me pushtetin tundues ndër gra, e shtynin në lojën e marrë të trupit dhe ai qe kalimtari i radhës nëpër shpirtin e ujhëm të gruas së re?

Më vonë iu duk se ajo e adhuronte përtej parave dhe emrit të tij në qytetin e madh italian. Ledhet e saj kapnin të perëndishmen, çiknin pjesëza të holla ku nuk kishte mundur të afrohej asnjë grua. E përjetonte i lumturuar dashurinë, dhuratë të Italisë së Nonos, shpërblese e durimit dhe vuajtjeve të gjata në vendin e tij matanë detit. Natë për natë grisnin tisin e errësirës me të puthura pa mbarim. Jeta kishte ngecur nëpër sytë e prushtë dhe leshrat e gjata të ngatërruara. Mes krahëve të turkeshës shkrihej në një kënaqësi të tërbuar, ngashënyese të pangopur. Midis buzëve të mbushura tërë tul maja e lagësht e gjuhës së saj përpëlitej si pjavicë uji. Qerpikët e gjatë shkruanë të zinj hepoeshin ngadalë dhe zbulonin shikimin tundues, të përhumur, në kufijtë e magjisë. Ai tronditej dhe nënshtrohej pa kushte, dorëzohej i kapitur e ngazëllyer, zhytej i mahnitur në ujëvarën e rrëmbyer të pekuleve nazike.

- Më në fund, më mirë vonë se kurrë, - vendosi pas ngurrimit të gjatë. U lumturua.

Nonua u martua përsëdyti në moshën pesëdhjetë e tetë vjet. Serdi qe pesëmbëdhjetë më pak dhe jetonte në vendin e lirë, ku vogëlsira të tilla nuk binin në sy. Imazhi i kushëririt fatzi qe zbehur në harenë e zhurmshme të Milanos. Samanda, me trupin e bukur

dhe huret e pambarimta, do t'i falte fëmijë të mbarë. Nuk kishte si të ndodhte ndryshe. Në brendësinë e saj do të ngjizeshin krijesa të hijshme dhe inteligjente. Meliatët do të shpinin më tej ëndrrën e hershme të Nonos, mbartur në dheun e huaj. Ideja e ardhmërisë dhe fëmijëve e gazmonte përtej ledheve të gruas së re. Me trupin shkrirë në llavën e skuqur të vullkanit femëror, nanurisej ndër ëndrra mikluese.

Krisja ndodhi tamam në çastin e këtij vendimi jetik. E rrënoi pa shpresë shpëtimi, rrufe në qiell të hapur. Goditja e tërthortë qe e përpiktë, po ai nuk donte ta besonte, nuk mundej.

- Kam ftohtë, - i tha disi e bezdisur, e lodhur, - dil pak.

Pamja e tjetërsuar në pak çaste, vështrimi i errët i syve të mrekullueshëm e ngacmuan keq.

- Mos je sëmurë? - u shqetësua dhe dora i ngriu nën sqetullën e lagur e parfumosur të gruas.

- Dua të rri vetëm.

I turbulluar ledhatoi llërët e ftohta, gushën e fildishtë, e puthi ngadalë në çip të buzëve. Një rrymë e akullt e drodhi së brendshmi. Mbi ballin e lodhur, të munduar u ndeh trishtimi.

- Përse mërzitem?

Sa herë përsëriste pyetjen, më tepër ngatërrohej në lëmshin e përdredhur me fije dyshimi. Shpirti i mahisur qe ligur pa kuptuar arsyen e vërtetë, intuita e akullt përndiente tradhtinë.

Gjendja e vagëlluar, plasaritëse zgjati vetëm atë pasdite të vrazhdë.

U kthyen sërish përkëdhelitë, puthjet e këndellta, loja e marrë e trupit dhe e shpirtit, po ai humbi qetësinë

e parë. A thua nuk do të sendërtonte kurrë ëndrrën e hershme? A thua po e braktiste mizorisht turkesha e bukur, dhuratë e mesditës së harlisur?

Brenga u mpiks dalëngadalë dhe mbeti kujtim i hidhur ngecur diku larg mes ëndrrës dhe duknajës, në brigjet e përthyerë të kujtesës. U rikthyen dallgët e magjisë së ndezur, marramendëse dhe prehja e shpirtit të lodhur. Dukej sikur instinktet e lanë në baltë kësaj here, po një boshllëk sfilites nuk iu largua asnjëherë. Dyshimi gremiste kënaqësitë në honet e asgjësë. Ligështia i zinte pritë nëpër lëndinat e begata të kurmit magjik, me sytë e mugët gërvishtur nga akulli i mbrëmjes torturuese. Muzgu gri u ndeh këmbëkryq mbi floknajën e dëshirave të bardha. Pesha e gurtë e asaj funddite la gjurmë të thella, që e skërmisnin pa mëshirë, e torturonin ditën dhe natën.

Turkesha fshihte pabesinë.

Ajo u kthye vonë atë natë. Hyri ngadalë e lodhur, e kalamendur. Përsëndeti pa e parë drejt, hapi dritaren, derdhi shikimin nëpër mugëtirë. Nata e përkëdheli me krahët e padukshëm dhe Samanda u zhyt në kënaqësitë errëtiake. Përmes xhamit të plasaritur nga kujtime pa mbarim, Serdi pikasi vështrimin e shndritshëm që e njihte mirë. Tronditës, i pafajshëm, provokues nuk i drejtohej atij. E lumturuar, ajo përkëdhelte natën e zezë katran si sytë e saj. Kur ktheu kokën, leshrat e shpupuritur u derdhën mënjanë dhe u përshfaq shikimi bosh mospërfillës, pa pikën e dëshirës.

Serdi u turbullua. Këtë radhë instinkti nuk gabonte. Kishte marrë fund ëndrra dhe zgjimi që i plumbtë. I thyer e dërrmuar, foli ngadalë me zë tjetërlluj, të shpëlarë e të huaj.

- Ik, turkeshë.

Ajo nuk e kuptoi, e pandehu lojë. Iu afrua, e mbështolli me krahët e mrekullueshëm, i vuri kokën në sup. Kjo ishte e papërballueshme.

U kthye i dyzuar, ledhatoi si i marrë gruan që i ngjasonte vagëllimthi Samandës dhe zuri ta zhvishte me nxitim. Shtati i zbuluar ngjizur me magjinë e trëndafilte të linjave magjepsëse dhe aroma e papërsëritshme e marrosën si përherë. Nuk e kishte veten në dorë, ndodhej në parajsën e imazheve të lëkundura që donte t'i gozhdonte me zor, me çdo kusht. Format e përsosura po ato, marramendëse, të dhunshme.

Ledhatoi i tromaksur gjinjtë dhe uli kokën të njomte buzët e thara, por u tërhoq i tmerruar. Nga thithka e majtë e vështruan kërcënueshëm dy njolla të freskëta si koka nepërkash me dhëmbët çapraz të nxjerrë ashiqare. S'ishte punë parandjenjash apo hamendjesh. Pantera zbuloi pa droje turpin, pabesinë tinëzare, fshehur prej kushedi sa kohe. E piu me fund kupën e helmit, s'mbetej më asgjë. Gjaku i pashprishur i dheut të tij matanë detit e goditi në tru.

Ajo përkuli qafën dhe mbylli sytë në pritje. I hapi kur thika u ngul thellë mes gjinjve dhe zhduku me currila gjaku kafshëzat e pështira mbirë kurmit të hijshëm. Pastaj i mbylli për të mos i hapur më kurrë. Nata e zezë mbështeti bërrylat në dritare dhe u zgërdhi e pacipë. Pikëllimi i fyer u ndërkye. Gjysmë i çmendur iu lëshua kërcënueshëm me ulërimë të zgjatur. Nata mori arratinë e lebetitur, ndërsa yjet indiferentë i shkëlqinin syrin djallëzisht.

Era memece e heshtjes lëkundte të brendshmet e mungesës së saj.

Pandehmën e mbajti ndryrë nëpër katet e kujtesës, pa e kuptuar se ajo dalëngadalë hidhte rrënjët si tumori metastazat. Fundi erdhi shpejt, i furishëm dhe fshehtarak, provokues i paturp. Ai e ndiente tek zezimi kërkonte të dilte prej saj si magmë e ftohur. Instinktet e paralajmëruan, po ai nuk deshi as mundej t'u besonte. Vetëm atë çast kuptoi se ishte bërë një me të keqen e lemerishme, si i sëmuri pa shpresë shërimi, që i dorëzohet fatit me dëshirë të vagullt. Iluzioni më tepër nga dukja e bëri pjesë të saj të pandarë, sa s'kuptohej mirë kush kish qenë më parë, Samanda apo gënjeshtër. Bashkëjetuan gjersa u shkrinë me njëra-tjetrën si pjesa me të tërën. Mbulesën e hollë të kaftë e kafshuan zvarranikët me dhëmbët e çatalltë.

Ende nuk kishte aguar. Një gri e mekur varej mbi dritare si perde e hirtë, pas së cilës mësynte drita e zbehtë. Edhe pse lindte një ditë tjetër ende në fillësë, dukej sikur gjithçka vdiste.

Mëngjesi, bronzuar me ndryshkun e kuqërremtë vagëllues të ditës që po lindte si pelerinë gjykatësi, vështroi i ngrysur gjakun e derdhur, burrin e trandur me thikë në dorë dhe natën e gërmuqur që ikte ngadalë e trembur.

ËNDRRAT KRYQËZOJNË KOHËN

*Prehja e shpirtit të ndërkyer
Eordei*

*D*alëngadalë errësira pushton qytetin, bregun e detit, pemët, krejt dukjen tokësore. Zë fill shtegtimi i ëndrrës së ditës nëpër natë, bie ora zvarranike e kapërcimit fshehtarak të rrugëve, ku nata e zezë i buzëqesh simotrës me sy të bardhë në ikje. Tisi i mbrëmjes mbllaçit dhe kapërdin me nxit copërat e fundit të ditës. Përtueshëm, me oshtimë të ngadalshme, uji shushurin pa pushim, stërpik dhe lëpin me etje rërën e përvëlur nga rrezet e ditës. Largohet fuqiprerë, merr hov vjen sërish, nuk arrin gjer ku duhet, ndaj kthehet mbrapsht. Përngjet me fëmijën që kërkon të kapërcejë ledhin. Sa vjen te buza e tij ndërron mendje i pavendosur, pastaj përsëdyt provën e radhës. Kujtimet e tymta sillen pa pushuar si rrjedha mjegulle mbi syprinën e rrudhur të ujit. Mbështetur rrëzë pishës stërmadhe, fare pranë bregut, ngula sytë në hapësirën levarashe me iskra drite nëpër muzg nga do të vijë ajo.

Anida del nga shtëpia me hap të lehtë, kalon rrugën duke shikuar e përngritur me bisht të syrit nga të gjitha anët, pastaj nxitimthi vrapon e ngazëllyer drejt pishës sonë. Në të vërtetë tre pisha të pyllnajës përgjatë detit në formë trekëndëshi të gjelbëruar, gardhojnë një zonë të vogël disi fshehur nga rruga, vjedhur syve të botës.

Rrënjët e pishave përtypin lëngun e hirtë të dheut, kundrojnë gjethet që fërkohen e lëpihen paturp në horizontin e mugët të fundditës. Dëlirësia e pyllit na bën të ndihemi si në një shtëpi të vogël, apo dhomë me katër mure. Mbyllim derën dhe askush nuk futet në kthinën tonë, fshehtësirë e ëmbël ku jetojmë çdo çast ditë për ditë. Mbrëmja na bashkon të malluar, kurorëzon ëndrrën sfilitesë.

Shkëlqimin e takimeve nuk e zbeh zezona e vendit, ku s'afrohet askush nga hija frikuese e barit të ujkut dhe fantazma e Teodorës si kumtet e përjetshme të vdekjes nëpër humbellat e ferrit. Thellë kohës së thinjur, nusja e hijshme sapo ardhur në qytet u çmend nga piskama e barujkut. Jetoj në kërkim të fëmijës që kuisi atë natë fatale, derisa vdiq e shpërfytyruar. Që atëherë njerëzit druajnë të afrohen për qark vendit ku lulëzon bima ngjyrë bronzi. E virgjër, si askund tjetër pranë detit, natyra kërlëshet hareshëm e papërdhosur, e mrekuallueshme.

Shpirti i ndërkrjer buis, më tundon të hap zemrën, t'i rrëfej pyllit sekretet.

Gjithë jeta ime vërtitet rreth saj, qendrës së rëndesës së universit tonë. Ndiej aromën që vrundullon nga flokët, kurmi, rrobat e Anidës dhe shikimi më vishet, brenga e vjetër avullon si të mos ketë qenë kurrë. Koha ndalet, ndihem përplot pa asnjë mungesë, nuk dua të

mbarojë kurrë ai takim magjik i patëdytë. Më zihet fryma kur s'e kam pranë. Harroj shtëpinë, detyrimet familjare, punët e shumta, jetoj në tjetër botë, tjetër planet. A thua parajsa shfaqet e tillë?

“E ç’është lumturia, përimitoja i turbulluar e dalldisur pyetjen më të errët të botës? Jo të të duan; aty s’ka veçse diçka të largët, që nuk të përket ty, qëndron jashtë teje, ledhaton të tjerët. Lumturia është të duash me tërë forcën e shpirtit, të përpiqesh të kapësh copëza të vogla, t’i kapërdish dhe të përthithësh iluzionin e të qenit i lumtur.”

- S’më pa asnjeri, - tha e gëzuar foshnjërishte, pastaj, hepar në majë të këmbëve, m’u hodh në qafë.

Ledhatare, dehur nga tallazitja e mallit, fërgëlloi si të kishte ftohtë, ndonëse mesi i verës dhe vapa ka shtrënguar me tepri. E brydhët, me gjinjtë ndërkrayer, flokët e përndezur, u mbështoll rreth meje e turbulluar. Më ndërmend gazin e lastarëve të rrushit dredhurar përçark lisave hijerëndë të palëkundur nga erërat dhe stuhitë e turfulluara. Porsi fëmijë vetëm shikon me sytë e bukur si dy copëra qielli të atij gushti pa një pikë re. Qerpikët, hala pishash të reja nën dëborën e prillit, fshehin sytë si zogj shtegtarë trembur nga thëllimi.

Ka veshur bluzën vjollcë me brezare ngjyrë qielli në të bardhë. Më pëlqen tej mase. Vija e gjinjve, varëse e platintë në qafën e lëmyshkur, dallgëzon lehtas, përshfaq hirin fshehtarak mbi sfondin e manushaqte. Lidhësja e spërdredhur valëzon përgjatë bluzës verore, me zor mban në zap harbimin e gjireve. Ndoshta ka hequr sutjenat ose ka veshur atë modelin, thurur me fije si rrjetat e peshkatarëve. Nuk ngutem t’i zbuloj, dua të zgjatë ca regëtima tronditëse e shpirtit të munduar.

Ma di dobësinë, rri tulatur, gremisur në kurthin e krahëve. Shquaj rrahjet e zemrës, gurgullimën e lehtë të gjakut nëpër vena, përimitoj në errësirë çdo detaj të njohur aq mirë. Me gishtat e djersitur, të lagur prek relievet e honshme të kurmit aromë jargavani, tekta nata xhentile kthen kokën mënjanë, mbyll sytë, buzëqesh me shpoti. Hedh krahun e djathtë rreth qafës derisa zë butësisht gjirin, trillin më epshndjellës endur magjishëm trupit të femrës. Maja i rri përllart, krenare e egër, bri kaprolli në lartësi. Nëpër bluzën e hollë dora zhbiron gjithçka. Ajo qesh e drithëruar me dëshirën flakëruar tinës përmes syve ndjellës.

- Kam veshur ato me rrjetë, - tha e llastuar si mace.

Dora pavetëdije shtrëngoi fort thithkën e brishtë. Thirri nga dhimbja, pastaj pushoi një copëz herë me dorën mbi buzë, frikuar nga klithma që kumboi gjatë nëpër errësirë. Nuk dua fjalë kur e kam në krahë. Ato shkolin çudinë e tymtë, gjendjen e pezullt mes imazhit e duknajës. Sido të thuhet, nuk kanë forcë të përcjellin dehjen qiellore të pakuptuar që na qarkon përplotësisht në ishullin tonë, mbytur prej gjelbërimit. Kemi një vit dashuri, si thuhet, po thellë nënvetëdijes përjetoj mbresa se e kam adhuruar shumë herët, kur as e kishim parë njëri-tjetrin, as e dija se diku gjallonte krijesa që prisja prej një kohe të gjatë, ashtu si këtë çast magjepsës.

Në çdo bashkim, zhbiroj hollësi të reja të trupit, sjelljes, imtësi vezulluese që s'kanë të shteruar në qindra takime. Gjithnjë na duket se kemi vetëm herë të parë, kurrë të dytë apo të tretë. Pika e ngopjes nuk kulmon asnjëherë, vazhdimisht mbetet diçka bosh si në një tavolinë ku gatesa nuk mjafton për të gjithë.

Teksa e kam mbështjellë butësisht, të brishtë si një foshnjë, kokën ia mbaj në gjoks. Druaj mos shpërbëhet. Me të njëjtin kujdes prekin artistët e cirkut kupat nazike të qelqit për të ruajtur baraspeshën disa metra mbi sipërfaqen e tokës.

Imcake e thyeshme lehtësisht, tepër e butë është kthyer në pjesë të qenies sime si duart, gjoksi, sytë apo gusha. Pa të do të isha i gjymtë, njëlloj sikur të mungonte njëri krah ose këmbët. Gjymtimin e përfytyruar e ndiej thellësisht, torturues, shpesh të trupëzuar.

Diku, në përgjumje qëndroja kruspull, hipur në karrocë invalidësh. Nuk e shtyja dot, njerëzit më shikonin të trishtuar me dhimbje. I pëshpërisnin njëri-tjetrit të pikëlluar.

- I shkreti, qenka i ri, i pashëm!

Ajo m'i lexon mendimet çuditërisht, pa gabuar asnjëherë. A thua ndjenja si shqisë e veçantë, përthith krejt palcën e nënvetëdijes sime që nuk mund ta zhbirojë shikimi apo nuhatja?

- Nuk ke fjetur mirë, ke parë ëndërr të ligë.

- Nga e di ti, fallxhore je?

- Fallxhore jam, nuk më fshih dot asgjë, t'i përpij të gjitha.

Habitem. Nuk e di pse më kujton fatthënat e legjendave që lexojnë fallin në pëllëmbën stërmadhe të qiellit mbushur me aromë dehëse lulesh dhe fluturime të përrallshme zogjsh. Tregova ëndrrën siç e pashë i trembur mos e perceptonte me shqisën e pazakontë errëtiake.

Zuri të mendohej. Pas një copë here u shkëput e pezmatuar. Me vështrim të avullt tejçuar nëpër errësirë, e ndërkyer u kërcënua.

- Të vras me këto duar, po më braktise.

- Aq e zonja të duket vetja? Ti nuk shtyp dot një mizë.

- Mizën nuk e shtyp, po ty të vras me siguri.

Guximi i saj më frikonte, ndieja se vërtet mund ta bënte. Shестоja mënyrën si do ta kryente më lehtë. Ja, ulet merr një gur nga të bregut. Kur të mos e kem mendjen me tërë forcën ma dërrmon kafkën. Shtrirë për tokë më godet disa herë gjersa jap frymën e fundit. Si të gjenin kufomën e shprishur nga nata, njerëzia do të pandehnin se kushedi me cilin isha grindur. Ai, më i fuqishëm, ma kishte bërë atë hata. Askush nuk do të pikaste autorin. Anidën e shfajësonte cilido. Ajo nuk vriste dot asnjë gjallesë të vogël pa rëndësi, kurse një burrë s'do të mundej kurrsesi.

Vdekja e shëmtuar me kokallat e nxira tund perçen e zezë, trazon egërsisht indet e ëndrrës së trëndafiltë. Fytyra e irnosur nga imazhi i vdekjes, që e këndon habitshëm me lehtësi, e trishton. Qesh ngadalë si magjistare, afrohet, më puth rrëzë veshit, pastaj çuçurit.

- Vetëm unë të vras, se të dua shumë. Ata që dashurojnë me të vërtetë nuk përfillin pasojat. Kush humbet këtë dhuratë hyjnore, ka djegur gjithçka, s'ka asnjë shtysë të jetojë, ndaj lehtësisht bën krim, vrasje apo vetëvrasje.

- Kush ta ka thënë, e ke lexuar gjëkund?

- Ma tha zemra ime, më e zonja nga ata shkrimtarët e tu.

Në këtë pikë grindemi shpesh. Më habit indiferenca e një shpirti aq të ndjeshëm si ai i Anidës ndaj artit, të bukurës. Lexon fare pak, s'ka durim, tip i paqëndrueshëm, nuk e çon asnjëherë deri në fund.

Mban mend vetëm copëra faqesh, kapituj gjysmakë, kurrë përmbajtjen e një libri të tërë. Pikturat i shikon kalimthi, nuk hyn në syrin e krijuesit, s'e kap idenë apo nënshkrimin e tij, nuk duron të rrijë gjatë para tyre. Kompensim përkundër kësaj mungese të thatë, ka mprehtësinë e pazakontë, aftësitë përthithëse të intuitës që nuk e kam hasur askund.

- Forca e mungesës, - ndërmend parimin e lashtë, - si puna e plotësimit të shqisave ose gjymtyrëve. Danishi me një dorë, të majtën e ka shumë të fortë, asnjë nuk mund t'ia thyejë. Kur godet dëmi është më i madh se i çdo grushti tjetër.

Përse vallë ndodh kështu? Të jetë pjesë e baraspeshës së gjithësisë? Në lashtësi dijetarët gjykonin se natyra ka frikë nga boshllëku. Me këtë rregullsi shpjegonin enigmat e botës. Frika prej zbrazëtisë u kthye në ligj nga i cili njerëzimi përfitoi shumë. Pompat thithëse u ndërtuan saktësisht në bazë të këtij parimi.

E njëjta dukuri inerte ndodh me njerëzit. Nëse natyra merr njërin sy, forcon shikimin e tjetrit, për të mbushur boshllëkun e krijuar. Anidës i ka hequr shijen e leximit, magjinë e librave, bukurinë e paarritshme të përshkrimeve të natyrës, tronditjen e pashoqe të pikturave, prandaj ka atë perceptim të tejskajshëm, mizor. Shpirti i pazakontë femëror jo vetëm plotëson, po më shumë se kaq, tejkalon zbrazëtinë e artit. Shqisa fluide, parandjenja e fshehtë ngjason me shikimin e shqiponjës, që shquan prej lartësive të mëdha imtësira të holla mbi sipërfaqen e tokës.

Aftësia depërtuese arrin kufijtë e magjisë, të pamundurës e të pabesueshmes. Ndjeshmëri jo vetëm e intuitës, po fizikisht e shqisave.

Para tre muajve takova Bjordën, me të cilën kisha pasur kontakte kohë më parë. E vërteta pikërisht lidhje, asgjë më tepër. Bjorda kaloi rrëshqitas përmbi qenien time, tangente që prek sferën pa ushtruar kurrfarë trysnie, nuk ndreqi e nuk ndryshoi asgjë. Në mbrëmje, si përherë Anida m'u hodh në qafë e malluar, po përnjëherë u tërhoq e sigurt, tronditur nga nuhatja e aromës së panjohur të trupit tim. Fytyrë e shformuar nga shfaqja e së keqes si ujkonjë që përndien të panjohurën e trishtë nga largësi të mëdha, m'u hakërrua.

- Me kë je takuar, më thuaj shpejt?!

Mbeta i nemitur, nuk e mblidhja dot veten. Mendova se më pa rastësisht ose i tha ndokush.

- Nuk më gënjen dot, mos u mundo të fshihesh, - vazhdoi të lexonte mëdyshjen time si libër të hapur mizor, të pakundërshtueshëm.

- Unë takoj shumë njerëz, natyra e punës, ti e di.

- Lëri këto, je takuar me një femër ndryshe, nuk është jot shoqe.

- Hej dreq! - u tranda i habitur. - Po kjo kështu?

Isha zverdhur. Ndoshta njëlloj ndihen keqbërësit në hetuesi kur u bëjnë pyetje që i vënë me shpatulla pas muri. Xhindosur, si nuk mund të përfytyrohet, zverdhur nga tendosja e mundimshme kërcëllinte dhëmbët përvujtërisht.

- Trego të vërtetën ose nuk më sheh kurrë! - gatitej të ikte.

- Anida, vërtet kam takuar një grua rastësisht. Nuk ka qenë dashuri, të betohem. Prej shumë kohe para se të njiheshim bashkë shkova disa herë me të, asgjë më shumë. Sot vetëm sa e përshëndeta për mirësjellje, duhet të më besosh.

Kurrë nuk kisha parë, as mund të përfytyroja atë gjendje tmerri tejet të egërsuar. U lëshua e marrosur si ortek i së ligës, shkumëzonte me zgërdhimë lemeritëse në kufijtë e çmendisë. Me fuqi të shumëfishuar më goditi ku mundi me duar e këmbë, më gërvishti, kafshoi dorën derisa e gjakosi, po nuk qetësohej. E mbërtheva nga krahët dhe s'mund të lëvizte, qante, bërtiste, dridhej e tëra. Zemërimi i marrosur hungërinte si kuçedër e shformuar. Kapërcente përmbi trungjet e pishave, gërvishte mollëzat e faqeve pa faj, përflakte shkëndijëza vezulluese nëpër muzg. Frymëmarrja e çrregullt stërpikte ajrin e lagësht të mbrëmjes.

Iu luta, kërkova ndjesë, u betova për ç'kisha më të shtrenjtë, derisa u qetësua disi. Vazhdonte të psherëtinte, fytyra iu shtrembërua, lotët nuk pushuan për shumë kohë. Në mendjen time u stampua si fotografi ajo pamje lebetie. Kur tha të vras, e besova plotësisht, madje u frikësova si të kisha përpara kriminel të regjur, jo një çupëlinë.

- Zot na ruaj, - mërmërita i trazuar, - çfarë nuk ndodh!

Ideja e vrasjes si shpagë e mëkatit më kishte shkuar shpesh nëpër mend, aq sa e përjetoja fizikisht herëherës, po shumë ndryshe nga sa kujtonte ajo. Vëllezërit e saj mund të zinin pritë diku me plot të drejtë. Unë shkoja me motrën e tyre, e merrja në qafë, e lashë pa martuar. Ata nuk mund ta duronin turpin. Sigurisht unë do të thosha se nuk ishte e vërtetë, qenë vetëm fjalë të përhapura andej-këtej prej atyre që donin t'u bënin keq të tjerëve. Njerëzit janë të këqij, shpifja përhapet si vaji në lakra. Me Anidën më lidhte vetëm

një miqësi e pastër pa asnjë paragjykim. I martuar më fëmijë s'mund të hyja në aventura të tilla.

Nuk do të besonin, do të kapeshin me mua dhe grindja mund të çonte deri në vrasje. Kështu mund të ndodhte, jo të më vriste Anida me ato duar të vogla.

Sado e dhimbshme të pranohet, dashuria jonë është e pamoralshme, e turpshme, sakrilegj i dënuar prej të gjithëve. Bashkëshort me grua të nurshme e të gjendur si rrallë tjetër, bridhja tinës me vajzën e botës. Zoti na kish falur Erën, një fëmijë të mrekullueshme, me sy e leshra si të gruas sime që e donim të dy përmbi çdo gjë tjetër.

Helena e mirë, plot virtyte e përfillur kudo, më respekton, më do, natyrisht sipas mënyrës së vet. Plotëson e përkushtuar pa asnjë mungesë të gjitha nevojat dhe kërkesat e mia. Kur i përmend emrin, kujtoj sjelljen e përsosur, shprehjen prej shenjtoreje, ndihem keq, mornica faji më mbulojnë trupin. Jam përpjekur t'i mbush mendjen vetes se nuk më mungonte asgjë. Nga çdo anë ta përsjellësh jeta ime i ngjante vetë përsosmërisë, s'kish si bëhet më mirë. Po koha kalonte me shpejtësi dhe nuk pranonte të hynte në hullinë e sjelljes së pëlqyer prej të tjerëve, sikundër do të dëshiroja.

Përkundër të gjitha sofizmave përsiatëse, ndihesha përherë fatkeq.

Deri një vit më parë, tridhjetë e tetë vjeç më dukej se po plakesha me shpejtësi të pazakontë. Jeta kishte marrë tatëpjetën, rrëshqiste e frikuar drejt fundit. Një boshllëk të trishtë në brendësi nuk e mbushte asgjë. Ditët pa ngjyrë ndiqnin me nxitim njëra-tjetrën, teksa përsëritja në mënyrë të përpiktë të njëjtat veprime

uniforme si para dy, tre apo dhjetë vitesh, në një rit të zvergur pafundësisht monoton. Zgjuhësia nga gjumi prej gjithfarë ëndrrash të liga. Syhapur përimitoja hidhësirën e gjatë, të padurueshme dhe vetja më pështirosej. Javë të tëra nuk më qeshte buza, ndihesha bosh pa asnjë ide, motiv apo shpresë sado të vagëlluar. Me sytë ngulur diku në zbrazëti, i përhumur, nuk e zhbiroja asnjëherë deri në fund gjendjen e pakuptimtë, të terrtë, kritike. Brenga më gërryente, më paralizonte në një ndeshje djallëzore, të pabarabartë me shpirtin e plasarit.

“O Zot, mendoja, pse jam kaq i çuditshëm, në konflikt me njerëzit, me gjithë botën? Ç’fat i lig më ka flakur në cep të jetës, buzë greminës së mynxyrshme? Pse nuk shoh asnjë të ngjashëm, të ligështuar e plagosur kaq rëndë?”

Kisha ngjitur me shpejtësi shkallët falë aftësisë, punës këmbëngulëse, përkushtimit ngulmues. Të tjerët më patën zili. Karrierë brilante e lakmuar, po veç gëzimit të ftohtë pa shije, asgjë më tepër nuk shquaja në horizontin e mbyllur të njëtrajtshëm derisa u shfaq Anida. Nëpër takime pune, tubime shkencore, ligjërata elegante e mençur i mahniste dëgjuesit. Të gjithë më nderonin. Kur uleshja për të punuar harroja brengën e pakuptuar, bota më dukej ndryshe, shijoja pakëz lumturi. Sa largohesha, merrja rrugën e shtëpisë sërish më mbulonte trishtimi, jeta pa shije, pa asnjë vlerë, e kotë. Në pamje të drejtpërdrejtë nuk gjeja arsye për gjendjen mjerane të vajtueshme.

Tani kanë ndryshuar rrjedhat e ditëve të mia. Jeta ka marrë kuptim, po trazimi i shpirtit të munduar nuk u fashit. Vetëm ka ndryshuar pamje, shfaqet më i

larmishëm. Përveç ndalimit të dashurisë së zjarrtë, amoralitetit të saj, gojëve të botës, brengës së vazhduar të ndërgjegjes, gjithçka është tjetërloj. Kur ndahem me Anidën, shkoj në shtëpi përkëdhel Erën, që nuk arrin të çmallet se harxhoj shumë pak kohë me të, pastaj Helenën e dhembshur gjithnjë të merakosur, ndihem tmerrësisht keq, përbindësh i dyzuar. Kam sjellë në jetë një fëmijë inteligjente, të bukur si dritë, por ideja e babait amoral me dy fytyra më mundon sërish tmerrësisht.

Jam i ndarë përgjysmë, sikundër qeniet mitologjike gjysmë njeri e gjysmë gjarpër, apo sirenat me trup njeriu dhe këmbë bishtpeshku.

Mostra të tilla të pazakonta gjithnjë destinohen të vuajnë shformimin. Përbuzen nga të gjithë, u largohen qenieve normale, jetojnë larg dukjes së zakonit. Tentojnë të fshehin gjymtimin e llahtarshëm, përjetojnë dyzimin, më i trishtë nga çdo shëmtim tjetër. Si vazhdim i pambaruar i përkeqjes buçitëse të përhershme, nata ime kthehet dendur, njëlloj si më parë, në ferr, ku e mira dhe e liga shfaqen në trajta apokaliptike, më torturojnë derisa qaj në gjumë. Zgjohem i lebetitur me barrën e plumbtë të palarguar asnjë çast. Ligështia e fshehtësirës sflitëse arrin kufijtë e marrëzisë.

Në ndërgjegjen e turbulluar vegojnë dy burra krejt të ndryshëm në luftë të pareshtur mes tyre. Burri i martuar me peshën e familjes, barrën e rëndë të një pune të nderuar, tjetri i dashuruar, që pas shumë dyzimesh, përpëlitjesh ka gjetur prehjen e shpirtit të ndërkyer. Në mënyrë të vazhduar këmbejnë ritmikisht vendet. Kur vjen njëri, tjetri largohet i trishtuar kundër dëshirës. Mezi pret të rimarrë sërish të drejtat e

humbura. Inatçorë të pandreqshëm, asnjëherë nuk bashkohen, ndërveprojnë në distancë, tërbimi i tyre s'ka kufi. Për mua njëllor janë të dashur, ndonëse të kundërt në të gjitha pamjet e përshfaqura.

Kurthi i mëkatit jetim

Anida

Dita humbet ngjyrë larg tij, tejzgjatet pa fund. Koha ngec në grackën e kujtesës, rrjedh ngadalë sikur nuk do të mbarojë kurrë. Bëj pa vetëdije e përngritur gjithfarë punësh, mbushur me sprovat e jetës së fshehtë. Duart lëvizin me ritmin e zakonitë, po unë marr frymë në tjetër vend e tjetër çast. Kujtimet e avullta zbehen me shpejtësi, ndaj zvarritem fillikat në kërkim të imazhit të tij. Brenda vetes mbart zbrazëtinë e zbërdhulur, të paduruar, pulsën që rreh i nemitur në shkretinë e përgjumur. Ndoshta mungesa është shkaku i dhunshëm i pranisë së tij.

Thonë se dashurinë e meriton vetëm ai që lufton çdo ditë për të.

- Ne e kemi dhuratë nga lart, - arsyeton Eordei me pamje dijetari. - Në një mijë njerëz Zoti zgjedh njërin, e stërpik me pluhurin e magjisë së pakuptuar, e ngre mbi të tjerët.

Besoj jo vetëm se e thotë ai, po ndiej thellësisht të vërtetën e lakuriqtë. Hiri dhe misteri, si cipë opake e patejdukshme, kanë zaptuar tërësisht qenien tonë. Pa kuptuar, në mënyrë të tërthortë e të errët, kemi krijuar një botë paralele të përralltë, plot ngjyra dhe tinguj, të ndryshme nga ajo reale. Në universin tonë enigmatik

veprojnë të tjera rregulla e ligje, një mënyrë sjelljeje e padenjë për cilindo jashtë saj.

Atij i dukem e brishtë, ndizet nga dëshira të mëmbrojnë prej të panjohurës së frikshme të botës reale, mbushur me egërsi, tulatur në rrethinat e gravitetit tonë. Dëshiron të rrijë vetëm me mua si kështjellar i pagjuntë. Robëruar e dalldisur çmon pa masë shpirtin e ndezur, përkushtimin e tejskajtë dhe paturpësisht pjesët e jashtme inferiore të trupit tim. Shpesh më bën të skuqem. Sigurisht feminiteti duhet të jetë magji robëruese e papërballueshme.

E adhuroj, mburrem me mençurinë e tij. Studion aq shumë sa turbullohem, ndihem e dobët, e brishtë pa fuqi. Si nuk jam e zonja për të çuar gjer në fund punët inteligjente, që i ka aq për zemër? Më solli një pikturë, imitim i Bryhnerit, fëmija duke qarë. Në syrin e djathtë loti ka rrëshqitur deri në mjekër. Cekte i tronditur imtësira të pikturës, hamendësonte shtysën e ngashërimit, formën e lotit. Gati sa nuk ia kriste të qarit. Me durim guri bënte çapitje sizifiane në përpjekje për të rrokur të parrokshmen, zigzaget, hijezimet, mbivendosjet e pamjeve.

Shikoja e përqendruar, po nuk u preka, as më la ndonjë mbresë. Fëmijët grinden e qajnë për teka, kur nuk u plotësohet ndonjë dëshirë apo thjesht për të tërhequr vëmendjen. Më vinte për të qeshur tek e shikoja për lotur nga një pikturë, sikur të qe krijesë e gjallë me brengë tejet sflitëse. E mbajta veten, mora pamje të pikëlluar, u shtira e tronditur, po nuk më eci.

- Si nuk e kupton ngashërimitin e pazakontë të fëmijës? Është dora e Bryhnerit, pikturat e tij origjinale shiten miliona dollarë, - më tha i lënduar.

Filloi sherrnaja si gjithnjë. Ligështohet me mungesën time, po ç'faj kam nëse s'më jepet për gjëra të tilla? Nuk mund të përqendrohem, mendja harbohet e arratisur s'di se ku. Dendur më zë gjumi. Soset e bëhet fir durimi për të humbur kohën e çmuar me përrallat e kallajisura të shkrimtarëve. Dikur mezi lexoja dispensat e detyruara të universitetit.

Të jem e çiltër, më pëlqejnë librat me dashuri, ku personazhet zhvishen, prekin njëri-tjetrin, puthen. Këta janë të rrallë dhe Eordei nuk i pëlqen.

- Letërsia është art, muzë e qiellit që prek pejzat më të holla të shpirtit njerëzor, jo përjetim epshi, - më thotë shpesh.

Në këtë pikë lodhem shumë, nuk e marr vesh sado që përpiqem me tërë forcat. Dëshiroj shumë të jetësoj mbresat e holla, po asgjë nuk ngelet në kujtesën e mbushur plot. A mund të drithërohem nga fletët e librit apo pëlhura e peizazhit, si ndodh vetëm po të përmend emrin e Deit?...

Ende e vogël, sapo fillova të drejtohem disi në jetë, nëna më fliste shpesh për sjelljen, veçan marrëdhëniet me meshkujt. Vajza duhet të jetë e kujdesshme. Djemtë e ngacmojnë, e joshin, ia pinë lëngun, pastaj e hedhin tutje si limon të shtrydhur. Duhet të bëhesha vajzë e sjellshme, e ndershme, të shikoja punën time. Kur të vinte koha e rasti do të lidhja jetën me një burrë të mirë.

Sado që u mundova, nuk më eci fare.

Isha e frikësuar kur natyra vajzërore m'u shfaq për herë të parë, po shumë shpejt u mësova. Prisja me gëzim ciklin që më bënte të ndihesha thellësisht femër. Nuk më pëlqente e zakonta e squllur, doja të isha

ndryshe nga të tjerat, e veçantë, interesante. Modën e kisha pjesë të magjisë. E dija se femra humbet, sa herë heq nga një rrobë, po kuptoja qartas se dëshira shtohet sapo zbulohet një pjesë e fshehtësirës. Nuhatja se djemtë të pëlqejnë më shumë kur je pak e çrregullt.

Ëmbëlsia e mëkatit grishte pa pushuar, më shtynte në ngasje të marrosura. Pranvera e rinisë së hershme zgjaste duart e azdisura në trupin tim të njomë. Kudo zinte pritë mëkati i ëmbël, më ledhatonte çdo çast në një provokim të paduruar, të mundimshëm, të parezistueshëm. Në përgjumje dridhesha nga ëndrra të çmendura, ndjesi të trëndafilta si vetë mosha e hershme e rinisë. Më vinte t'i bërtisja me sa kisha në kokë, s'di se kujt.

“Jam krejt e pastër, eja më ndot.”

Virgjërinë e humba vitin e tretë të shkollës së mesme me mësuesin e letërsisë, i martuar pa fëmijë. Si mallkim nuk m'u ndanë burrat me kurorë edhe më pas. Profesori i pashëm sqimatar, shumë i aftë, aq sa të gjitha ramë në dashuri. Kur shpjegonte, vinte shpirtin në ato që përimitonte, shndërrohej në personazhin letrar, aktronte me elegancë, na linte gojë hapur. Fraza e tij, ngarkuar me magjinë e rrëfimitarit, zëri i ngrohtë pak i ngjirur me uljengritjet e befta hynin nëpër dejet, elektrizonte pjesë të panjohura të adoleshentëve.

Në një roman nga letërsia ruse komentoi thuajse tërë orën dashurinë e pazakontë të këndelltë midis dy të rinjve. Ndër krijimet e rralla që ngacmonin pejzat më të imëta të natyrës femërore. Përshkroi me vërtetësi copëza tërheqëse, iskra hirplote aq e pshndjellëse, sa u përkeqta. Takimet e fshehta, puthjet

muzgjeve nëpër korije, shtrëngimet me njëri-tjetrin, buçitjet e gjakut të përndezur, gati i ndieja aty pranë. Bota e madhe e panjohur hapej si me çudi dhe shfaqte hapësira të përrallshme, flakëruese. Qielli ngjishej pas tokës, nata e vakët veshur me të zeza, modelonte mornica nën lëkurën e trëndafiltë. Shpirti i ndrydhur hapte i etur, pa turp, dyert e puthitura të horizontit ku flladiteshin ëndrrat e ndrydhura, ledhatimet prej kurore pishash dallgëzuar nga era. Mbeta gojëhapur, teptisa e harkuar përmbi bankë.

Në fund profesori bëri shenjë ta ndiqja.

- Anida, më bëri përshtypje ngashërimi yt. Të pëlqeu?

- Shumë, - u përgjigja, - ku mund ta gjej?

- Eja në shtëpinë time sot pasdite, - ma ktheu mospërfillës dhe u largua.

U gëzova. Mësuesi i adhuruar i letërsisë më përfillte veçan të tjerave. Brenda pjesës së fshehtë të qenies sime shkoja larg. Ndoshta do të më puthte, përkëdhelte, apo përtej tyre. Pandehmat ëmbëlcake ma shtonin turbullimin, aq sa drojën dhe frikën nga e panjohura.

Deri atëherë më kishin puthur dy djem.

Marseli, teksa bisedonim në klasë, m'u afrua pa thënë asgjë m'i ngjiti buzët rrëzë qafës. E pashë me habi, e shtyva egër me potere. E nxehur, e vërtetë iu hakërreva.

- Ç'më pandeh mua? Kujt i lëshohesh si i marrosur?

U tremb për vdekje, mbeti i ngrirë, s'guxoi të nxirrte asnjë fjalë. Doli i handakosur e zhgënjyer. Nuk ndjeva asgjë nga ajo prekje idiote, ma prishi tërë lezetin e asaj që pata ëndërruar. Ndryshe e kisha përfytyruar puthjen

e parë. Shumë shpejt e harrova. Marseli rrinte i frikuar ditë të tëra, shikonte me shprehje lutëse prej fajtori. Nuk i shkonte nëpër mend ta përsëriste.

Ne femrat jemi ndryshe nga sa pandehin meshkujt, që hamendësojnë lloj-lloj përjetime të lehta. Kujtojnë se jemi gati të bëjmë çfarë duan, mjafton të na puthin, të futin duart apo të shtrëngojnë pas trupit. Këta s'i duroj dot, nuk më kanë bërë asnjëherë përshtypje. Tipa të tillë të lehtë notojnë nëpër hapësira boshe s'e kuptojnë kurrë një zemër femre, as mund të dashurojnë ndonjëherë me të vërtetë.

Ndryshonte Nesti i ndrojtur e i ngathët. Nuk m'i ndante sytë në klasë, pushimet midis orëve apo rrugë. Më drejtohej i turpëruar, skuqur gjer në rrëzë të flokëve, dridhej i tëri. Fjalët pa lidhje, të pakuptimta, shpërndarë kuturu, dalëngadalë fituan çuditërisht një tingull të bronzitë si ngjyrim bozhuresh. Rrëshqitas e kisha pikasur shpesh poshtë ballkonit të shtëpisë. Bariste lehtë, hidhte vjedhurazi shikime nga dritaret. Nuk donte shumë mend, digjej nga fërgëllime errësisht të dukshme. Një dritë e fshehtë ndizte sytë e tij në çdo vështrim. Më vinte mirë ndonëse nuk përjetoja asgjë, qeshja kur më fliste e skuqej i tëri. Çfarë do të bënte nëse ishim vetëm? Turbull, plot kureshtje, e kërkoja të panjohurën tunduese me gjithë qenien time femërore, po druaja mos na pikasin, ndaj e zgjasja çastin për t'i dhënë mundësi të shfaqej.

Atë buzëmbremje dola nga shtëpia me shpirtin e zbrazur, e trishtuar pa ndonjë shkak të dukshëm. Monotonia e pikëlluar, triumf rrëqethës i asgjësë, gërryente gjithçka. Një dritë e kotur verdhacuke platitej mbi shtëpitë, qielli dukej sikur rrëshqiste teposhtë.

Pema qiellore e yjeve ishte varur, rënduar nga fruta të lagështa natësorë. Era e braktisur në vetminë e tymtë më përkëdheli me dhembshuri si mike të hershme. U ndjeva më mirë.

Pasi u end për ca kohë në hapësirën levarashe të muzgut ngjyrë hiri, vështrimi gjuajti hijen e mbështetur rrëzë murit të avllisë. Më pikasi, u drodh i tëri zënë në çarkun e fajit.

- Nesti ç'kërkon këtu?

Sido që u mundova nuk fola e pezmatuar, po me një lloj keqardhje. Ai ndjeu turbull dobësinë, largoi me zor të madh ngurrimin, më shikoi drejt i mallëngjyer.

- Kam ardhur për ty, nuk duroja gjer nesër, - mërmëriti i skuqur.

Frynte erë e lehtë vjeshte e ngatërruar që përkëdhelte ëmbël leshrat kaçurrela të shpupuritur. Qe nga ato mbrëmje që ta bëjnë shpirtin ujëm, të ngrënë lart e të gremisin teposhtë s'dihet se ku. Ishim aq afër. Ndjeva aromën dehëse, të papërballueshme mashkulli të dorëzuar. Pozita e padrones së gjithëpushtetshme cingëriste nervat, më guduliste hundët. E përndezur në gjendje të amullt, elektrizuese nuk fola. Qëndruam të dy kokulur, të pagojë. Rrugica bosh, s'pipëtinte njeri. Isha vetëm me një djalë, ndërsa përtej në botën e zbrazët të mugët sundonte heshtja gri thellësisht e gjumtë. Pas një çasti i thashë e pasigurt, me zë të zvargur.

- Jemi shumë të rinj.

Ai nuk lëvizi, mori kurajë nga tingëllima e mekur e zërit të ngjirur. Zgjati mëdyshas dorën që i dridhej, e rrëshqiti mbi leshrat e frizuara. Pikasi pritjen drithëruese, më tërhoqi me vrull, preku i këndellur

buzët e mia. Edhe unë e putha. Ngasja e fshehtë si gjendje e magnetizuar prej kalimit të rrymës elektrike më përshkoi të gjithën.

Për së largu shiriti i rrugëve të ndriçuara nga shkarkesat e llambave me gaz inert bridhte si flakë. Në katrahurën e çastit magjik u derdh një dritë e argjendte hyjnore, mendimet u mpiksën, sjellja e kahershme dhe këshillat e nënës u thërrmuan. Nuk doja të largohesha prej tymnajës ëmbëlcake. Dëshirat qenë të infinitshme, tërë qenia ime kërkonte etshëm të panjohurën. Buzët më ishin tharë, mezi e mbaja veten, po dëgjova hapa në rrugë. E shtyva e trembur, hyra brenda me nxit.

Atë natë s'më zuri gjumi. Përsillja e çoroditur Nestin, nuk u jepja rrugë ngatërrive të trupit dhe shpirtit. Përgjumur ndieja puthjen e çmendur, fërgëlloja e përvëluar në shtrat, gjersa zgjohesha mbuluar me djersë.

- Puthja e parë, - zieja me vete, - ëmbëlsi e çmendur, magjia e magjive. Përse ndalohet dashuria, kursehen puthjet, mallkohet jeta?

Sigurisht nuk gjeja përgjigje, po revolta nuk digjej kurrë, përzhitej e nanuritur, pa pushuar asnjëherë.

Në ditët që rrodhën, kujtoja porositë e mamasë, motrave dhe u përpoqa shumë t'i largohesha. Shikimet e tij më thernin në thelb të shpirtit, po nuk e bëja veten. Ai s'guxonte të afrohej. Nuk i lashë asnjëherë shteg, ndonëse më vinte keq sa s'thuhet për të dhe veten time.

Atëherë u shfaq imponues, me tërë gravitetin shtypës profesori i letërsisë. Tërhoqi me dhunë pa shteg shpëtimi tërë qenien time. E gjitha ëndja femërore, kureshtja dhe dëshirat u përqendrua te ky burrë i pjekur. Harrova krejtësisht Nestin, djegur në heshtje.

E turbulluar trokita në derën e apartamentit të tij me pakon e llokumeve në duar. Prisja ta hapte Xhulia, gruaja elegante, tepër e përfolur në kryeqytet ose ndonjë nga të shtëpisë. Përkundër pandehmave të mia në hapësirën rozë u përshfaq profesori i qeshur, elegant, mbresëlënës si gjithnjë.

- Mirë se erdhe Anida, kënaqësi e veçantë të vijë në shtëpi një mysafire kaq e këndshme.

Shprehej lirisht me fjalë të zgjedhura. Më dukej sikur isha takuar me njeriun më të ditur që mund të përfytyrohet. Ideja e burrit fisnik të respektuar, që më kushtohej vetëm mua, përkëdhelte sedrën, u jepte revan ëndrrave laramane përtej realitetit të vrazhdë. Skuqur e tëra, e papërqendruar u përgjigja si munda.

- Mirë se ju gjeta, llokumet janë për nënën tuaj. - Me duar të dridhura i vendosa në tavolinën drejtkëndëshe me këmbë të harkuara.

- Oh, ç'sjellje e hirshme, - ma ktheu, pastaj vazhdoi të fliste me gjeste, sikur donte të maskonte grackën djallëzore, që po e përndieja instinktivisht gjithnjë e më shumë.

- Nëna do të gëzohej. Fatkeqësisht nuk ndodhet në shtëpi, kanë shkuar me Xhulian për vizitë. Siç e sheh jam vetëm, beqar i plakur e zvetënuar.

Me vështirësi arrita të hyj në kurthin e fjalëve të tij, nuk e kuptova tamam nënshënien. Zemra m'u ndrydh, rrija si mbi gjemba. Në përfytyrimin tim foshnjarak, profesori mbeti si një zhguall i vjetruar breshke, prej të cilit doli ky burrë i zakonit, i eksituar. Në dhomë vetëm unë dhe ai, mashkull gati dy herë më i madh, me përvojë, i sigurt. Nuk qe Nesti i padjallëzuar që e

vërtisja si doja vetë. Diku në brendësi përjetoja ankth të pakuptuar. Sikur të më puthë, apo...?

Më mbuluan djersë. Gjendja tjetërloj e paprovuar asnjëherë, rrethanat misterioze të këtij takimi intim më cingërisnin nervat. E kuptoi shqetësimin, për më tepër nuhati shkakun e hutimit tim. U afrua ngadalë, vuri dorën mbi leshrat e llakosura dhe foli ëmbël zëdridhur. I njëjti zë i ngrohtë disi i ngjirur si përherë, tashmë ngjyer me kërmëzin e misterit.

- Ke frikë, më thuaj të drejtën?

- Jo, nuk kam, përse duhet të frikësohem, erdha për librin, - foli e përçartur.

U mundova të largohem e penduar, ngadalë me dy mendje. Atë çast të shkurtër si shkreptimë rrufeje nuk kam mundur ta sjell në kujtesë asnjëherë. Gjithnjë më duket si ëndërr dredharake, ku nuk kishte fajtorë të vërtetë. Të dy njëloj kërkoni të panjohurën e ëmbël, magjinë e mishit si një mëkat mallkues të pashmangshëm, të dhunshëm në atmosferën intime të shtëpisë.

Duart kanë pushtet hyjnor, shërojnë sëmundjet e trupit, lehtësojnë brengat e shpirtit. E ndjeu pështjellimin tim, nuk e largoi dorën. Befasisht u përkul më puthi me zjarr. Nuk pata asnjë mundësi kundërshtie. Tentova butësisht ta largoja, qe krejt e pamundur.

Gjithçka rrodhi aq shpejt, sa nuk kujtoja më pas asnjë hollësi. Ndjeva dhimbje, pastaj kënaqësi të lotuar, dehje buçitëse në tërë trupin. Mbeta gati pa ndjenja në duart e tij, hepuar nga kënaqësia e epërme, diçka qiellore e çuditshme, përtej jetës dhe vdekjes së toku. E ndjeva thellësisht se epshi për zanafillën është i pandalur, shpesh ndjellakeqas, torturues, plot ndriçime të përçartura.

Pas kënaqësisë së fillimit, dalëngadalë më pushtoi trishtimi. U ndjeva e poshtëruar, e përdhunuar, e mashtruar si kurrë më parë. U deshën ditë të mësohesha me gjendjen e re. Tashmë nuk isha e virgjër, e vrava vajzërinë e brishtë, nuk do të kthehej kurrë më.

Përvoja më dha guxim. Do të ndodhte një ditë. Isha çliruar nga frika e së panjohurës që përjetojnë të gjitha vajzat në këtë moshë.

Ndryshoi kryekëput sjellja lozonjare. Fajtoje prej çastit të ëmbël krejtësisht mëkatar, u shndërrova në vajzë serioze, e kujdesshme. Shkela besimin e nënës, ndota emrin e nderuar të babait, respektuar prej të gjithëve, turpërova motrat, vëllezërit, tërë fisin. Më parë gjithçka e merrja lehtësisht. Meshkujt i vërtisja si doja kur më vinin rrotull, luaja me dëshirat e zjarra që ua lexoja lirisht. Si kalonte ca nuk ua varja të parëve, ledhatoja me vështrim miklues një tjetër. Vallëzoja lehtë plot hir midis gjembave të ashpër. Asnjë nuk më hyri në këmbë. Kisha namin e vajzës sensuale disi të lehtë, ndonëse askush nuk mund të mburrej se më kishte shtirë në dorë.

Tani ndryshoi rrjedha e jetës në thelbin e saj femëror. Nënë nuk e shikoja drejt, e përdhosa pabesisht. Përpiqesha të plotësoja humbjen me përkushtim prekës të përvuajtur prej mëkatave në sjellje, punë, kujdesin ndaj motrave e vëllezërve. Serioze, fshehur pas buzëqeshjes së lënduar, i dhashë fund lojës së ndjenjave me djemtë e azdisur. Shikoja veten në pasqyrë. Çuditërisht vija re shndërrime fizike të theksuara, deformime të frikshme në aq pak kohë. Sytë, thelluar në zgavra me dy rrudha të lehta anash fshihnin brengën fshehtarake.

Realiteti i zyrtë kapur në grackën e fajit të jargavantë, u bë rezidenca e imagjinatës sime. Mëkatin e ronitur torturues e qepa si astarin e fustanit bojë qielli, ta mbaja përherë me vete. E tashmja e ndotur, e gjymtuar si do të cekte të ardhmen që ëndërronte ditë për ditë nëna?

Humbja e virgjërisë pati vetëm një avantazh përhitës; nuk u mor vesh nga njeri. Sekretet shkrifëtonte disi ndërgjegjen e turbulluar, përlligjite zbavitjen e këndelltë. Iu përgjigja disa herë ftesës së profesorit. Lidhja e vetme me të ishte thirrja e gjakut. Kur largohesha e fshija si të mos ekzistonte fare. Me kohë as në klasë nuk më bënte përshtypje. Bënte seks të sigurt, ndaj lëshohesha pa droje në ëndjet e joshjes djallëzore. Jepesha tërësisht, gremisur në një det hareje të kuqërremtë. Kisha arritur kulmin e kënaqësive, përtej të cilave qëndronte boshësia, asgjëja. Nuk e njihja, as besoja në dashurinë e madhe të filmave apo librave, tjerë shpesh mes mikeve të mia.

Përvoja e atyre viteve më çoi në përfundimin filozofik se dashuria dhe lumturia nuk ekzistojnë në të vërtetë, janë vetëm synime drejt të cilave tentojmë, po nuk i arrijmë kurrë. Sado të përpiqesh ato largohen gjithnjë e më shumë, dritëz vezulluese në pafundësi të tymtë.

Më tej meshkujt hynë rrallë në jetën time. Disa prej shoqeve pësuan drama të hidhura. Nava u var në mes të natës me çarçafët e shtratit, kur të gjitha flinim. E donte shumë Polin e pashëm, nuk e fshihte asnjëherë dashurinë e zjarrtë. E dinim të gjitha, lironim dhomën kur vinte ai. Nava e lumtur tregonte gjithçka, ne dëgjonim gojëhapur, tërë zili. Me kohë ai rralloi vizitat,

zuri të largohej tinës dalëngadalë. Nava pikëllohej dhimbshëm, mbyllej përherë e më shumë. Rrathët e zinj të syve nuk iu hoqën deri ditën kur iku. U munduam ta mbanim afër, t'i jepnim kurajë, po nuk e përballoi.

Të gjitha përjetuam lemerinë e atij çasti të paharruar, shfytëzimin e Navës, gjuhën e zgjatur betej, ujët e hollë që vazhdonte të pikonte në dyshtemenë e lagur. Vdekja e llahtarshme na trazoi dhunshëm. Jetën po e shikonim siç ishte në të vërtetë, të ashpër e të sertë. Të trembura u larguam për ca kohë nga aventurat.

Përvoja e atyre viteve në universitet më bindi në drejtësinë e këshillave të nënës: “Meshkujt provokojnë, vijnë rrotull, gjersa të shtrydhin si limon, pastaj të flakin”. A nuk e dëshmonte këtë morti i Navës së ngratë me shpirt të madh?

Deri sot, askush nga meshkujt nuk më ngeli në kujtesë. Kaluar vetëtimthi nuk lanë gjurmë, u harruan lehtësisht në greminën e kohës. Marrëdhëniet me ta ishin kalimtare të çastit, partnerë të thjeshtë, të zakonit. Nuk dinim asnjë të kishte mbetur akoma vajzë. Për më tepër virgjëria shpërfillej si dobësi e kotë, paaftësi, mentalitet i kohëve të shkuara.

Në vorbullën e tensionuar të provimeve, rrija javë e muaj pa seks, po dëshira nuk fikej kurrë, qëndronte përherë ndezur. Pothuaj çdo natë përjetoja marrëdhënie me meshkuj, derisa masturbohesha në gjumë. Çliroheshja përkohësisht, pastaj i harroja. Nuk kam faj, jo vetëm se kështu jam gatuar. Përvojat e vrazhda më shfaqën egërsisht në fillesën e tyre pamjen më noprane të raporteve me seksin tjetër. Arrita në një përfundim të zymtë:

“Dashurinë e një burri e kërkojmë vetëm për ta harruar, për të mos menduar më për të”...

Vite më vonë deduksioni i brishtë mosbesues për lumturinë u përmbys, u dogj si kështjellë letre. Me sa duket në moshën e hershme të rinisë vështirë se arrihen përfundime të sakta filozofike. Silogjizmat tentojnë të përlligjin vetëm çastin. Përfundimet digjen në sprovën më të parë.

Me Eordein kam ngecur tërësisht, nuk ngopem asnjëherë. Pas çdo takimi një copëz imja mbetet atje, peng i shpirtit të etur, të cilin e ndiej hera-herës fizikisht. Më mungon përherë diçka, e kërkoj pareshtur dhe e gjej vetëm në strehëzën tonë të blertë buzë detit blu.

Pres e ronitur çastin kur ndehet pëlhura laramane e mbrëmjes, që më pëlqen shumë. Eordei më pret mbështetur pas pishës sonë. Vakumi i ditës, largesa e padurueshme na trishton, po muzgu thinjash grish ta mbushim. Dal nga shtëpia, fluturoj lirshëm deri në fund të rrugicës. Muret e larta me tulla ngrënë nga koha formojnë një korridor të errët fshehtarak. Eh! Ç’kujtime të zjarrta, të paasimilueshme nga koha fshehin ata mure të vjetër, arnuar me tulla dhe ëndrra të qiellta.

Pengesë delikate është bulevardi ku shëtisin kalimtarë të rastit. Strukem pas murit, shikoj nga dy anët e rrugës së gjerë, pastaj fluturimthi vij në folezën tonë. I hidhem në qafë me tërë forcën e krahëve të malluar, e pushtoj me vrull të pandalur, i fus kokën në gjë. Këtu gjendet parajsja ku prehem e lumtur. Pa të sigurisht do të vdisja. Dashuria ime ngjet me zogun e legjendës që nuk kishte këmbë, nuk mund të ulej askund, ndaj ngordhte në fluturim.

Ai rri serioz si burrë, po unë e di, mezi duron. Më hedh krahun rreth qafës me kujdes sikur jam ndonjë send i çmuar, pastaj përfundon te gjiri. Aty e ka pikën e dobët, thembrën e Akilit. Më përkëdhel lehtësisht majën. O Zot, sa e ndiej! Dridhem e tëra si të jetë mesi i dimrit. E di që përpiqet të kuptojë cilat sutjena kam veshur, apo nëse nuk kam vënë fare.

- Kot që i vë, - thotë, - gjinjtë e tu i ka skalitur Mikelanxhelo, engjëll i Zotit mbi tokë. Kur do të bëjë diçka të përsosur Zoti zgjedh gjithnjë mëkëmbësin artist.

Dora e tij lëviz butësisht ngadalë, lodhet të marrë vesh këtë punën e sutjenave, ndaj nuk duroj gjatë.

- Kam veshur ato me rrjetë, - thashë, po ai më shtrëngoi fort.

Thirra me të madhe. Pishat e përcollën kumbimin gjer tutje në rrugën me njerëz, përtej botës sonë të magjishme. Frikohemi mos ka dëgjuar njeri diku në errësirë. Me krahët rreth belit tim, shtiret sikur s'do t'ia dijë. Unë dalloj qartazi përngritjen në duart e tij. Nuk do fjalë kur jemi të dy, më ka thënë kushedi sa herë, po mua s'më rrihet pa folur. Dua t'i dëgjoj zërin, ta prek, t'i përkëdhel flokët që kanë filluar t'i zbardhen lehtë në tëmtha.

Eh, jemi ca të kundërt.

Eordei mediton gjysmë me shaka.

- Sigurisht jemi të kundërt në thelbin tonë, ti shumë femër, unë shumë mashkull, domosdo s'mund të jemi njëlloj.

Arsyetimin e tij nuk e përballoj ose të paktën s'e kundërshtoj dot. Ka raste kur e ndiej, nuk ka të drejtë, po s'gjej argumente ta mposht. Më vjen të pëlças. Një

mijë arsye e ndalojnë dashurinë tonë, vetëm njëra i dërrmon të gjitha, e lejon me tepri. Ndjenjës sonë të pazakontë të madhe sa deti, s'i duket fundi. Nuk mund të besoj se të tjerët duhen kështu si ne, nuk di asnjë rast të tillë. Ai e krahason dashurinë tonë me ato të librave, historitë enigmatike të ndaluara. Habitem pse lidhjet e vërteta të mëdha janë gjithnjë të strukura në fshehtësi, larg syve të botës?

Ndalimi ynë ka përmasa të dhimbshme shumë thelbësore.

Jam njëzet e shtatë vjeçe, koha e martesës pothuaj ka kaluar dhe dashuroj si e marrë një burrë të martuar. Platitur si struci me kokën në rërë përpiqemi t'i mbushim mendjen vetes se të tjerët nuk e dinë, teksa ajo ka marrë dhenë. Kur do të krijoj familje? Kur do të bëhem nënë të kem fëmijët e mi? A thua do të mbetem beqare e përjetshme? Edhe sa kohë do të zgjasë kjo dashuri e ëmbël mjaltë, po në thelbin e vet e përbindshme, vrastare? Pyetje të tilla pa fund rrinë çekan mbi kokë, më torturojnë tmerrësisht.

Tezja ime, lëneshë e plakur, jeton me ne si një plaçkë e harruar e panevojshme, mbetur diku në qoshe. Me sytë pa ngjyrë, përherë e trembur më ngjall neveri. Tmerrohem kur e shikoj në atë gjendje shkretane, ku mund të rrokullisem edhe unë një ditë.

Veçan më mundon brenga e pasosur e nënës, balli i rrudhur plot dhimbje, vështrimi i përvajshëm. Aq shumë e ndiej sa mbyllem në dhomë, qaj e ngashëryer orë të tëra. Jeta ime pa krye më dhimbset, po dashuria, më e domosdoshme se ajri, mund gjithçka, sundon përmbi çdo lloj arsyeje njerëzore. Graviteti i pazakontë ndihet deri në poret e lëkurës, mizor, egërshan.

Mendimet e ngatërruara të dykahshme nuk më ndahen kudo, asnjë çast. Shpirti plot, mezi e nxë lumturinë e pamasë, po vuajtja më ha ngadalë si krimbi damarët e përdredhur të gështenjës. Sytë e mi qeshin e qajnë në një lojë djallëzore të përhershme, kapërthim mizor i patëdytë.

Ndjenja e errët e humbjes më bren ditë për ditë, më sflit në një dyzim vrastar, të papërballueshëm. Nuk është vetëm Helena. Më trondit ajo pjesë e jetës që nuk më përket as mua, as gruas së tij. Jetoj me ankthin e disfatës në një betejë të plogët me të pakapshmen, fluiden. Me përjashtim të çasteve që ndajmë bashkë, nuk di asgjë saktësisht. Ku shkon, me cilët takohet, si e kalon pjesën tjetër të kohës? Mos vallë flirton me femra të tjera, të panjohura? E kaluara e tij, mister përvëlues që më djeg vazhdimisht. As nuk u besoj përrallave për jetë prej asketi mes librave, i mbytur në punë. Tani e njoh mirë, nuk më duket tip i qëndrueshëm, veçan ndaj femrave.

Provova hidhësi të frikshme, një gjendje të padurueshme në pragun e çmendurisë, kur zbulova lidhjen e Deit me një tjetër. Mezi prisja kohën e takimit, iu hodha në qafë e ngacmuar, e ndezur si përherë, po më vrau hundët një fllad i parfumuar femre. Nuk ishte aroma e njohur e Helenës. Erzinat e saj i dalloja fare mirë, dija markat e preferuara, ngjyrat e jargavanta përzier me të kuqen e mbyllur, mënyrën e veshjes, ecjen nazike. Në çdo rast përndieja saktësisht nëse Eordei kishte bërë seks natën e shkuar. Kundërmimi i asaj dite nuk kishte asgjë të përbashkët me Helenën. Kërkova të më sqaronte, po zuri të dredhojë gjersa u detyrua, tha të vërtetën.

E rëndë, përmbi aftësitë e mia, më e keqe nga çdo ligësi. Nuk më kujtohen imtësira, po sigurisht e vrisja nëse kisha mundësi. U lëshova me grushte, shkelma, thonj, doja ta mbysja. Ah, që s'kisha thikë! Si nuk më vajti mendja të merrja një gur?

Më mbajti me forcë, u lut i ngashëryer, u betua.

Mezi e besova. Atij çasti të vështirë u binda përfundimisht se nuk mund të jetoj pa dashurinë e tij. Nëse më braktis, sigurisht e vras atë dhe veten time, nuk kam asnjë dyshim. E ndiej frikën tek Eordei. U bind se mund ta bëj, madje ia thashë prerë e qartë.

Një mijë arsyet e mëkatit jetim shkërmoqen si të mos jenë kurrë.

Plogështia ndjell brenga
Lejla

Nga ballkoni në trajtë gjysmëhëne vështroj me kureshtje lëvizjet e njerëzve, dëgjoj copëra bisedash, vë re shikimet e dyshimta apo shenja të tjera errëtiake, që i zhbiroj me kthjellësi pa gabuar asnjëherë.

Për mua jeta është lojë tepër e shkurtër për të parë e shijuar të gjitha dhuratat e botës. Ajo që shohim nuk është gjithmonë e saktë. E vërteta fshihet pas dukjes së jashtme, ndodhet në tjetër vend, përtej buzëqeshjes, syve të përlotur apo pamjes së azdisur.

Jam mesogrua me tipare të lezetshme, si kam dëgjuar të thonë. Burrë sa për të thënë, e mora me nxit kur isha vetëm shtatëmbëdhjetë vjeçe. Marrëdhëniet bashkëshortore u krodhën në një jetesë të rëndomtë, të zbrazët, u shuan si zjarri që lë pas

grumbullin e hirit të ftohtë. Çuditërisht katandisa fatzënë jo vetëm në martesë po edhe lidhjet jashtë saj me meshkujt. Në çdo rast fatlum i ndjell me të gjitha nojmat çapkëne që i dimë vetëm ne femrat. Përdredhje nazike të trupit, shikime provokuese, lëvizje joshëse të kokës apo vitheve, shpërfillje ngacmuese si thirrje fshehtarake e druajtur për dashuri, por asnjëherë nuk më ka ecur. Pas disa takimesh gjysmake të mpakura dalë boje, dashnorët e mi largohen pa dhënë asnjë shpjegim apo arsye sado të vagëlluar. Shkurt më braktisin sikur të mos jem femër në moshë, me dëshira sensuale.

Dështimet e shpeshta, nëpërkëmbjet, përbuzjet, sedra e lënduar më kanë kthyer në grua të rrezikshme, të pamëshirshme, si pëshpërisin dendur pas krahëve të mi. Kështu u dukem, po më nderojnë nga e keqja, përdridhen e ngurrojnë të frikuar, buzëqeshin me zor, në një servilizëm të pështirë. Kuptohen lehtësisht kur e bëjnë për sy e faqe apo kanë ndonjë hall të sëndisur.

Qenie mjerane! Në çdo rast më neveriten, i përçmoj. Urrejtja më mban gjallë, i jep forcë kurajës së tkurrur. Çdo hakmarrje u tregon të gjithëve praninë time dhe mbush jetën e zbrazët të pafat. Kur më nëmin e shikojnë shtrembër përse t'i kursej? Kjo është lëmosha e pakët, dhuratë varfanjake e viteve të shkuara.

Nuk jam nga ato gra që mposhten apo tremben lehtë. S'ka qetësi për shpirtin e turbulluar, sikundër nuk ka varrezë për zogjtë në qiell. Përçmoj të dobëtit, gjendjen e amullt të ngathët pa rrugëdalje. Plogështia mbjell gjithnjë trishtim dhe vdekje. Çfarë shohim e prekim për qark na përket të gjithëve. Atë që na deh

dhe gazmon këtë çast, nesër do ta përkëdhelin të tjerët. Çdo grimë të ditës njerëzit marrin duke lënë copëza jete, diçka të pakthyeshme që vdes. Nuk ngurroj të përfshihem në lojën e jetës, të përzgjedh atë që ka tepruar për mua nga çorba e kohës.

Kur falimentoj sipërmarrja e veshmbathjeve, u ktheva shtëpiake, si shumë të tjera. Përgjegjëse turni, ma kishin nevojën për favore nga më të ndryshmet, normën, shpërblimet, ndonjë leje e të tjera si këto. Kapardisur në qendër të një turme jo të vogël femrash, u mësova të më respektonin. Përkundesha e velur në prehrin e lumturisë së vërtetë si nanurisë ëndrrash. Vezullimi i asaj kohe të perënduar më deh edhe sot.

Tani më kanë kthyer krahët të gjithë, endem e përbuzur në qerthullin e ujshëm të ditës. Jeta më duket e trishtë pa kuptim, qëndismë e vjetër zbërdhulur nga koha, hedhur në një qoshe të humbur. Qëndrimi natë e ditë në shtëpi është mallkim i tejskajtë.

Nga halli jam kthyer në shkesë për vajza në moshë apo gra të veja. Më vjen ndoresh, e prerë për këso punësh. Kam ngjizur martesë të mbara çiftesh të nëpërkëmbur e përbuzur. Megjithatë njerëzit shikojnë shtrembër sikur u ngjis kolerën. Kur nuk kanë nga mbajnë lëpihen, më bëjnë qejfin me lajka të pështira. Me burrat sillem si grua e moshuar që do të bëjë vetëm të mira. Vërtis fjalën rrotull për jetën që ikën shpejt dhe njeriu mezi e kupton tepër vonë, kur nuk mund të ndryshojë asgjë nga e shkuara, derdhur e shpërdoruar pa kujdes. Me femrat e kam më lehtë, ua di pikat e dobëta, i zë ngushtë si lepurin në çark.

Në pamje të parë duket punë boshe, po s'është aspak ashtu. Të kënaqur nga martesë, shpërblejnë mirë

herë burri, herë gruaja. Llastohen, më mbushin me lëvdata për aftësitë apo virtytet. Krekosur në krye të tavolinës, mes të martuarve të vonë dhe të afërmeve të pakët, jam e plotë, zonjë e vërtetë, si në kohët e arta. Aty shpaloset në këndëllje shpirti i munduar e shpërfillur gjatë. Kur përfundojnë keq më lëshohen si ndonjë shtrige që u ka hedhur hi syve. Mallkimet e liga i derdhin lumë. Bëj sikur nuk dëgjoj dhe grindja shuhet dalëngadalë.

Njerëzit janë vërtet të çuditshëm, vështirë t'i kuptosh tamam. Kënaqësinë e shprehin nëpër dhëmbë me zor, sa për të thënë, inatin hapur me egërsi. Gjithmonë kam besuar se jeta, dashuria, vdekja, ashtu si koha, rrjedhin vetë mospërfillëse ndaj njerëzve, halleve apo synimeve të tyre. Pavarësisht si i shohim ne, dëshirat e ndezura, planet e së ardhmes, aspiratat mbeten gjithnjë shfaqje jashtë nesh. Herët a vonë na përfshijnë në vorbullën e tyre në trajta të papritura nga më të çuditshmet, shpesh të pabesueshme. Unë vetëm ndez fitilin, nis dhe përshpejtoj procesin.

Nuk është hera e parë që sodis Anidën kur del nga shtëpia, merr rrugën e detit. Sapo erret, vajza me sy të kaltër e Sofisë zhduket tërë delikatesë nga shëtitorja e gjerë e qytetit. E imët, me flokët lidhur prapa, mesin e këputur dhe këmbët e mrekullueshme, lëviz me nxit, sikur vonohet për diku dhe shpejton të arrijë në kohë. Çapiti edhe sot me kujdes nga porta e madhe, shikoi e përngritur andej-këtej, pastaj fluturoi drejt bulevardit të përmbytur nga ndriçimi dhe rrëmuja e njerëzve. Domosdo shkon tek i dashuri që e pret buzë detit, në ndonjë qoshe tinëzare ku nuk mund t'i shohë njerëzia. Po mua s'ma hedh dot. Përfytyroj skena dashurie, prekje të turpshme dhe ndizem e tëra, sikur më shpon

diçka. Kujtimet përsillen të xhindosura, ndërkryer nga përshfaqja e mëkatit të uritur në përgjumjen e gjatë.

Ku vete vajza bishtdredhur e Avni Dolistit natë për natë?

E ndoqa pa rënë në sy, u kalova pranë indiferente dhe pashë me sytë e mi gjithçka. Tulatur mes degëve të pishave, pandehnin se qenë të padukshëm. Zbulova strofkën e fshehtë midis pishave te varri i Teodorës. Të tjerët nuk para guxojnë të afrohen nga droja e barujkut dhe fantazmave që përcjellin trishtim si mesazhet e frikshme të vdekjes. Vend i mënjanuar, mbuluar nga degët e palosura të pishave shekullore, s'ka si bëhet më mirë, po të mos ishte pezmi vjetarak i barujkut. Dashuria u ka errur sytë, nuk duan t'ia dinë as për fjalët e botës, as për besëtytni e mallkime.

Anida me sytë e mëdhenj, qerpikët e gjatë si hala pisha, paska të dashur. Jo ndonjë djalë dosido, po Eordein serioz, tërheqës, figurë e njohur e qytetit, i respektuar prej të gjithëve. Na qenka thëngjill i mbuluar ky drejtori hijerëndë, ia dredh pa gjë të keqe gruas me çupën e hijshme të Sofisë. Kisha dëgjuar më parë disa herë, po më dukeshin të pabesueshme. Kur e pashë vetë si putheshin të babëzitur, shtrëngoheshin pa turp e druajtje te strofka fshehur anës detit, u tërbova sikur më kishin punuar ndonjë rreng mua.

- Vangje, nga shkon kjo çupë përnatë, e ke vënë re?

- Kushedi si e ka punën, vajzë e pamartuar, mund të ketë ndonjë të dashur, - ma priti mospërfillëse nga dritarja përballë ballkonit tim Vangjelia, komshia çalamane.

- E di kush? Drejtori, i shoqi Helenës, asaj ekonomistes elegante që ecën plot sqimë rrugës. Ka edhe një vajzë, po na lënka kokën pas Anidës.

- Vërtet thua? Nga e di ti Lejla?

- E pikasa në pyllin e pishave te varri i Teodorës së shkretë. Ledhatonin me ëndje njëri-tjetrin, fërkoheshin si nuk më kanë zënë sytë as nëpër filma, - ia ktheva e bindur, tërë mllef.

- Te varri Teodorës the? Nuk paskan frikë? Si u bënë këta njerëz kështu? Burrë i martuar, goxha zotëri, me grua të sjellë fisnike, familje serioze, harbon me një çupëlinë? Ç'po na shohin sytë! U prish bota, më parë nuk ndodhnin cene kaq të turpshme. - Vangjelia e çmeritur ktheu kokën nga kisha, bëri kryqin.

I thashë Bures, Hembës e disa të tjerave që e dëgjojnë fjalën time, më besojnë. Edhe ato nuk lënë gjë pa më thënë, kur vjen sëra. Bisedat tona zënë fill pa të keq, diçka pa rëndësi për të kaluar kohën. Secila prej nesh dëshiron të vërë në vend prishjen e rregullit, turpet apo padrejtësitë e njerëzve. Nuk duam t'i bëjmë keq askujt. A mund të fshihen qorrollisjet e Anidës me ata prindër të mirë e të ndershëm? Pak djem ka, të harbojë me burrin e tjetrës?

Tani e di tërë lagjja marrëzinë e shëmtuar të çupës së Avniut.

Parmbrëmë m'u shfaqën në ëndërr tri pishat e Teodorës; zonja elegante veshur me rroba të gjelbra, tërë thekë si të kurbatkave. Çuçurisinin pa pushuar me njëra-tjetrën, përkuleshin e qeshnin me të madhe. Era sillej rrotull tyre, fishkëllente si e marrë, thërriste emrin e Anidës. Kur u zgjova, jashtë frynte erë e tërbuar, që përcillte zhaurimën e detit në dhomën time.

- As pishat nuk e mbajtkan dot të fshehtë, - u çudita nga ai vegim.

Një ditë e pashë tek ecte kokëvarur, e hutuar. Meskëputura delikate me sytë e shkruar nuk e kishte

atë ecjen e zakon të shpejtë si flutur. Më erdhi keq, kushedi ç'i punon. Të gjithë burrat një turi kanë. Në sytë e botës duken të kulturuar, me sjellje delikate plot hir. Kur nuk i sheh njeri, në intimitet bëhen të vrazhdë me teka të llojlojshme, ta sjellin në majë të hundës. Racë më të ulët nuk ka sajuar Zoti përmbi tokë.

Ndoshta ka mbetur shtatzënë e gjora! E kanë marrë vesh i ati dhe e ëma ç'u kurdis e bija prapa krahëve? Çudi këto vajzat e sotme, duan t'i shijojnë të gjitha përnjëherë pa pyetur për pasojat e hidhura. Nxitojnë sikur nuk e kanë jetën përpara. Si bien brenda me këmbët e tyre, s'dinë nga të mbajnë, tremben e përkeqen nga e liga, kuptohen që atje tej.

Nuk kam ç'të bëj. Ka rënë qorrazi në çarkun e burrit të botës me grua e fëmijë. Të qe ndryshe e rregulloja punën, i bashkoja si shumë të tjerë. Shikon e frikësuar si ngjalë, zënë në grep. Zhveshur nga nazet ledhatare, pa atë tualetin e zakon të me shije, duket si pulë e lagur, praguar ligsht. Kushedi ç'kujton e ngrata, është gati të ma hapë zemrën. Nuk i jap asnjë mundësi. Do ta bëj sterrë atë folenë buzë detit, më zi se bari i ujkut dhe fantazma e Teodorës. Pastaj le të harbojë moteleve drejtori hijerëndë ta shohin të gjithë, t'i dalë boja.

Së fundi vendosa, i thashë Sofisë.

Nuk besoi, shikoi shtrembër, më kërcënoi të mos i mbaj nëpër gojë të bijën. Deshi ta mbajë veten po nuk mundi, pataksi, u bë dyllë e verdhë, gati sa nuk qau.

- Bjeri pas çupës kur të dalë nga shtëpia, do ta shikosh vetë. Tërë qyteti zien. Unë ju dua të mirën, - i thashë shpejt e shpejt dhe ika në punën time.

*U thinjën lotët
Eordei dhe Anida*

Ngjarja e shformuar në trajta të përçudnuara zvarritej nëpër sofate portash, supermarkete, kafene, prishte drejtpeshimin e jetës. Pëshpëritjet, currila të holla levarashe lëngu transparent, lëpinin indet delikate si pjavica, gërvishtnin lëkurën e qytetit, shpleksnin netët e përgjumura. Lejla, Hembra, Burja, gratë e tjera të lagjes së dendur mbushnin përditë hejbet me fjalë të liga, hamendje nga më të çuditshmet, të pabesueshme. I zbraznin sa herë binte rasti nëpër lloj-lloj vendesh. Njerëzia shihnin ligisht në përmasa të zmadhuara si një sakrilegj dashurinë zënë mat në pafajësinë e tejdukshme të tymtë, përgojonin hapur lidhjen e turpshme të vajzës lerashe me drejtorin autoritar. Lagjja e kadifenjtë, shtëpitë, rrugët, sheshet, tërë qyteti bregdetar që tronditur në themelet e sjelljes së kahershme.

Po përtej botës magjike të dashurisë, nuk ekzistonte asgjë e lëndët, veç një bote eterike, e zbrazët nga muzgjet e përgjumur, ku çelnin gonxhet vrastare të imagjinatës, pa praninë e tyre. Lule tinëzare në trajtë gjembash hidhërakë azdiseshin në pllajën e gërmicur të fjalëve. Ndjesitë shumëfishoheshin, gjykimet thërrmoheshin, mijëra ëndrra të natës plagoseshin për vdekje. Lidhja e tyre, lojë e këndellur, nuk mbaronte kurrë, me fitore dhe disfata të ndërsjella. Amoraliteti deri në perversitet, pamundësia e një zgjidhjeje të pranueshme, plagë e hapur, që lëndohej pareshtur prej ngacmuesish të panumërt.

Ende nuk qe errësuar. Horizonti ngjyer në vishnje varej anës detit si perde e kadifenjtë. Shuhej në lëngatë dita e mekur. Konturet e petkut të pishave në formë

trekëndëshi ndanin strehëzën nga vdekja e asaj dite. Era e lehtë nanuriste pa pushuar gjethet e pishave, që luanin simfoninë magjike të natyrës përhumbar në virgjërinë e përjetshme.

- Ç'është gjithë kjo zymti, - u shqetësua Eordei, - qenka tretur malli i kësaj dite?

Anida e vështroi në dritën e syve me dhimbje të thellë, tejet të mundimshme. Dashuria e tyre që kthyer në një simbiozë përthithëse, gjendje gati mistike e turbullt si vegimet.

- Nuk mundet kështu, duhet një zgjidhje, cilado qoftë, - u përgjigj e ligur, e munduar, me qerpikët e lagur si shtrate rrëkezash të druajtura.

Sytë e mavijosur rrëfenin më shumë nga sa përpiqej të shprehte me copëza fjalësh gjysmake dhe logjikën e përçartur.

- Vendose ti, - u përgjigj zemërdridhur me indiferencë të shtirë Eordei.

- Përse nuk e ndan? Më the se ke bërë gabim fatal, se jeta t'ua sterrua nga ajo martesë e mallkuar. Dashurinë e ëndërruar e gjete vetëm në gjirin tim. Fjalë, vetëm fjalë.

- Era, mos vallë është fajtorë për marrëzinë tonë? E përfytyron si do të rritet jetime, pa dashurinë dhe përkujdesjen atërore? Helena nuk ka asnjë faj, e kam mashtruar, gënjyer, i nxiva jetën.

- Nuk të dhimbsem unë? Fillikat pa fëmijë, pa jetë normale si gjithë shoqet e mia. S'mund të duroj lotët e nënës, pëshpëritjet e botës që më zgjojnë nga gjumi e më torturojnë pa fund.

Nëpër qerpikët e gjatë lotët rrëshqisnin si ujëvara të kristalta. Eordei vështroi me dashuri të thellë qenien

e çmuar përballë tij. I fali shpirtin, ëndrrat e jetës, gjithçka të shtrenjtë njerëzore. Sigurisht kishte të drejtë. Fajtorë të pandreqshëm, nuk mund të përlijnin asnjë detaj të lidhjes së kobshme.

- Jam prapë shtatzënë, kaluan dy javë, - u zbraz së fundi. - Këtë fëmijë nuk e abortoј le të bëhet kiameti.

Rasti i pestë ngelur në prehrin e mëkatit vrastar. Abortin e fundit mjeku u tha prerazi:

- Po ta heqim, gruaja juaj ka vetëm pesë për qind mundësi shtatzënie. Jeni të sigurt se doni ta bëni?

- Kemi dy fëmijë, - qe përgjigjur Eordei.

Mjekut i thanë atëherë se ishin burrë e grua në vështirësi ekonomike, nuk mund të rrisnin një fëmijë tjetër. Ai e mbajti të fshehtë kumtin e hidhur pelin të mjekut, po ndiente përgjegjësi gërryese, më tepër se vrastare, përtej çfarëdo krimi. Mrekullisht ngeli sërish shtatzënë. Ç'të jepte më shumë ajo vajzë fatkeqe? A mund të përfytyrohej sakrificë përtej kësaj çmendurie?

Zgjati duart e mbështolli në gji, i nuhati leshrat, u deh nga puhiza e jargavantë e pangjashme me asnjë aromë tjetër. Ajo vendosi kokën butësisht në kraharorin e tij, e lehtësuar u shkreh në vaj. Qante heshtur, dridhej në gjendje ngërçi, teksa e shtrëngonte me tërë forcën e përmalluar, e sflitur.

- Lot dhe dashuri, - psherëtiu Eordei, - si vallë nuk shterën asnjëherë nëpër qindra takime?

Gjithnjë bënë seks të natyrshëm. Të dy nuk donin të përdornin asnjë mjet, u dukej se kështu do të përbaltnin dashurinë, do ta bënin tinëzare. Pas abortit të fundit Dei pandehte se nuk do të ndodhte më, lëshohej në kënaqësitë e pafundme pa asnjë frikë

apo mëdyshje. Shtatzënia rishtare ra si bombë, e pezmatoi, e shtyu të meditonte thellë.

Për herë të parë vramendi se kjo ngjizje nuk duhej të zhbëhej. Shpirti i lodhur nuk rezistoi, u mbështet rrëzë pishës së madhe, vuri duart në kokë, shpërbloi gjendjen e rëndë shpresëpakët ku e gremisi fati i mbrapshtë. Anida nuk u shkëput, ndoqi ngjitur pas tij lëvizjet e ngadalta të dëshpëruara. Iu mblodh në gjoks një lëmsh ngashërimit që i bllokoi frymëmarrjen dhe u ndeh përmbi lëndinën e blertë. Dei i tronditur e përkundi disa herë, e goditi lehtas faqeve, mbushi grushtet me ujë të kripur deti, i lagu fytyrën, faqet gjer thellë gjinjtë e trëndafiltë. Erdhi në vete ngadalë me vështrim kthyer nga qielli. Një buzëqeshje e lehtë i ndriçoi fytyrën e zbehur, i çeli sytë e qielltë me dritë të vagëlluar lozonjare.

Anida pikasi tendosjen, ligështinë, u bind sërish në sprovën e radhës. Ai u prek, e përjetoi i trazuar plot dhimbje ngjizjen e fëmijës së tyre. Eordei e donte përtej gjithçkaje, çfarë kërkonte më shumë prej atij shpirti të munduar?

- Qetësohu, fundja e abortojmë si të tjerët, - i pëshpëriti me dashuri, kthjelluar e ripërtërirë aty për aty.

Femrat dinë të falin më shumë se meshkujt, dinë të qajnë e të qeshin për të njëjtën arsye, mund të ngrenë mbi gërmadhat e dëshpërimit shkëndijëza lumturie. Nuk e mendonte humbjen, shterpësinë tmerruese pas abortit të pritshëm. Iu dhimbs më shumë Eordei i pezmatuar se pasoja fatale e ndërhyrjes perverse, krimi të përbindshëm. Nuk do të linte pasardhës as të përkëdhelte krijesën e ëndërruar prej kohësh. Po nuk

u kishte shterur dashuria dhe ky qe ngushëllim i madh. Ajo përndiente instinktivisht sentencën e gjithkahershme të njerëzimit:

“Gëzo jetën, bëhu e këndshme, dashuro sot se nesër mund të jetë vonë”.

Pas këtyre shfrimeve, nga shpirti i ligur vrundulloi lëngu i magjisë si përherë. Fjalët të turpëruara hynë në grevë heshtjeje. Realiteti po shpërbëhej sikur kondensohej në asgjë, trupat u kthyen në trajtë të pamishtë, një lloj magme misterioze. Dashuria e tyre e thellë, qe tepër e vështirë, e jashtëkohshme. Ishin gati të falnin gjithçka deri në lakuriqësi si peshqit në det që heqin luspat e argjendta, ndoshta lëmoshë për lypësit e dregosur.

Si t'ia hiqnin guaskën e lashtë dhe ta kryqëzonin kohën e ujshme?

*Engjëjt virgjërojnë muzgun
Sofia*

Njerëzit shikonin me keqardhje, pëshpërisnin prapa krahëve, ndërprisnin bisedat kur afrohesha sikur më kish ngjarë ndonjë hata. Nuk e kuptoja arsyen, bluaja me vete lloj-lloj pandehmash. Domosdo më shkonte mendja tek Anida. Kapërceu njëzet e shtatë vite, mbeti pa martuar. Sonja, më e vogël se e motra, shkoi në fatin e vet, u bë me fëmijë, ndërsa kjo nanuris ëndrra të pamundura, sikur jeton në tjetër botë. Mendonim se nuk ishte e zonja ta gjente vetë, po përse largonte kërkesa të pëlqyeshme që s'kishin të sharë?

Së fundi, dyzimi i ethshëm u fashit, doli e vërteta e hidhur, lakuriq. Vajza e përkëdhelur me të gjitha të mirat shkon me një burrë të martuar, sikur të kenë avulluar djemtë e rinj. E paskan marrë vesh të gjithë. Lejla llafazane s'pushon kurrë si gjinkallë, po ma tha copë pa iu dridhur qerpiku.

Nuk dua t'i shoh bojën, e përshëndeta kalimthi sa për të thënë, kur ajo më ndaloi.

- Sofi, qëndro pak, kam një fjalë.

- Urdhëro Lejla.

Këmbët s'i urdhëroja dot, rruga u nxi, më mbuluan djersët.

- Kam ngurruar gjatë, më vinte zor. I zoti i punës e merr vesh i fundit. Anida të shkon me një burrë të martuar. Lajmi ka marrë dhenë, të gjithë ju përflasin.

- Shiko punët e tua, me kë e ngatërron vajzën time ti? - iu hakërreva nepërkës gjuhëgjatë, që nuk lë njeri pa gojosur.

Bëri sikur nuk dëgjoi.

- Ndiqe mbrëmjeve kur del nga shtëpia, shikoje vetë. Takohen te varri i Teodorës, mes pishave të barujkut. Zëre se nuk të kam thënë asgjë unë. - U largua duke tundur vithet, krenare sikur më dha sihariq.

Mbeta pa gojë, të më kishte goditur apo vrarë më lehtë do të qe. Qindra mallkime ronitëse gulçuan rrëmujshtëm. Ishte sikur befas mbërrin mbi ata shkëmbinjtë në breg të detit ku bluja e thellë përzier me dritën e diellit të lëbyrin sytë, të marrin mendjen, ndërsa ti nuk di çfarë të bësh dhe picërron qepallat për t'i ndaluar. Zemra po më çahet nga e keqja, nuk kisha

menduar ndonjëherë të më punonte ime bijë këtë hata. Të ardhte nga mos e pandehësh. Hyra brenda e dërrmuar, thirra çupën dhe iu shkrehu.

- Më në fund e nxori kokën ngurrimi yt i gjatë. Nuk do të martohesh se na azdisesh me burrin e tjetrës? Po ç'kujton ti moj e pacipë? A kapërdihet ky turp? Fol se po më lot mendja!

- Nuk është e vërtetë, mos dëgjo llomotitjet e botës. Eordein e kam vetëm të njohur, asgjë më shumë, - u përgjigj qetësisht mospërfillëse.

- Kush të tha ty? - m'u kthye me inat.

- Lejla. Të kishte parë vetë.

- Lejla të ngjit bisht kur s'ke, ti e di shumë mirë, - u përkeq e vrenjtur, e fyer dhe shkoi të mbaronte punën e saj.

Mbeta e ngurosur, zaptuar nga vramendje të zymta torturuese. Përgjigjja e Anidës më qetësoi disi. Ndoshta nuk është e vërtetë. Lejla llafazane nuk lë vrimë pa futur hundën. Mirëpo atë vendin e frikshëm të barujkut nga e nxori? Jo, nuk është kaq e thjeshtë puna. Anida del çdo mbrëmje me Marsin, herë vete kjo, herë e thërret tjetra, shëtisin si gjithë vajzat e qytetit. Më thotë mua s'kam gjë, po ku ta dish përdor shoqen të na hedhë hi syve, na turpëron prapa krahëve. Vendosa ta zbuloj. Trembur nga kanosja ime, nja dy ditë nuk u ndie, kurse të tretën më tha si përherë e shpenguar.

- Dola unë, më kërkon Marsi.

- Mirë, vetëm mos u vono. - Nuk e bëra veten, po sa doli iu ngjita pas.

Kapërceu rrugicën me nxit, eci si mbi gjemba gjersa doli në bulevard, pastaj rrëshqiti me vrap përdrejt pyllit të pishave. Nuk e pashë gjëkund Marsin.

- O Zot! - fërgëllova e trullosur. - Po dalin fjalët e Lejlës.

Takova Hembën, këmbyem përshëndetjen e mbrëmjes, pastaj shkova te tri pishat e nëmura. Nuk pata shkelur prej shumë kohe në atë vend të mallkuar. Thuhej se Teodora e ngratë dilte lugat mbrëmjeve u binte me gurë kalimtarëve të rrallë. Në pyllin me pisha, vetëm heshtje e kobshme, mbi lëndinë ndehej qetësi e vagëlluar, e vdekur. Dukej si një oaz rrëzë detit, ndarë me thikë prej zhurmës së rrëmujshe dhe ndriçimit gllabërues të qytetit. Zërat e zvergur të rrugës vinin si nga tjetër botë, krejt e ndryshme prej asaj copë toke mbrojtur me xhelozë nga rojtarë misteriozë të pagjumë.

Pamja mëkatore përmes degëve të pishës së madhe, më turbulloi, shtanga e habitur. Të brendshmet si guaska bosh koloviteshin degëve, ndërsa ata rrufisnin të ndërkyer muzgun e hirtë buzë detit. Nëpër mjegullirën e mbrëmjes m'u duk se dëgjova zgërdhimën lemeritëse të Teodorës. Kuiste si shpirt i keq. Ata, të përçafuar, vetëm shikonin njëri-tjetrin në një agoni lumturie. Barin e ujkut, vegimin e Teodorës, pa frikë i shndërronin në lojë nazike të dashuruarish.

U afrova e xhindosur të bëja hatanë, po zëri më iku, nuk dija ç'të thosha. Më vunë re, nuk lëvizën vendit, as u larguan nga përçafimi. Kokulur, rënë në grackë siç nuk e pandehnin, pritën të drurëzuar si trungjet memece të pishave.

- Ç'bëni kështu, nuk ju vjen turp? - thirra me zërin e ngjirur, të mbytur. - Gënjeshtare e pacipë, më baltose mua, nënën tënde që mburresha me ty, shkele mbi tët atë. Si mund ta durojmë këtë turp! - iu lëshova Anidës.

Ajo qante pa zë e mjeruar, terur nga e liga. Lotët nëpër qerpikët e gjatë kullonin si rrëkeza të imëta, vragëzonin tatëpjetë faqeve, aq sa m'u dhimbs. Për shumë kohë s'më hiqej nga mendja fytyra tërë pezëm, po si një çudi e pakuptuar thellësisht e lumtur në mëkatin e saj.

Pastaj iu ktheva atij.

- Nuk të vjen zor nga vetja? Shkel mbi nderin e një çupe të pambrojtur? Gruan, fëmijën i mendon, apo ke vendosur t'i braktisësh në mëshirën e fatit. Gjynah nga Perëndia, po bën krim të shëmtuar.

- Zonja Sofi, ke të drejtë, po e dua shumë vajzën tënde. Ndoshta vetë Zoti më ka dënuar të vuaj nga flaka e zjarrit që nuk shuhet asnjëherë.

Desha të bërtisja në kupë të qiellit, të dëgjonte tërë bota hatanë e shtëpisë sonë, ta merrte vesh tërë qyteti se ç'mostër ishte ky drejtor, po e ngurtësuar prej pamjes çuditërisht të pafajshme m'u pre vrulli i parë, s'thashë dot asgjë. Vështirë ta pranoja, e pabesueshme. Ata nuk kurvëronin, të pafajshëm e donin njëri-tjetrin, qenë gati për çdo sakrificë, ndaj fjalët shterën. U largova e turpëruar si fajtorë.

I përgjova pabesisht, i zura mat në atë gjendje dëliri të pazakontë.

Muzgu thinjash, i tronditur e i ndotur, vështronte kërcënues herë mua, herë ata.

*Ëndrra kryqëzon kohën
Eordei dhe Helena*

Dyzimi i shfrenuar, marramendës u kthye në klithmë. Gremisi honet e kujtesës, çori drojën e gjatë, treti makthin përvëlues. Përmytur nga mendime të larme dhe ndjesi torturuese, hyra në shtëpi sikur shkelja mbi gjemba. Thua të ishte hera e fundit?

Bota dukej ndryshe, e hirtë, e luhatshme si kurrë më parë. Zemra gufonte e plaguar sikur do të dilte nga gjoksi, po nuk mund të kthehesha mbrapsht.

- Hej Zot! - u luta. - Ndoshta vajza s'është në shtëpi.

Nuk do të mundja në sy të Erës së pafajshme. Vetëm pesë vjeç, vështrimi i saj më shkurajonte si përherë pa guxuar të ndërmerria hapin final të pakthim, vendosur prej një muaji. Sa herë përgatitesha t'i thosha Helenës, Era më dilte përpara dhe unë e shtyja për një ditë tjetër. Mpiksja e mallit arnonte kohën me copëza ëndrrash.

Nuk ishte në shtëpi. I vendosur nisa bisedën e vështirë, të pashmangshme.

- Helenë, kam diçka me rëndësi për të të thënë, a mund të bisedojmë qetësisht?

- Ne gjithnjë qetë kemi biseduar, pse ma thua këtë?

E pashë si ndërroi ngjyrën e fytyrës. Priste me ankth të skajshëm e gurëzuar si statujë. Nuk e shikova dot në sy. Duart e bashkëjetesës së gjatë trazonin guximin e vagullt, përjetime gurgulluese grumbulloheshin e buçisnin të nakatosura. Helena fisnike, e duruar me shpirt të madh qe modeli i gruas së vërtetë. Fajtor nga koka në këmbë e kisha shkelur pabesisht, e mashtroja prej një kohe të gjatë. Shenjtore e duruar, ajo nuk deshi të shfaqej asnjëherë.

Pështjellim ëndrrash të lagura, marrëdhënie mishtore, jetë e ndarë së bashku ndër vite rrudhën dhe plagosën kujtesën. Vështroja hijen e saj të përkulur tek zbriti ngadalë në faqen e murit përballë. Goditja e mpaku përnjëherë, po nuk zbehu krenarinë e njohur. Nuk gjeja asnjë arsye përçmimi sado të vogël në sjelljen e saj bashkëshortore. Ajo qe engjell i përsosur, unë djall i zi katran, një i çmendur që bëja krim.

- Helenë, dua një vajzë, - u zbraza së fundi me sy përdhe nga turpi, emocioni, sakrilegji i pashembullt ndaj gruas që më fali gjithçka mundej tërë jetën e saj.

Prisja shpërthim të natyrshëm indinjate, sharje, mallkime gjer në histeri, po mrekullisht nuk ndodhi asnjë prej tyre.

- E di, - më tha ngadalë me butësi. - Kam dëgjuar prej kohësh për Anidën. Një grua e përdalë ma ka thënë, ndonëse nuk e besova plotësisht. Do të kalojë. Në moshën tënde burrat bëjnë aventura nga më të çuditshmet. Mos e mundo veten, je me mend në kokë, unë të njoh, të kuptoj fare mirë. Duhet ta dish që të dua si përherë, si ditën që u njohëm kur më the me shpejtësi, pa u menduar gjatë:

“Të dua Helenë. Është dashuri me shikim të parë. Gjithnjë dashuria e madhe, e vërtetë shfaqet me shikim të parë”.

Unë u skuqa e marrosur në heshtje pas teje, e lumtur sa nuk mund të flisja. Të kujtohet?

Oh, e padurueshme, përtej mundësive të shpirtit tallazitur. Fliste me logjikë të pastër të pakundërshtueshme, zonjë e vërtetë, ndërsa unë mjeran i sfilitur, qenie e parëndësishme. Më shtypte me këmbët elegante, më dërrmonte me shpirtin llagar që vetëm

një grua si Helena mund të zotëronte. Ndieja fare qartë fërgëllimën e brishtë të kurmit të saj, fshehur pas vetëpërmbytjes. Nuk e kuptova dot asnjëherë qetësinë e frikshme, qëndrimin e palëkundur në atë çast të plumbtë. Maskë e kurdisur gjatë apo kundërshti e skajshme e natyrës së thyeshme?

E mblodha veten, i thashë më të pazakontën, që me siguri nuk e priste prej meje.

- Anida ka mbetur shtatzënë për të pestën herë. Nëse aborton nuk mund të lindë më fëmijë. Unë jam fajtor për gjithçka. Më shumë se kaq e dua përtej arsyes, siç nuk kam mundur kurrë të të dua ty, megjithëse të respektoj pa fund, të detyrohem skajërisht.

Nuk foli. E murrëtyer në krejt fytyrën e hijshme, tendosur përtej çdo shëmbëllese zuri të qante në heshtje. Nuk mendonte se puna mund të arrinte deri në këtë pikë të pakthyeshme.

E zbraza gjer në fund kupën e helmit, pa i dhënë mundësi kundërshtimi.

- Nuk është lidhje sa për të shkuar radhën, nuk është kurvëri, siç kujton ti apo ato që të kanë thënë. Unë e dua Anidën. Martesa jonë ishte gabimi im. Ti nuk ke asnjë faj, unë jam përbindësh i vërtetë, - fola me shpejtësi frikuar se mund të më kthehej mendja dhe gjithçka do të fillonte nga e para.

- Të dua, nuk mund të futet tjetër në jetën time, të kam pasur përherë shëmbëlltyrën e burrit ideal. Për këtë isha e lumtur. Kur dëgjova për lidhjen tënde kujtova se qe aventurë që do të kalonte shpejt. Po më zhgënjën, po më fut në varr të gjallë. Erën, jetime me të atin gjallë, e ke menduar ndonjëherë?

- Ti je Perëndi Helenë. Sigurisht meritoje fat më të mirë. Unë dola përpara, të mora në qafë. Të kam mashtruar, jam munduar të bind veten se të dua, se je e përsosur dhe isha me fat që u bëre gruaja ime. Kam zhgënjyer veten, po sidomos ty. Më mirë vdes se të vazhdoj lojën time të ndyrë, dyzimin që po më çmend. A do të më kuptosh vallë? Është më mirë për të dy edhe për Erën tonë.

Më vështroi me përçmim e keqardhje. Kurrë nuk e harroj atë shikim më tepër se mizor. Doja të bërtiste, të thoshte se isha horr i pafytyrë, maskara i mjerë që meritoja mallkimet e dheut, zvarranik i përbuzur, por ajo nuk nxori asgjë të tillë.

- Largohu, - tha, - s'po të njoh më, nuk je Eordei që kam dashur e adhuruar, nuk je burri im me të cilin krenohesha. Je krimb i neveritshëm, më lodh sytë. Uroj që tjetra të mos ketë fatin tim.

Fytyra e saj shkau në errësirën e murit përballë. Ktheu kokën nga ana tjetër, e zbehtë si kufomë. Nuk më shikoi, as qau. Helena ishte grua e jashtëzakonshme.

U largova kokulur, mjeran i dërrmuar e ronitur. Për fat Era nuk erdhi, luante diku në oborrin e gjerë të shtëpisë. Më mbuluan lot të nxehtë e të rëndë me gravitet kozmik. Dridhësia i ngashëryer si kurrë më parë, as kur më patën vdekur prindërit. U arratisa si qen nga shtëpia. Lashë vajzën e dashur, gruan e mrekullueshme. Ika, vetëm ika i marrosur, dalldisur në ndjenjën fatkeqe të kobshme, ikanak në përhumbe të dhimbshme.

Shtëpia ime tani është bosh si humbela e gurit, rrëkëllyer në greminë.

SYRI I DIMRIT

*D*hjetori, syri i dimrit të acartë me qerpikë bore, vështronte festën e verërave në qytetin e liqentë. Rrjedhat e mjegullave të hirta i kishin zënë pritë ditës, ndryshknin aliazhin ngjyrëhiri të muzgut levarash, teksa nofullat e cingërimës kafshonin peizazhin e zbardhëlluar. Dielli i vakur, fshehur pas reve të dendura, i hidhte qytetit një dritë të pakët bojëhëne të zbardhëlluar. Në shëtitoret e lagura mbytur me shkullma ere, rendnin e lodronin flokët e squllura të borës. Shiriti i rrugëve të përdezura me iskra farfuritëse rridhte si llavë derdhur çmendurisht nga llambat me gaz inert.

Në sheshin buzë liqenit, mbyllur nga muret e ngushtë të horizontit vagëllues, një tufë laramane miqsh u azdisëm rrotull zjarrit të hareshëm. Grupime të ngjashme zhurmonin kudo përreth. Pas gotave të para, virgjëresha e kërmëztë na gradoi të gjithëve, domosdo gjeneralë e përpjetë. Elikisiri me skeletet e Kadmit dhe Dionisit shndërrohej në simbol të shijes së jetës deri në fund. Ftohtësira skërmiste dhëmbët trembur nga kërcunjte e këndellur, përshëndeste

pijetarët si erë muzike e çartur plot fara erudite. Ajri i freskët dimërak i jepte revan imagjinatës. Sipas zakonit të verëtarëve gjithëkaherë, kudo nëpër botë, zumë të shpalosim pa radhë e sërë dijet e thella inkandeshente për gatitjen, ruajtjen dhe ngjërimin e saj.

- Dy mijë e pesëqind vjet më parë tërë Ballkani ka qenë rënduar me vreshta pa fund. Njerëzia nuk e njihnin ujin për pije, jetonin një shekull e më shumë dhe peshonin përmbi njëqind kilogramë. Edhe fëmijëve kërthinj, kur kishin etje u jepnin verë, - kumtoi Kristi me sy mbyllur përgjysmë dhe pamje të menduar dijetari.

Përmbylljen joshëse e ilustroi me copëza nxjerrë prej shkrimeve të lashtësisë dhe burrave të shtetit, që atëherë i patën besuar verës njëlloj si perëndive. Nëpërmendi se Herostrati i dehur me lëngun e argjendtë dogji tempullin e Efesit, njërën nga shtatë mrekullitë e botës. Donte të mbetej i pavdekshëm, të kujtohej nëpër motet e vona. Vera e mësoi të bëhej i famshëm.

Pavli, pijetari më i shquar mes grupit, tregoi me ngut, trembur se mos i ndërprisnim ligjëratën.

- Verërat më të mira përgatiten në Francë. Ata nuk i nisin butet me lëngun e fermentuar pa kapërcyer moshën njëzetvjeçare, sa koha e martesës së vajzave. E pandehin krim t'i trazosh më parë, njëlloj si të përdhunosh të miturën.

Foli me bindje të thellë sikur ta kishte parë me sytë e tij, megjithëse gjer në Ohër qe çapitur, asnjë hap më tej. Pastaj na habiti kur tha se insektet e një lloji krejt të veçantë, dehur nga aroma çmendurake e femrës, endin ekzistencën e tyre të shkurtër në seks të pandërprerë!

Pija nxiste fantazinë pllenuese si një ideal i përjetshëm. Duket se njerëzimi ka kapërcyer kohërat, po ëndrra erotike ka mbetur konstante.

- Përreth këtij liqeni kanë jetuar Enkelejtë në sinor me Dasaretët. Këta të fundit në zbërthimin gjuhësor të latinishtes shqipërohen mjaltë blete, - bëri me dije Llazari, apasionuar pas historisë, me njohuri të holla e të thella për të parët e viseve tona.

Më tej vazhdoi të tregonte për Aristotelin që paskësh thënë diku se të dy fiset tharmëtonin mjaltin përzier me kokrrat e fllambrës nëpër amfora balte dhe lëkurë bagëtish. Vera e mjaltit ishte pije mbretërore që sot nuk njihet se mjeshtëria e fermentimit është mbuluar me pluhurin e harresës. Shumë vonë kur Dionisi shpiku verën prej rrushi u kthye në Perëndi. Njerëzit i faleshin në mbarë faqen e dheut përgjatë kohës së pambarimtë, tejet të gjatë, deri ditët e sotme.

Kujtoi pastaj se Virgjili i vjetër e çoi Danten në ferr e në parajsë dhe e nxori prej andej që t'u tregonte të gjallëve jo vetëm bëmat e lemerishme të skeleteve, po sidomos gëzimet e pijetarëve të verës, të cilët nuk e harronin në botën e përtejme traditën e të gjallëve.

Sa të vërteta ishin këto asnjë nuk mund ta zhbironte, po s'e vinim në dyshim se lezeti dhe fshehtësira zaptonin bindshëm qëndrimin e tij, thua se ishte simbol i lashtësisë, përshfaqur habitshëm kohëve të vona.

Pastaj treguan çudira për pirjen e verës nga ilirët, romakët dhe grekët e hershëm. Në mënyra të ndryshme arritën në përfundimin epikurian se popujt që s'dinë të pinë verë nuk janë seriozë dhe nuk meritojnë të përfillen.

Në sheshin e ngrirë buzë sipërfaqes së shkumëzuar të ujit, përkundrejt flakëve gjuhëjashtë të zjarrit, virgjëresha ngjyrëbronz mbretëronte me të gjitha hiret e perëndeshës.

- Nuk kam qenë në Francë, as në Greqinë e vjetër e të re, po verën dhe magjitë e saj i njoh shumë mirë, - u mburra unë. - Kam shijuar verë të kuqe në vendin tim gjashtë muaj pa pushuar fare, përmbi dyqind litra. Pija e magjishme më ka shpëtuar nga vdekja e sigurt. Kupat m'i mbushte babai, që pinte një litër raki kumbulle dhe nuk ia bënte syri tërr. Nëna ime e ndjerë Selviko, më e mira dhe më e dhembshura e të gjitha grave që kam njohur, u kullua gjashtë muaj të paprerë me lugë e tigan në dorë. Dashuria e saj e thellë sa gjoli iu bë krah lëngut kërmëz të më nxirrte nga thonjtë e vdekjes.

Kapardisja e sigurt rëndoi mbi planetin e rrudhur të miqve të mi, theu pasqyrat e argjendta të mburrjeve. Kuptimet e pamishta të fjalëve i përktheu në eshtra çudie. Në katrahurën e çrregullt të rrëfimeve trazuese u mpiksën kujtimet, u thërrmuan e ndërruan ngjyrë idetë. Miqtë e mi heshtën të habitur e befasuar.

Mes qetësisë ëmbëlcake vendosur pas rrëmujës, unë, gjeneral përmbi gjeneralë, kisha rrëkëllyer një litër dhe vazhdoja gotë pas gotë të puthesha me virgjëreshën e bekuar prej Krishtit. Endur me misterin e së panjohurës, tregova historinë intime, që kishte ngjarë në vendin tim, jo dy mijë vjet më parë, po vetëm ca mote të shkuar. Verën e piva unë, mysliman, që hyra në gjynah me tërë botën kuranike, se Profeti ynë na e kishte ndaluar shumë kohë më parë; sigurisht ndonjë lajthitje e tij. Nuk isha grek, as francez, madje nuk isha i krishterë.

Vitin e fundit të fakultetit shkuam në fermë. “Kalitje me vështirësitë e jetës.” Të rinj, plot shëndet, entuziastë, kur aftësia për të kapur të bukurën mprihet skajërisht, mosha kur nuk ekziston vdekja ose është pambarimisht larg, nisëm me vrull punën. Ujin e pijshëm të munguar në fermë e sillnin në fuçi druri me rubineta. Duhej ta kursenim si ujët e pakët, këshillë që nuk gjente zbatim asnjëherë. Firohej shpejt dhe të shumtën e kohës pinim nga një pus i thellë, përmes çikrikut me kovën stërmadhe, shpuar vende-vende. Ndonëse nuk dinim radhën e punës, gjithçka rridhte me gëzimin e pashuar të moshës, aventurat e dashurisë, mbrëmjet e dëfrimit, pritjet e ethshme nën dritaret e vazave. Dëshirat e rinisë janë të infinitshme.

Kohë e optimizmit masiv, kur fytyra e vrenjtur stononte.

Pa kaluar java, përkundër dëshirës dhe haresë, u sëmura rëndë. Më shtruan në spital, ku zuri fill kura intensive me medikamente dhe gjilpëra të frikshme. Shëndeti vazhdonte të përkeqësohej me temperaturë të lartë dhe anoreksi sfilitëse.

Mishrat e ditëve të spitalit përcëlloheshin mbi zjarrin e frikshëm të vdekjes, teksa koha e ujshme rridhte pa pushuar, zhytej në thellësinë e asgjësë. Nuk shihja ndonjë dritëz në caqet e mbyllur të jetës, ende në fillësë. Stina e akullt zgjaste dejet e ronitura në trupin tim dhe më tërhiqte në një botë të zbrazët e të heshtur thellësisht të gjumtë. Skeletet kokallanxirë, që hidhnin valle të kobshme, kishin zaptuar imagjinatën e brishtë.

Kur shpresat po fironin dhe ëndrrat e liga më brenin më shpejt nga sëmundja e panjohur, hyri në dhomë një burrë i lezetshëm, me mustaqe të shkurtra, topolak dhe gazmor.

- Si ndihesh, student? Pa zhvishu të të shohim pak, - m'u drejtua natyrshëm sikur të isha me grip, pa asnjë rrezik.

Toni i shkujdesur dhe siguria e fjalëve më ngjallën shpresat. U ngrita me mundim, hoqa bluzën dhe shikova me shpresë burrin e panjohur. Duke parë me siguri profesionisti pjesë të ndryshme të trupit nuk pushonte së foluri.

- Jam doktori. Mbaruan vitet e punës, kam dalë në pension, po më thërrasin hera-herës kur ndodhen ngushtë, si në rastin tënd.

Vonë mësova se të gjithë e thërrisnin Doktor, pasi vetëm ai ishte i tillë, nuk i duhej emri të identifikohet. Personaliteti i tij prirej habitshëm drejt një caku të pazakontë hyjnor, që s'ka nevojë për konvecone shenjash si objektet e vockla, të vdekshme.

Pasoi një heshtje e shkurtër, e rëndë mal. Mjeku tundi kokën i përqendruar pastaj qeshi me gurgullima, që ende më tingëllojnë në vesh.

- Je infektuar nga tifoja abdominale, do të ndërrojmë mjekim, - më tha fytyrëqeshur.

Si lexoi hutimin dhe trembjen, përshfaqur nga e gjithë qenia ime, vazhdoi me të njëjtin ton të qetë inkurajues.

- Do të shërohesh shpejt. - Shkeli syrin e majtë me çapkënllek, si të kumtonte një përfundim mjekësor evident, të padiskutueshëm.

Vështirë të përshkruhet me fjalë gëzimi nga shpresa e ringjallur prej atij burri të mirë. Siguria profesionale më dha krahë, ndryshoi kahun e përjetimeve të trishta dhe ndezi shkëndija ardhmërie, zymtuar tmerrësisht nga përjetimet e ditëve të shkuara. Mjekimi i ri, tableta të vogla me ngjyrë të kuqërremtë, pas pak ditësh

mposhti mikrobet e struktur në organet e tretjes. U ngrita në këmbë, më erdhi shprehja e fytyrës, u rikthye besimi i lëkundur.

Më tej ditët e spitalit ndërruan ngjyrë, frika e vdekjes avulloi, jeta zuri të bulëzojë me tepri në atë stinë pranvere. Çdo fillimditë më zgjonte Xhina, infermierja simpatike me leshrat kaçurrela si të arabeve dhe qerpikët e gjatë, të zinj e të dendur si dhëmbë krehri.

- Ngrehu dembel, pi karamelen, - qeshi me gjithë shpirt, si çdo ditë, atë mëngjes të paharruar.

Shkujdesur largoi mbulesën e shtratit. Aroma e saj hyri dhunshëm në tërë qenien, më dehu, nuk munda të nxirrja asnjë fjalë. I dalldisur e përfshiva në krahë, e putha me zjarr. Xhina nuk kundërshtoi, më hodhi duart në qafë, si ta kishte pritur prej kohësh atë përqaftim, u struk e gjitha në gjoksin tim. E këndellur, me sytë e zinj tejet të bukur dhe vijën e dallgëzuar të gjoksit njomëzak, u ngrit pa më vështruar, mbylli derën.

Seksi e ngrinte peshë, i lëmonte këndet e virgjëra të sjelljes, i jepte emocion jetës së njëtrajtshme të asaj krijese rrezatuese. Magjia e trëndafiltë e Xhinës u bë rezidencë e ëndrrave përvëluese të ditëve ngujuar në spital. Në rrëpirën e thiktë të dimrit çeli gonxhet manushaqja e shpresës. Qiellin e zura për zverku, e mbaja shtrënguar si astarin e fustanit të saj bojëvjollcë.

Nuk di në kisha lexuar apo më patën treguar se Kamadeva, perëndia indiane e dashurisë, mbante në dorë një hark dhe shigjeta me maja lulekaqesh. Ruante gurin hyjnor që e nxirrte vetëm netëve. Nën dritën e diellit digjej në çast. Kur ia thashë, Xhina u trishtua.

- Ne do të na djegin rrezet e ftohta të largimit tënd,
- më tha e ligështuar, tejet e tronditur.

Lotët bulëzuan si kokrriza margaritarësh nëpër qerpikët e zinj farfuritës, përzier e ngatërruar me njëri-tjetrin. U pendova thellësisht për atë gafë diturake si ta kisha cekur dhunshëm në pikën më përvëluese të shpirtit qelibar. Mendimet helmatisëse mbërritën në caqe të vdekura, u varrosën në heshtjen e trishtë të pavijonit. Çaste të tilla janë elemente radioaktive me periode gjysmëzbërthimi të pafundme, diçka që vdes dhe nuk vdes, derisa mbarten përjetësisht në botën tjetër.

Dy javë të prushta vulosën me hekur të skuqur profilin nazik të Xhinës së hijshme. Nuk bëmë premtime, nuk i kërkuam asgjë njëri-tjetrit, as këmbuem adresa, thjesht bëmë dashuri. Dashuri rinie e marrosur pa nginjur asnjëherë, pa prekur kurrë pikën e ngopjes.

Plaku simpatik erdhi pas një muaji, më kontrolloi imtësisht dhe mbeti i kënaqur nga rezultati i mjekimit.

- Je plotësisht i shëruar student, po tifoja lë pasoja në organet e brendshme. Ky është rreziku vdekjeprurës i sëmundjes. Duhet të puthësh virgjëreshën, - foli me sy të picërruar dhe buzë në gaz

- Bëj kurën e verës, - shtoi pas një çasti fshehtarak të qëllimshëm.

E vështrova i habitur. Ditët e fillimit më fshikulluan me kutërbimin e vdekjes. Kujtoja se isha shëruar, po e keqja më rrinte sërish pezull mbi kokë. Në anët e mia askush nuk pinte verë, ndonëse rakia e kumbullës derdhej lumë. Provoja në të rrallë raki ose ponç portokalli, po nuk kisha idenë e këtij mjekimi të padëgjuar. E lexoi saktësisht habinë time të heshtur.

- Për gjashtë muaj do të pish një litër në ditë me gota çerekshe, një në mëngjes, dy në drekë dhe një në

darkë. Të puthësh çapkënen tri herë në ditë. Barnat janë helme, shërojnë sëmundjet po dëmtojnë pjesët e tjera të trupit. Vetëm vera shëron, ripërtërin rruazat e gjakut dhe u jep fuqi të gjithë organeve. Nuk ka asnjë efekt anësor, si thuhet në gjuhën e mjekësisë.

Mendueshëm, me vështrim të padepërtueshëm gati hyjnor, vazhdoi të meditonte.

- Vera është gjaku i Krishtit, bën mrekulli që nuk mund t'i mendojë kurrë njeriu i vdekshëm, sado i ditur qoftë.

Pastaj tregoi rastin më të pabesueshëm të fitores së lëngut të magjishëm mbi vdekjen, provën e rrallë, të paimagjinueshme të kurës së verës, sekretin e mistershëm të praktikës së gjatë shëruese, si asnjë mjek tjetër.

Para shumë vitesh, sapo ardhur nga studimet mjekësore në Austri, ishte shtruar në pavijonin e tij një vajzë me sy të kadifenjtë, e hijshme sa të merrte sytë. Sipas të gjitha gjasave kishte kancerin e stomakut. Romana qe tepër e bukur dhe e re për të vdekur. Paralaksat e shpresave të fikura qendërzoheshin dhe lëviznin përherë drejt fundit tmerrues. Ajo e dinte, s'besonte në asnjë prej mjekimeve, nuk pranoi të bënte biopsinë për të vërtetuar diagnozën, nuk fliste fare, as reagonte në një shpërfillje të tejskajshme lemerisëse.

Anemia qe në gradë kritike, barnat nuk jepnin asnjë efekt. Doktorit e mori për dore në zyrën e tij vajzën e zbehtë me ngjyrën e lëkurës të manushaqtë. Çuditërisht vdekja e pritshme ia kishte shtuar nurin. Biseda me vajzën, mbuluar nga hija e vdekjes, kapërcente të zakonshmen. Vetëm një zemër e perëndishme si ajo e Doktorit mund të merrte nisma të tilla.

- Je shumë e sëmurë, nuk kam pse ta fsheh, s'do të kishte asnjë vlerë. Një vajzë e mençur si ty duhet ta marrë vetë në dorë jetën e saj. Ke një mundësi jo krejt të sigurt shpëtimi, por është i vetmi shans. Të tjerat janë në dorë të Zotit.

I propozoi të bënte kurën e verës ashtu si më rekomandoi mua. Një profesor i njohur, fitues i Nobelit në mjekësi, u kishte argumentuar studentëve vlerën e këtij mjekimi me efekte të dyfishta mjekësore dhe psikologjike në raste të skajshme, kur fuqia e mendjes së njeriut shteronte.

Pa folur Romana doli nga spitali, takoi të dashurin. I kërkoi të bënte çfarë do t'i thoshte për aq ditë sa kishin mbetur. U mbartën në një hotel të largët, në periferi të qytetit. Ajo braktisi trishtimin, iu dha pijes me besim gati çmendurak. Pas drekës së parë, shoqëruar me gotat e verës kërkoi të bënin dashuri. Nedi i përplotur i plotësoi dëshirën e çartur. Marrëdhënie e përçudnuar me një skelet. Në darkë u përsërit e njëjta skenë, më tepër e dhimbshme se e gëzuar, ku asnjëri nuk arrinte orgazmën. Romana këmbëngulte me besim të patundur të zbatonte rreptësisht kurën e verës, të bënte dashuri, të gëzonte copëzën e mbetur të jetës së saj të re. Gjithnjë mendonte e trishtuar se mund të ishte hera e fundit.

Më tej kërkoi të bënin dashuri në trajta të pazakonta, gati perverse. Çdo ditë sajonte diçka të tjetërlllojtë në lojën djallëzore të vazhduar me jetën. Për muaj të tërë ajo qëndroi pezull mes jetës dhe vdekjes në një betejë të hatashme me përmasa kozmogonike.

Një mbrëmje u zhvesh krejt lakuriq, mori shishen e verës, ia ngjeshi Nedit me dhunë në dorë dhe bashkoi gjinjtë me parakrahët e holluar, gati të tejdukshëm.

- Shtjer, - i tha duke treguar kupën e cekët formuar nga sisët e dobësuar.

Nxinte më pak se çerek gote. Nedi e mbushi, vuri kokën mes thithkave, piu ngadalë lëngun e kuq, teksa Romana për herë të parë pas shumë kohe buzëqeshte me një rreze shprese të venitur.

- Më pëlqeu shumë, përsërite, - kërkonte pa pushuar çupa e sëmure për vdekje, që rrekej me thonj e dhëmbë në cepin e rrëpirtë të jetës.

Pastaj deshi të pinte verën ndryshe. Largoi pak gjinjte, lëngu rridhte ngadalë përgjatë barkut të ligur, kurse Nedi e ngjëronte poshtë, ulur në gjunjë. Kjo u pëlqeu të dyve. Atë natë arriti orgazmën e parë pas dy muajve dhe u mrekullua. Doli në dritare i thirri me të madhe s'di se kujt, ndoshta të gjallëve indiferentë përtej hotelit apo kërkonte të sfidonte vetë vdekjen e zezë, që zmbapsej nëpër natë e trembur nga guximi i saj tejmbushur me shpresë.

- Unë jetoj, nuk do të vdes, bëj dashuri, të shihnit si u shkarkova, - qeshte e lumturuar marrëzisht, e ripërtërirë.

Te melodia e thellë mashkullore, e lashtë, e pakrahasueshme me asnjë tjetër, përndiente gurgullimën e së ardhmes, rikthyer mrekullisht nga pija e perëndishme.

Ditët rridhnin me shpejtësi, ndiqnin njëra-tjetrën në një garë të njëtrajtshme, mizore. Romana habitshëm përmirësohej, ngjyra e lëkurës ndryshonte, dhimbjet e stomakut pakësoheshin. Vera po bënte çudinë e padëgjuar, të pamundurën, të pabesueshmen.

- Nuk mora asnjë lajm gjashtë muaj rresht, - vazhdoi rrëfimin Doktor. - Sigurisht mendoja se kishte vdekur

me kohë, e shumta pas një muaji. U habita pa masë, në mënyrë të pabesueshme, si në ëndërr, kur erdhi në zyrë një vajzë e bukur, plot shëndet. Në fillesë nuk më kujtohej ku e kisha parë.

- Doktor, më ktheve nga rruga për andej, - foli e mrekulluar Romana, - e munde vdekjen. Je Zoti im. Do të të falem tërë jetën gjersa të vdes. - M'u hodh në qafë e mrekulluar, e përlotur. Nuk u shqit një copë herë të gjatë.

Në prag qëndronte një djalosh i hijshëm.

- Të dielën tjetër do të martohemi, - foli i panjohuri, - je i ftuari kryesor, po të mos vish na le beqarë. - Pastaj u prezantua.

- Nedi, i fejuari i Romanës.

Mjeku, i përlotur, me sy të perënduar, treti vështrimin nga qielli, mbushur me tufa resh të hirta, që lëviznin në trajtë shtjellash marramendëse.

- Student, kur të më pyesin në atë botë cili ka qenë çasti më i bukur i jetës do t'u them pikërisht këtë që tregova.

Përkundër natyrës gazmore të karakterit të tij hokatar, heshti në gjendje të pazakontë, misterioze të qiellitë.

E falënderova me mirënjohje. Doktorin më shikoi dhembshurisht dhe u largua. Nuk e pashë më, madje as emrin s'ia mësova kurrë. Doktorin dhe Xhina çapkëne u fiksuan relikte vezulluese të papërsëritshme në jetën time, mbetën përjetësisht të skalitur në imagjinatë.

U ktheva në shtëpi kockë e lëkurë, mezi njihesha. Nëna nuk e dinte saktësisht lëngatën. E tronditur zuri të qante. U thashë se isha shëruar, po duhej të përmbushja magjinë e verës. Kështu e quajta virgjëreshën, që i besova

shërimin. Sqarova hollësisht këshillën e mjekut. Nëna theri pulën që i zuri dora, e gatoi si dinte vetëm ajo. Im atë vajti të blinte verë.

Shitësi bëri shaka.

- Çtë duhet vera, Hekuran, ti vetëm raki përdor.

Babai serioz i shpjegoi kurën e verës, siç e dëgjoi prej meje. Shitësi e çoi te baraka e vajgurit rreth njëqind metra larg. E hapi, tregoi një stivë arkash llamarine lyer me zift, pluhurosur me rrjeta pa fund merimangash.

- Që kur i mora në dorëzim para tetë vitesh aty janë, nuk i merr njeri. U kam thënë t'i kthejnë, po s'e vë njeri ujët në zjarr, - ankohej tregtari babaxhan.

Im atë rrëmbeu një arkë me dymbëdhjetë shishe treçerekëshe. Verë "Gems" ngjyrë bronzi me kualitet të lartë përmbi dhjetëvjeçare. Pasi hëngra gjysmën e pulës erdhi radha e verës. Shishja nuk hapej. Tapa e gjatë, vulosur me parafinë s'luante vendit. Si u mundua më kot goxha kohë, babai e futi brenda me një shkop të gdhendur, që e goditi me çekiç. Gjysma e lëngut shpërtheu jashtë, i zbukuroi të gjithë përreth me bojë të kuqërremtë.

Gotën e mbushur e shikoja si barnat e tjera, me të cilët u mësova nga halli. Mbylla sytë, me besim të madh, e piva të gjithë gjer në pikën e fundit. Pas dhjetë minutash më vinte rrotull shtëpia dhe njerëzit përreth. Më kaploi gjumi, fjeta tri orë. Kur u zgjova me kokën e turbulluar, mbërriti fluturimthi, si pa kuptuar dreka. Hëngra gjysmën tjetër të pulës, pastaj erdhi radha të pija dy gota, gjysmë litër, që ndërkohë m'i kishin bërë gati. Im atë hapi me kujdes dy shisheet e radhës, ndërsa nëna zuri t'i këpuste kokën pulës tjetër, që kakariste

me të madhe. Për herë të parë vura re pulë pa kokë që kërcente si top nëpër oborrin e gjerë të shtëpisë.

Duke ngrënë, sytë i mbaja te gotat e verës. Ato shikonin pa prishur terezinë, sikur më kërcënonin:

- Si do të bësh o i zi, jemi dy, ti njëren mezi e përballove.

Më erdhi për të qeshur. I trullosur, ua bëra me sy, që donte të thoshte:

- Prisni edhe pak, të shihni ç'do t'u punoj.

Pas disa muajsh u afrova së tepërmi me verën. Miqësia u trash, mezi prisja kohën të puthesha me të dashurën time të magjishme. Ajo më shikonte e ngazëllyer nga shishet radhë-radhë, pastaj bënte nojma joshëse përmes gotës së qelqit, si ndonjë nuse e re nazike që nuk pret dot.

Kur u mbushën gjashtë muaj, dashuria me verën arriti kulmin. Jo vetëm u shërova, po kapërceva më tej. Erdhi koha të ndaheshim, duhej ta lija mikeshën time të dashur, po a më linte ajo thoni ju? Jo vetëm nuk më la atëherë, po m'u qep pas tërë jetën. Edhe sot e kësaj dite më ndjek si hije...

Miqtë e mi verëtarë kishin mbetur shtangur, asnjëri nuk fliste. I sodita si triumfator. Pa fshehur kënaqësinë dhe mburrjen, tërë krenari vijova rrëfimin tim prej njohësi të thellë.

- Mjeshtër për të njohur e pirë verë, më të mirë se mua nuk keni për të gjetur. Jo të gjithë e dinë se vera është qenie e gjallë, njëlloj si vashë e re, e brishtë, që të jepet për herë të parë me druajtjen e bashkimit të mistershëm. Në fillesë vështrohet me dashuri, pastaj përkëdhelet lehtë-lehtë sa mezi të ndiejë gishtërinjtë mbi trupin delikat.

U shkela syrin me çapkëllëk dhe përfundova:

- Më tej vjen e puthura e nxehtë buzë më buzë. Si të shtrohet kështu njëfarësoj, rrëshqitet gjuha në gojën e saj. Po nuk deshi përkëdhele prapë me sy, me dorë. Vetëm kur t'i mbushet mendja asaj shkohet më tej. Është virgjëreshë delikate, e druajtur, e ka për herë të parë... Se lind e brishtë, jeton e papërlyer, vdes kur e humbet virgjërinë.

VITE PA NGJYRË

*J*anari, sundimtar vezullues i zhurmshëm, vrundulloi me rrapëllimë dhe buçitje erërash nëpër rrugët e qytetit buzë liqenit. Ftohtësira hijeshoi akujt e mpakur dhe era e xhamtë shponte fytyrat, duart, çdo pjesë të zbuluar. Pasi i vuri gardh tokës, Kriveci niste udhë nga liqeni, hungërinte, ngjizte dallgë të shkumëzuara pastaj përplaste brirët e ndërkrayer ballkoneve dhe dritareve. Dielli impotent i zbehur e rrëgjuar skërmiste dhëmbët pa fuqi ndërsa yjet frikaçë u fshihën nëpër maja malesh. Cingërima e potershme azdisej në hapësirën e zbardhëllyer, hynte gjer në palcë, i bënte njerëzit të dridheshin, turbullonte shikimin, ndaj herë pas here fshinin sytë e përлотur. Mali i Thatë me pamje princi mbante krenarisht mantelin e bardhë. E vesh gjithnjë ndaj fundtetori dhe zbulohet nga fillimi i majit e më tej sipas motit. Dëbora i ka hije malit që verës duket plak shëmtaraq, pa një fije floku mbi kokën tullace.

- Baba, dil tani, mjaft ndenje shtrirë, - i tha Desada vjehrrit.

Dhimitri, mbuluar me jorgan të trashë në njërin divan të kuzhinës, mardhte brenda, teksa jashtë furtuna fishkëllente e marrosur. Lëvizi ngadalë përtueshëm. Vuante nga hipertensioni. Gëlltiti një kokërr të kaftë, pasi e rrotulloi në dorë dhe meditoi si shpeshherë.

- Helmet, e vetmja kurë, shërimi aty ku s'e pret. A nuk është e mençur natyra që mjekon plagët e trupit me helme?

Arsyetimet mëmëritëse të heshtura, me copëra prej leximeve të shumë autorëve të letërsisë botërore, ishin kthyer në mani të moshës së shtyrë, si punë loje apo mënyrë e kalimit të kohës në vetminë e gjatë pleqërishte.

Brengë ngashëruese ishte ujët e hollë. Nuk e zaptonte refleksin e mallkuar, ngrihej shpeshherë natën. Sapo e zinte gjumi e gërvishhte fundi i barkut, sikur kishte dy ditë pa urinuar. Natën e përballonte disi, po stërmundim që mëngjesi kur zgjoheshin të tjerët zinin banjën. Çohej herët, luftonte me sëmundjen e mbrapshtë. Ceni ligështues, i pështirë e mundonte skajërisht plakun e ronitur. Dremiste pakëz, dëgjonte kërcitjen e derës së banjës dhe ngacmohej dhimbja e padurueshme si pickim grere. Zinte shkarkohej pikë-pikë. Përpiqej me shpirt ndër dhëmbë, po nuk rezistonte gjatë, ngrihej me vështirësi. Gjersa përgatitej dhe zbërthente pantallonat, gjysmën e kishte derdhur.

Përkundër dëshirës dhe sqimës së mëparshme, mbante erë bezdisëse. Sëmundja e tij ishte kujtesë e përçastshme e vdekjes, paralajmërim i vazhduar, sprovë e papërballueshme forcash.

- Ngrehu baba, ne burrat ngatërresë jemi në shtëpi. Todin e pashë, u nis nga bulevardi, - mbështeti Aleksi

të shoqen. Ajo ngrinte shtresat e inatosur, me hundën e hollë skuqur si spec djegës.

- Mirë o bir, sa të vishem. Bën shumë ftohtë këto ditë, s'ke ku shkon, - u përgjigj i dyzuar, me urtësi.

- Hajde babush, je kockë e fortë, i kalitur, ngjan si djalë i ri. - Aleks i përkëdheli lehtë shpatullat, me dhembshuri.

Dhimitrit i erdhi mirë, u mallëngjye, i rrodhën pa dashur ca pika lot. Biri i vërtetë mungonte, ndërsa ky tjetri ushqehet me mpakjet e shpirtit të tij. Nuk donte të besonte, as pikaste njëmendësinë e hidhur, shfaqur mizorisht e paturp në hijen e Aleksit.

- Pleqëria është e ardhmja e kujtdo. Të rinjtë që shpërfillin moshën plaken më shpejt, afrohen në sinorin ku prehen të shumtët, - përsiati si përherë.

Për Aleksin e shëndoshë jeta që arratisje e pakuptimtë nga bota reale, arratisje nga mendimi se dikur do të vdiste. Vështrimi i butë i të atit e trondiste gjithnjë. Ishte djalë me shpirt, po çuditërisht inferior në raportet e vështira me Desadën, deri në indiferencë të pakuptimtë, gjendje e pezull mes jetës së vërtetë dhe imazhit të saj. Përjetonte absurdin e paradigmës moderne, shpërfaqur dendur viteve të fundit në qytet.

“Nuk mund të jesh i lumtur pa qenë më parë fajtor.”

Plaku gjithnjë e më rrallë ndiente ngrohtësinë e shtëpisë. I dukej vetja i tepërt, si mobilie e vjetruar, që zinte vend, pengonte të tjerët. Vetminë s'e përzgjodhi, nuk do ta dëshironte kurrë, por ajo e kaploi tinëzisht. Përimtonte se gjithçka i ndodh njeriut në lakun kohor të jetës është parapërgatitur pa kuptuar prej atij vetë.

Ku gaboi në rrjedhën e viteve të shkuara?

Pyetja munduese e kahershme mbetej gjithnjë torturuese, pa përgjigje.

Dy nipërit e rritur, zënë në grackën e jetës, pothuaj nuk i shihte. Më afër i qëndronte mbesa, nxënëse në vitin e fundit të gjimnazit. Si rregullohej e lyhej gjatë përpara pasqyrës, Greta nuk i afrohej si më parë. Nga pragu i derës përshëndeste.

- Ditën e mirë gjysh, të puth.

Plaku kishte pikasur disa herë vajzën, tek zinte hundën me dorë kur hynte në kuzhinë dhe i sëmbonte shpirti.

- S'ka faj, - vuante gjithnjë e më tepër, - kështu si jam katandisur duron shumë.

Pastaj i foli vetes gati me zë sipas zakonit vjetarak.

- Greta e re është e lumtur se ka moshën për të rrëmbyer të bukurën. Mua më ka humbur kjo aftësi, më ka zaptuar fundi i pashpresë, vyshkja, venitja. Pleqëria nuk mund të jetë kurrë e lumtur, e përjashton çdo mundësi të tillë. Mosha e shkuar qenka gërryese, më e rëndë nga çdo fatkeqësi tjetër.

Vështroi fytyrën në pasqyrën e banjës, nuk iu duk shumë pa rruar. U vesh, vuri kollaren vishnje që kishte filluar të rripej rreth qafës, i futi krahët palltos së madhe dhe doli ngadalë me rënkime prekëse. Ftohtësira i hyri nëpër rroba. U drodh nga thëllimi, nxitoi hapin. Shkopi që nuk e ndante prej vitesh zuri të zhurmojë me trokëllitje monotone nëpër asfalt.

- Sa të lëviz pak do të ngrohem, - i dha kurajë vetes.

Kapërceu rrugicën, dy pallatet përballë dhe trokiti në ballkonin e Limit. Priti gjersa u dëgjua zëri i ngjirur shoqëruar me kollën e paprerë të duhanit. E pinte shumë, paketën nuk e ndante asnjëherë, sa shuante një

cigare ndizte tjetrën. Dhimitri i fliste shpesh, donte t'ia largonte vesin vrapar, por ai nuk i vinte veshin.

- Miti, kështu si e ke zënë do të ngjalleh lugat kur të shkosh në botën tjetër, do të më trembësh natën në gjumë. Shumë herët je, ku të mbytemi?

Limi, gjashtë vjet më i ri, mbahej mirë, bënte shaka të holla ndaj të gjithë e donin. Magazinier ushqimesh, gjithë jetën e pati kaluar fol e qesh.

- Lëri fjalët e ngrehu apo të të zë me këtë mikun që kam në dorë, - ktheu shpotinë si me zor pa lëvizur asnjë muskul në fytyrën e rrudhur.

- Atë kot e mban, nuk të hyn më në punë, - u tall Limi nga brenda, ndërsa vishej me nge.

- Zoti Dhimitër, urdhëro brenda, - e ftoi nga kuzhina plaka e shtëpisë.

- Një herë tjetër, Esmë. Nxirre atë burrin llafazan, ç'e mban brenda, apo të të pengojë kur pastron e rregullon shtëpinë.

Limi kishte tjetër pahë në shtëpi. Nusja e djalit, fisnike me edukatë aristokratësh, nuk i kthente kurrë fjalë vjehrrit, e dëgjonte dhe sajdiste. Me Esmën ndante vitet pa ngjyrë të pleqërisë. Dhimitrit i pat vdekur gruaja dhjetë vjet më parë nga një pleurit i vjetër. E treti e bëri pe, nuk ndihmuan as ilaçet, as doktorët. E vizituan te mjekë të mirë. Bënë gjithçka mundën, po mushkëritë e saj erdhën duke u shuar. I këshilluan ta merrnin në shtëpi, të kujdeseshin. Ditët e saj patën shteruar.

- Ç'më bëri Tinka e shkretë, më thau krahët, - mermëriti, - ku ta gjej t'i vete pranë, po Zoti ka harruar të më marrë.

- Shtegu i pleqërisë përmes jetës qenka i zënë me kujtime trishtuese. Të hanë ngadalë, të mendojnë pa mbarim, - përsiati i vrapar, tërë pezëm.

Nuk i shqitej nga mendja e shoqja, kur dha frymën e fundit. Sytë i mbante drejt tij, nuk i largoi asnjë çast, gjersa vështrimi u ngurosoi në zbrazëti. Goja i kishte ikur prej tri ditësh. Sido që mendohej e lëvizte buzët, s'nxori dot asnjë fjalë. Ç'deshi t'i thoshte? Ç'brenja mori me vete në varr? Kurrë nuk e harronte atë çast. Sa herë e kujtonte i mbushej shpirti, ngashërehej. Esmaja i ndërmendi Tinkën, çastin e prapmë, sytë e saj kur shuheshin. Lotët vrundulluan nëpër mollëzat e zhubrosura.

Nuk ka ngushëllim më të mirë se lotët dhe mendimi që pranon fatkeqësitë tona.

Pleqtë morën rrugën nga liqeni. Kur u afruan te stolat u zunë sytë nja pesë a gjashtë pleq të kruspullosur që luanin me letra. Stolat ishin shtëpia e dytë me gravitet tronditës që i tërhiqte si me magji, pastaj i çirrte me kujtime vjetërishte.

Dielli i zbehtë kishte nxjerrë syrin mbi Malin e Thatë, thëllimi po firohej ngadalë. Limi gërmoi nën ligustra, nxori dy fije karton që i fshihte çdo ditë. Zunë vend dhe hapën dominotë.

Kënaqësi varfanjake e pleqërisë.

Loja sikur i largonte nga dukja e jashtme, harronin të ftohtin, hallet, harronin pleqërinë. Dy a tri herë Dhimitri u ngrit, shkoi prapa varkave. Çdo herë kthehej me një vurratë të lagur si hartë përpara. Binte erë së largu.

- Në gjol apo në pantallona e bëre, - e ngiste Limi pa droje, leqendisur nga era e rëndë.

- Më lër rehat se në majë të hundës më ka ardhur, - ia ktheu i brenguar.

Pas një copë here cingërima rrëshqiti dhunshëm nëpër trupat e mpakur dhe zunë të dridhen. Ndërprenë

lojën, lëvizën pakëz në bulevard, pastaj u kthyen ngadalë. Nxirë nga të ftohtit, të lodhur, me këmbët që u dridheshin sa mezi qëndronin, u afruan në qendër të qytetit. Ishte herët t'i qaseshin shtëpisë. Dhimitri s'kishte të holla. Kur rastiste në humor të mirë Desada i hidhte ndonjë mijëshe nga pensioni i tij, po dendur nuk kujtohej në një shpërfillje të skajshme, mizore.

Limi nxitoi hapat nga klubet radhitur njëri pas tjetrit përkundrejt shëtitores. Hynë te lokali i Xhoxhit, ku vinin sa herë e sillte rasti. Klientët e rrallë i përshëndetën me nderim, pastaj u liruan tavolinën pranë sobës me gaz.

- Uluni, paskeni ngrirë. Janari vetëm me emrin të than, - i ftoi me respekt Xhoxhi.

- Faleminderit, pleqëria paska qenë zeher, - ua ktheu Dhimitri me zë të zvergur pleqërishte dhe rënkime të dhimbshme.

Vite të shkuara pat qenë drejtor i nderuar si rrallë të tjerë, i mençur e i dashur me njerëzit, u gjendej në të mira e të këqija. Të tjerët ruanin kujtime të shumta dhe i përmendnin mes tyre sa herë e shihnin plakun e rrëgjuar kockë e lëkurë.

- Nuk kishte si drejtor Dhimitri, po të jepte fjalën e çonte gjer në fund. I donte njerëzit, i besonte dhe u gjendej kurdoherë pranë.

Kujtonin raste laramane të një kohe perënduar përgjithnjë nëpër humbellën e viteve të largëta. Plaku dëgjonte e ndihej mirë. Pastaj i shkonte mendja te shtëpia, hallet e pleqërisë dhe ngrysej i pezmatuar. Kishte nga ata që u vinte keq kur e shihnin në atë gjendje të mjeruar. Fajin ia vinin kohës dhe pleqërisë. Nuk dinin dertet e tjera shumë më të rënda.

- Dëgjoni o djem dhe mbajeni mend, - zuri të fliste Miti me ndërprerje zëri dhe pamje të urti, - tri janë të këqijat e kësaj bote: vdekja në të ri që nuk e mban dheri, fukarallëku në pleqëri dhe sherri në shtëpi.

Klientët e Xhoxhit zunë të bluanin kuptimin e fshehtë të fjalëve dhe mendonin fundin e ligështuar që e pret cilindo në këtë botë. Dhimitri, trembur për fjalët që tha, (Zot na ruaj po t'i vinin në vesh nuses së djalit!) e harroi kafënë. Po e hante me dhëmbë jetën e tij të përkorë. Ndodhej jashtë i përzënë nga festa e jetës, kishin shteruar motivet e ekzistencës, shpresat e së ardhmes. Ditët e pleqërisë rrjedhin më shpejt se në rini, sikur nxitojnë të rrokullisen me shpejtësi drejt fundit. Përfundimi i tërë meditimit të trishtë ishte ndjesia e të qenit vetëm, krejt i vetëm në botën e madhe, të mbrapshtë, çuditërisht e ngushtuar së tepërmi. Shpirtin e prekshëm, të lënduar e mbyti angështia.

- Pije kafënë, u ftoh, - zuri nga të tija Limi. - Ky plaku tha tri të këqijat e tij, por unë them se ka edhe tri të tjera, - iu drejtua dëgjuesve të pakët.

- Kafëja e ftohtë nuk pihet, çorba e ftohtë nuk hahet, gruaja e ftohtë nuk zihet me dorë.

Qeshën të gjithë me shakanë, që zbuti disi kumtin e hidhur të Dhimitrit.

Pasi kaluan njëfarë kohe në klub, u nisën drejt shtëpisë. Rrugët e qytetit kërcitën sërish nga çukitjet e njohura të shklopit.

I lodhur, mardhur nga cikma, Dhimitri hapi derën. Hoqi këpucët, pallton dhe shikoi nusen e djalit. Desada mezi e duronte, po ç'të bënte? Plaku vetëm Aleksin kishte. Tinka deshi të bënin një vajzë, po ai e la pas

dore zënë me punë të shumta, gjersa nuk kishin mundësi të lindnin e rritnin fëmijë.

- Mirë e pati e ndjera, vajzat paskan qenë ilaçi i pleqërisë, balsami i vetëm i ditëve të fundit, - përimitoi i nemitur tepër vonë.

- A mbarove moj bijë? - iu drejtua butësisht, me rënkime prekëse Desadës së vrazhdë.

E nervozuar, me hundën e hollë të skuqur e mavijosur, ajo bëri sikur nuk dëgjoi dhe vazhdoi të hidhte andej-këtej rrobat.

Plaku u afrua pas sobës, ngrohu duart e mardhura vetëm për një çast, pastaj u ngrit të shkonte në banjë. Nusja e pa me inat dhe u shkreh si përherë.

- S'na le të bëjmë një punë tamam, një e dy në banjë, ç'është kështu me ty, vetëm të pengosh di?

Sjellja e saj, kënaqësi e baltosur brenda kraharorit, ngjasonte me tesha të errëta që u shkonin për shtat huqeve dhe fytyrës së skuqur. Mendonte si të qe jashtë kohe, sikur nuk do të gremisej në honet e thella të moshës së shtyrë. Kjo e bënte tejet mjerane.

Miti e vështroi me keqardhje, më shumë për të se veten e tij. I duruar, me shpirt të madh e mendje të kthjellët, përpiqej të mos linte asnjë shkak për grindje, po nusja çuditërisht qëmtonte ngasje të marra, të pakuptueshme e të kota për të rraskapitur plakun.

- Ah, moj bijë, se mos dua, nga e liga e kam.

Zbehur së tepërmi, nuk ndihej mirë, merrte frymë me vështirësi. Llokoçitja e çrregullt në anën e majtë, që e zuri tekta i afrohej shtëpisë, tani u shtua shumë si asnjëherë më parë. U mbështet dhe priti shpresëvagëlluar të rimerrte veten. Nuk bëri zë, as u ankua i përhumbur në dhimbjet gërryese të trupit dhe shpirtit të ciflosur.

Kujtesa po kondensohej dalëngadalë në një pikë të largët të avullt, nuk shquante qartë të tashmen, as të shkuarën me të cilën jetonte prej vitesh në vetminë e vonë.

- Kur afrohet fundi nuk mbetkan as kujtimet, po vetëm fjalë gjysmake të copëzuara, lëmosha e pakët që na lënë vitet, - nëpërmendi i përhitur në një tymnajë që po i zaptonte krejt qenien ngadalë, por e sigurt.

U ngrit me zor, piu një hape dhe u shtri. Këmbët e mpira nuk i ndiente, s'merrnin të ngrohtë, po i ftoheshin ngadalë gjithnjë e më shumë. Teptisi dhunshëm përhumbja, një gjumë i pluhurizuar si vizitë miqësore e përjetësisë. Ndjeu se vdekja po vinte të shteronte pleqërinë, ta zhvishte nga mëkatet.

Në dremitje iu shfaq Tinka, e merakosur si kishte qenë gjithnjë. Mbështeti dorën e ftohtë në ballin e djersitur dhe i pëshpëriti ngadalë e vendosur:

- Miti mjaft vuajte, eja me mua, këtej do të jesh më mirë...

Të nesërmen e gjeti i biri të ngurtësuar syhapur, të lagur e kruspullosur. Kishte pushuar së ekzistuari, qe kthyer në kujtim. Vitet pa ngjyrë të pleqërisë shteruar mizorisht në vetmi.

Aleksi ndjeu natyrën e vet morale t'i shkërmoqej në copëza. Përgjonte kufomën e të atit, tek rifitonte përkohësisht pamjet e mëparshme gjatë përsheptimit të prishjes si në një film me xhirim të ngadalshëm. Thërmija kujtimesh të hershme u pleksën së toku dhe u përлот.

Dhimbje e vonuar si trokitje në shkretëtirë.

THIKAT E VARDARIT

“Ky pluhur ishte burrë dikur.”
Uitman

Vdekja e Denit qe e pazakontë. Përtej vdekjes ishte zhbërje lemerisëse pa varr, pa nam e nishan. Në buzë të natës, shpuar nga thikat e mynxyrshme të mërgimtarëve arratiakë, u zhyt në thellësitrat e rrëmbyera të Vardarit. Lumi i egërsuar, mbuluar me shkumën e verdhë, e mbështolli në gjirin e errët trupin ende të ngrohtë. Nuk i shkoi kurrë në mendje se do të largohej aq shpejt në gjumin e pacak prej njerëzve të një vendi e një gjaku. Tashmë qe shndërruar në fantazmë, hije, erë që rrihte brigjet e rrudhur, zëri i ëndrrës në humbëtitirë. I vdekur i përkorë nuk kërkonte asgjë, të gjallët u bënë grykës të pangopur, makutë të mëdhenj, nuk u mjaftonte bota e tërë.

Punonin në të zezë. Denit i shkoi mbarë, për afro dy vjet fitoi të holla, mbledhur pak e nga pak, me kursim të vazhduar, shpresëshumë. Trazuar së brendshmi i paloste

në portofolin e lëkurës fshehur mes ëndrrave. Gëzohej kur paratë shtoheshin dora-dorës. E donte sipërisht jetën, njerëzit dhe viset e tij të çërka plot male e gurë. Malli e gërryente përditë si krimbi drurin e gështenjës. Përsillte pa pushuar në kujtesë fëmijët, gruan, nënën plakë, pafundësisht të dhembshur, që mbante dertet e tërë njerëzve mbi trupin e imët përkulur nga pleqëria.

Për çdo ditë, pa harruar as edhe një herë të vetme, plaka hidhte vështrimin tutje bregut nga do të vinte i biri mërguar larg. Gjethet e lajthisë çelën në pranverë, u skuqën dhe ranë vjeshtës së vonë kur e verdha e zbehtë dremiste ndaj së artës flakëruese. Priste me ankth të bleronin sërish, ndillte pranverën me zjarrin e shpirtit, dashurinë e pafund të mëmësisë, përjetësisht e tillë edhe kur ik në botën tjetër.

Një ditë shtatori Seli Serdillëku i tha, si rastësisht.

- Ne vendosëm të kthehemi, nuk e shtyjmë dot më gjatë këtej.

Me vështrim të përhumur diku në hapësirë, lajmi tingëlloi natyrshëm mospërfillës, pa nerv. Deni u mendua një copë herë. Pak shpejt për të, duhej të rrinte edhe ca, po rast më fatlum të kthehej me shokë të një sere nuk do të gjente. Rrugët e mërgimit janë përherë të pabesa, ndaj vendosi të largohej bashkë me ta. Disa ditë më shumë nuk ndryshonin asgjë.

- Do të vij dhe unë, kur bëhet mbarë?

- Të hënën ka linjë autobusi për Shkup, pastaj jemi afër, marrim taksì.

U nisën në një ditë llamburitëse vjeshte të nxehtë, freskuar nga rryma të vakëta ajrore. Vija automobilistike gjarpëronte anës lumit Vardar, mbytur prej gjelbërimit vjeshtarak. Pas muajve të gjatë larg vendit dhe njerëzve

të afërt, nisja ndizte shijen e jetës. Denin, me shprehjen lehtësuese nga mërgimi mbetur pas, bitisur me përkushtim dhe zemër të qëruar, udhëtimi e gazmonte. Përgjatë rrugës spërdredhur të kthimit fatal mbllaçiste kujtimet. Plaka e imët, e dhembshur me një mal dashurie bekonte ardhjen e tij si vegim në përgjumjet e netëve dhe ditën syhapur. Çuditërisht mbrëmjen e fundit iu përgjërua.

- Ç'i ke ata ujq që po të sjellin, o bir? Ruaju prej tyre!

U zgjua i tmerruar në dhomën ku rrinin bashkë prej dy vjetësh. Vështroi Selin dhe Taren që flinin krah tij. Bënin gjumë të shqetësuar mbuluar me djersë. Se ç'murmuritnin të ligështuar sikur i përndiqte një gjëmë errëtiake e parrëfyer. Nuk i ngjanë me ujq.

- Punë ëndrre, - mendoj, - nëna gjithnjë ka pasur merak. Kushedi ç'mendojnë të gJORËT këtej dheut të largët. Askush nuk i di saktësisht hallet e tjetrit.

Në hotelin e zhurmshëm zunë një dhomë të tre, si tërë kohës jashtë vendit. Vendosën rrobat në komotë pranë shtretërve. Kuleta e Denit lagur me djersën e mërgimit ua bënte me sy mëkatarëve, u jepte forcë të shpinin gjer në fund krimin, ngjizur herët së largu.

- Dalim shpijmë këmbët bregut të lumit, - propozoi Tarja zëngjirur buzë muzgut thinjash të Shkupit.

Nuk shikoi asnjërin. Frika e mbështillte në guaskë gjembash, e skërmiste ngado. Deni i drejtë pa faj nuk pikasi kobin, sido që shenjat s'mungonin. Duket se një fat i paracaktuar mbyll gjithnjë shtigjet e dyshimit, çon viktimën drejt fundit të nxirosur.

Mbrëmja gri kotej e përgjumur. Shkupi gërhiste shtrirë në dyshekun pa fund. Shpërndarë në sipërfaqe

të madhe ishte qytet i veçantë me histori të ngatërruar, tejzgjatur thellë nëpër kohë. Shtëpi të vogla rrethuar me avlli, kopshte e pemë të bollshme mbirë gjithandej në tërë sipërfaqen e sheshtë. Në qendër, pallate të larta me shumë kate u merrnin mendjen të huajve ardhur për herë të parë.

Secili zvarriste mendimet e veta. Deni pati punuar dikur në një firmë të madhe që ngrinte diga përmbi lumë, e njihte qytetin. Vështroi i menduar përreth.

Vardari rrëshqiste në shtratin zgjeruar beter. Shkumëzuar, i frikshëm ngjante me shtazët mitologjike, si punë sprije. E përshkonte qytetin e vjetër tejpertej, zgjeruar jashtë mase nëpër fushë. Marrëdhënia e lumit me qytetin që disi e veçantë, e pangjashme me vende të tjera. Mot pas moti, në dhjetëra e qindra vite grabiste tokën e çmuar. Njerëzit ngrinin ledhe, e ngushtonin në shtratin e vjetër, përpiqeshin të rifitonin atë që u merrte grabitqari i përjetshëm. Vardari duronte ca kohë, zhurmonte ngadalë nëpër hundë. Kur hungërimat e tij nuk përfillehin, në fillim të pranverës, tallazitur e kreshpëruar prishte pengesat, kopshtet, shtëpitë dhe e çonte kufirin përtej të mëparshmit. Mbuluar me shkumë, i fuqishëm, zhurmëmadh tallej me banorët. Lufta e njerëzve me lumin, herë-herë ashpërsuhej, merrte përmasa të çuditshme si askund tjetër. Në betejën e gjatë të paprerë përleshja nuk mbaronte kurrë. Armëpushimi zgjaste ca kohë, pastaj vinte një çast dhe Vardari i pabesë fshehur, natën kur armiqtë e tij të shumtë flinin, bënte kërëdinë. Njerëzit këqyrnin të nemitur lumin e madh, tek shkundte krifën e verdhë ngjyer me dherat e grabitura.

Vardari pati qenë si sot kohës së largët kur brigjeve të tij gjallonin të tjerë njerëz, me të tjera ëndrra dhe dëshira. Deni tundi kokën tek vështronte lumin e potershëm dhe buzëqeshi me çuditë e vendit të huaj.

Malli gërryen shpirtin, gremis cenet, e pastron, e bën më të ndjeshëm njeriun. Mornica të trembura, si parandjenja hidhërake i vrundulluan nëpër trup. Koha e tij po shteronte mizorisht me shpejtësi marramendëse. Ai, ëndërrimtar, sodiste pamjen e mrekullueshme të Vardarit, veshur me misterin e kohës. I verbri nuk e sheh dritën dhe pandeh se fajtor është dielli. I verbër nga pafajësia, nuk e shihte greminën, as besonte se ata ishin vrasës.

Shokët e udhës çuditërisht qenë shndërruar në ujç. Egërsia e tyre shpërfillte mallin, nuk njihje drithërimat e shpirtit të munduar, as frikën e Zotit. Smira u kishte errur sytë, nëpër veshë u vikaste djalli. Fajtorë në ndërgjegjen e tallazitur, qenë mbledhur e tkurrur si një grimë e imët brenda mjegullnajës së fajit.

Nuk patën kurajë ta shikonin në sy.

Thika e parë u ngul mes shpatullave, thellë gjer në dorezën e fildishtë. Deni u kthye rrëmbyeshëm i habitur, murrëtyer nga dhimbja. Thika e dytë hyri me shpejtësi në stomak. Ulëriu i mbledhur kruspull me duart në bark. Gjaku vërshoi me shkulma i pastër, i pafajshëm. Ende në ngërçin e vdekjes, pa dhënë frymën e fundit e shtynë dhunshëm në lumë. Vardari e përllau si cingël.

Seli Serdillëku, me kuletën e përgjakur në duar, ktheu sytë në anën tjetër. Shpërthyen të vjellat. Në fytyrat e vrasësve u damkos me hekur të skuqur shëmbëlltyra e të vrarit. Shpirti i sapoçliruar, formë fluide e pakapshme,

endej kërcënues përreth. Që nga ai çast zuri fill përndjekja pa mbarim, shtyrë përtej udhëtimit mizor. Vdekja i tmerroi, si nuk e mendonin, gjumi u shpërbë. Shpërfillën vdekjen, e larguan nga vetja, pa e ditur se do ta përtpnin ligsht tepër vonë, kur koha nuk kthehet pas dhe asgjë nuk mund të zhbëhet...

Të vdekurit asnjëherë nuk i lënë qetë të gjallët, sidomos mëkatarët.

Pak ditë pas kthimit, Heisi, i merakosur e brenguar prej heshtjes së mjegullt, erdhi me një frymë në shtëpinë e Selit.

- Ku është im vëlla? S'u kthye me ju?

- Jo, nuk erdhi.

- Ne e dimë, punonit bashkë. Tok ikët e tok duhet të ktheheshit, ç'ka ndodhur, pse s'më thua? - dyshoi Heisi i tronditur.

- Nuk më beson? - ia ktheu tjetri.

- Ju fshihni të vërtetën, ku e çuat Denin? - u kërcënua djali me grushte shtrënguar.

- Nuk e di.

Seli Serdillëku u frikësua më tepër nga e vërteta përvëluese se kanosja e Heisit. U betua skajërisht rëndë.

- Në gënjej, pifsha gjakun e fëmijëve të mi.

Përmes një lumi fjalësh zuri t'i mbushte mendjen se ishte i pafajshëm. Fliste me gjeste, zënë në kurthin e mëkatit dhe nuk thoshte kurrëgjë në një zhurmëri të shurdhët. Si të gjithë ata që flasin me zë të lartë, thoshte vetëm gënjeshtër, rrekej ta turbullonte e mbështillte të vërtetën me mbulesën fshehtarake të heshtjes së mistershme.

Tjetri e besoi, madje i erdhi keq. Kërkoj ndjesë, u largua i menduar.

Po nënës nuk i lahej zemra, përndiente të ligën e madhe, gjëmën e Vardarit të mallkuar. Natën dhe ditën, njëllonj i rrinte përpara djali i gjakosur. Deni i vdekur mërmëriste pa pushuar për veshët e të gjallëve që tendoseshin mundimshëm ta zhbironin. Plaka dëgjonte me zemër. Veshët e kishin lënë dhe nuk kapte as zërat e të gjallëve. Nata e saj u kthye në rrobë vjetërame të grisur e pluhurosur, ku koha e thinjur s'shihte më dhe priste duart me gërshërë.

- Shko te Tarja, - i tha Heisit, - pyete hollësisht.

Tarja e priti me pekule si të mos kishte ndodhur asgjë. E dëgjoi, pastaj për të larguar dyshimin u përgjërua për njerëz e shtëpi. Tjetri përsëri besoi, betimi që i plumbtë.

Fantazmat dhe mistika janë gjithnjë narkotik i kobshëm për njerëzit e thjeshtë, që besojnë te njeriu dhe e vërteta.

Gruaja e moshuar, plagosur ligisht, nuk i vuri gur zemrës, nuk mundej. Më rëndë se vdekja e të birit peshonte misteri, më torturues se të dy, varri i munguar. Ku ta qante djalin e humbur? Dilte te porta e shtëpisë, vështronte bregun e lajthive, niste kujën ditë për ditë. Brenga e pasosur e çoi shpejt në varr. Kurrë nuk e besoi humbjen e Denit. Jo, djalin e vranë, prandaj amaneti i saj që mallkim:

“Betimet e atyre që i copëtuan djalin të ngjizeshin një ditë”.

Si i përndjeu vrasësit e të birit? Ç'fuqi misterioze i shtinte në vesh të vërtetën e kobshme? Ndoshta zemra e nënës ka receptorë fshehtarakë të pakuptueshëm për të tjerët, të errët po të pagabueshëm.

Koha e mbështolli me cipë të hollë transparente zhdukjen e Denit. Dalëngadalë enigma e zbërdhulur u

zhyt nëpër ditët e ujshme. Jeta hepohej, tërhiqej zvarrë ngecur në lakun e mungesës përvëluese, të pazëvendësueshme.

Fajtorët gjithnjë e më shumë përjetonin ditë të hidhura. Deni mungues, hijerëndë i gjëmshëm, trazonte netët e tyre, prishte drejtpeshimin e kohës. Hija e tij përcillte kërcënim, ankth, tmerr. Jeta e vrasësve pati marrë krisje të honshme.

Nga të dy Tarja i ri mbahej më mirë.

- Duhet të mos e mendosh, - i thoshte shpesh, - ç'u bë nuk kthehet mbrapsht. Mirë ishte të mos e kishim bërë.

Pendesa e vonshme s'i hynte në punë askujt, nuk ndreqte deformimin e kohës, as shëronte plagët e hapura, që kërkonin shpagë...

Tre vjet më vonë, kur vjeshta indiferente zhytur në të verdhë përkëdhelte butësisht ajrin si atëherë mbi lumin Vardar, grupi i ndërtuesve rimëkëmbte shtëpinë e rrënuar të Tares.

Krusma pati qenë e vrullshme, e shpejtë, e pakkohshme, kapërceu përfytyrimet e njerëzve dhe përndezi ankth. Në mesnatë, kur askush nuk e priste, vendi gjëmoi, u drodh së brendshmi, pastaj shpërthyer rrapëllimë gurësh e dherash, përzier me ujërat e turbullta të rrëmbyera. Duart e vjeshtës së vonë trazuan gjirin e vendit, ku qe kacavjerrë banesa. Peizazhi lëvizi gjymtyrët si uloku që fillon të ecë. Rrëshqitja e çrregullt tronditi rrëmujshëm hapësirën. Vendi i mëparshëm tani mbetej bosh, i hontë si shpellë e frikshme ku hedhin valle lugetërit.

Njerëzit braktisën strehëzën e vjetër me nxit e rrëmbim dhe vështronin të hutuar groposjen e

llahtarshme. Po Tarja s'arriti të dilte. Trupi i tij humbi pa kthim në honin e shtëpisë, e përpiu toka. Nuk u gjet kurrë, varri i tij mbeti bosh. Të gjithë u çuditën me gjëmën e pakuptuar e të papritur. Vetëm Seli nuk u habit. E pati zili tjetrin me atë ikje të beftë, të menjëhershme.

Ndërtuesit punonin të përqendruar dhe bluanin çuditë e pakuptuara të botës. Ishin lodra në duart e Zotit, asnjëherë nuk dihet ç'sjell rasti.

Seli Serdillëku i muzgëtuar pinte duhan dhe shikonte përreth i vrerosur. Nisej herët, zvarritej pas të birit i heshtur, pastaj vështronte i ngurtësuar gjer në fund kur fillonte të errej dhe burrat e lodhur ndërprisnin punën. Në të njëjtën trajtë përsëritur pa fund, i vidhte kohën ditës.

Vardari ia ngriu tiparet. Vegjetonte futur në qyngjin e sflitjes. Pas vdekjes së Tares shpresa u shkërmoq, e ardhmja qe pluhurizuar. Seli Serdillëku tmerrohej prej betimit, jo vdekjes. Hija e Denit dalëngadalë fitoi tiparet e vetë njeriut, humbi identitetin e skeletit. I qëndronte mbi kokë, pa shkëputur asnjëherë. Largësia kohore afronte vrasjen, zbulonte hollësira që nuk i pat menduar në çastin fatal, ashtu si distancat hapësinore qartësojnë pamjet e qenieve stërmëdha, të pakuptueshme kur je afër.

Kohët e fundit nuk i ndahej të birit. Arensi qe i mbarë, punëtor me shpirt të madh, i kudogjendur. Mburrej me djalën, po në një kënd të shpirtit qe ulur galiç e panjohura. Betimi turbullonte shikimin, e brengonte pa mëshirë. Ankthi kapërcente jetësimet e përditshme, gëlltiste dritën, përthithte terrin kobndjellës të natës.

- Si mund të lahet Vardari? - bluante me vete ditë për ditë pa pushuar asnjë herë të vetme, pa gjetur asnjëherë përgjigje.

Në vegimet e tymta, të pasosura, lumi nakatosur me gjak, turfullonte i shkumëzuar, nuk gjente prehje. Deni e paralizonte në një përleshje, që s'mbaronte kurrë.

Nuk e largonte dot pamjen e tij me thikat ndërkallur përreth trupit të drobitur. Thika e Tares e plagosi, thika e tij vulosi vdekjen. Sytë e hapur tej mase i rrinin përpara edhe ditën, kurse natën nuk e linin të mbyllte sy. Me cilin të ndante brengën e nxirosur? Tarja nuk e dëgjonte strukur në humbëtirën ku ngriti folenë e errët të përjetshme.

- Ç'kërkon? - pyeti i trazuar.

- Më hiq thikat, kam dy vjet nuk i mbaj dot, - u përgjigj i vdekuri me dhëmbët përjashta, sikur qeshte.

Zëri vinte mbytur i paqartë, teksa figura e turbulluar ndërronte pamje në çdo fjalë. Hera-herës zhdukej, shquhej vetëm nga tingulli i zërit të çjerrë. Në raste të tjera formësohej plotësisht, dyllë i verdhë pa asnjë pikë gjak në shtatin e kruspullosur, si ditën e nëmur pranë lumit Vardar.

Seli Serdillëku u mpak i terrorizuar.

- Ah Zot, si nuk na vajti mendja ta varrosim! Oh, i mjeri unë! - rënkoi.

Tjetrit iu dhimbs. Në pasvdekje, botën e padukur të hijeve, ato të lashtat janë më të ndjeshme se hijet e reja. Kohës së shtyrë arratisur prej të gjallëve, skeletet bëhen më të mira, më të logjikshëm. Hija vuri dorën e holluar ngjyrë vjollcë përmbi dorezën e thikës në stomak. U mendua.

Dy vjet me thika nëpër trup, njëren thellë në bark, tjetrën mes shpatullave, dy vjet lëngatë pa fund, nuk donte askënd të vuante si ai. Ishte e pamundur që i gjalli të hynte përkohësisht në botën e të vdekurve, ose përngaherë, ose hiç fare. Deni e kishte robëruar, me mungesën e tij ishte tmerrësisht i pranishëm. Pa mëshirë gllabëronte çast pas çasti copëzat e jetës së mbetur të Selit. Së fundi foli i vrenjtur.

- Mbjaj betimin!

- Po të var veten, të hidhem nga shkëmbi ose në zjarr?

- Thikat ose betimin, - këmbënguli hija e megjulluar.

Hapat e Denit, fjalë në buzët e ajrit, pamja e tij çatall i mprehtë në nofullën e humbëtirës. Nuk kuptohej nëse e shikonte apo jo. Herë trupëzohej, dukej qartë, pastaj shformohej, vinte rreth pa ia ndarë shikimin e nemitur. Seli Serdillëku e ndiqte me sy, s'levizte dot, rënkonte i trullësuar.

Nuk mund të përballonte atë jetë mjerane, gjendjen e pezullt mes të gjallëve dhe të vdekurve. Nuk ishte jetë, as vdekje, po përzierje e përçudnuar e të dyjave, një makth i pambaruar tejzgjatur nëpër ditët e ciflosura nga hidhërimi. Jeta e tij ishte kthyer në një sprovë torturuese për t'u prehur në pllajën e të shumtëve.

Vdekja, më e ndershme dhe më e thjeshtë se jeta, i vetmi shpëtim.

U ngrit ngadalë pa zhurmë, me lëvizje të përpikta somnambuli. Vendosi litarin në ganxhën e korridorit dhe hipi mbi një karrige. Rrotulloi hallkën në qafën e holluar të rrudhur, shtyu me këmbë mbështetësen. Litari i përbaltur e shtrëngoi fort, fryma i mbahej me shpejtësi, po çuditërisht u ndje i lehtësuar. Iu dorëzua

flijimit ëmbëlçak, i vetmi shpëtim nga makthi i vazhduar përgjatë tre viteve të pambarimtë.

Në lëkundjen e dytë e priti Arensi. Këputi litarin, e mori pa ndjenja në krahë. Kur erdhi në vete, nuk kuptonte ç'kishte ngjarë. Kuvendoi si çdo natë me Denin, më tej s'kujtonte asgjë. Një muaj përhumbi në jerm, fliste përçart, bënte shenja misterioze. Se ç'bisedonte me një hije të padukshme që nuk i përmendte asnjëherë emrin. Nuk përgjigjej kur e pyesnin, nuk kuptonte asgjë. Të gjithë ia hoqën fillin.

- Me gjysmë mendje, - thoshin, - e ndjeftë Perëndia të gjorin.

Tretur, kockë e lëkurë doli nëpër rrugë. Ndiqte pas të birin, mospërfillës, i ftohtë. Fytyra e ngurtësuar nuk përthente asgjë. Nuk i përjetonte ngjarjet, vetëm vështronte i menduar e brenguar pa fund. Rrëshqitja e dheut nuk i bëri përshtypje, e përcolli pa ndonjë shqetësim të dukshëm. Vdekjen e pazakontë të Tares e harroi, nuk i kujtohej më. I vetmi ndryshim në ditën e tij ishte rruga për te shtëpia, ku ndërtonte Arensi. Me sytë pa shprehje si kufomë vështronte djalin, që punonte vrullshëm, bënte shaka. Herë pas here hidhte vështrimin nga i ati.

Seli Serdillëku kotej përgjumshëm. Arensi e ndiqte me sy i shqetësuar.

Kur i ati u përkul mbi gjunjë në dremitjen e gjatë, djali u drodh, nxitoi t'i vinte në ndihmë. Në kthimin e vërtikshëm humbi drejtpeshimin. Ra nga skela dhe u përplas mbi grihën mprehëse. Tehu i ndau gjoksin më dysh, firoi jetën e re në fillesën e saj.

Burri u zgjua nga thirrnmaja, pa pikë gjaku në deje. Nuk foli asnjë fjalë, nuk derdhi lot. Fytyra pa shprehje

ishte e frohtë akull. Pamje e lemerishme, përtej vdekjes, përtej çdo zezone tjetër.

E priste prej kohësh, madje u vonua shumë.

Me hap të ngathët iu afrua të birit që po jepte shpirt. Plogështi e nëmur, e llahtarshme. Të tjerët i hapën udhë lebetitur nga vdekja e Arensit, po sidomos qetësia e kobshme e të atit.

Seli Serdillëku u përkul mbi kurmin e hijshëm të djalit, futi qetësisht duart në gjoksin e çarë, të përçudnuar dhe mbushi grushtin me gjak. E piu gjer në pikën e fundit, i babëzitur, pastaj u largua ngadalë, pa kthyer kokën, në një udhë të mistershme pa kthim.

QERPIKË UJËVARASH

- *M*erre, ishte në moshën tënde, - iu drejtua gruaja veshur me të zeza Nerianës, zonjës elegante që bariste ngadalë e trishtuar.

Neriana mori mollën e ngrohur nga dora e së panjohurës, u shkëput e puthi ngrohtësisht në faqet e rreshkura. Me vështrim të plagosur, gruaja fatnxirë e ndoqi një copë herë, teksa largohej prej varrezave. Ngriti kokën drejt qiellit, rrëmbushur me pikëza shiu, bëri kryqin. Në fytyrën e zbehtë dhimbja i rëndoi me gravitet marramendës.

- Kushedi edhe Maja do të ishte martuar, po Zoti nuk deshi, e mori para kohe, - psherëtiu e topitur, mjegulluar nga lotët.

Varrezat e Shën Triadhës në Korçë janë botë e pafund, ku njerëzit e ikur përgjithnjë në gjumin e pacak zaptojnë jo vetëm dheun, po gjithë hapësirën. Dhimbja buron pareshtur nga çdo cep i vendit, teksa klithmat e njerëzve nuk shterin kurrë. Toka e zezë mblaçit eshtrat dhe selvitë e dendura të varrezës tejçojnë në lartësi kumte të pafund skeletesh kokallanxirë, përzier me

vegimet e vizitorëve të pashterur, çdo ditë të çdo stine. Të vdekurit sundojnë të gjallët, zbutin zemrat e sarta, lëmojnë këndet e ashpra të karakterit, i arnojnë me mirësi. Këta u binden verbërisht kur janë në varr, hepohen mundimshëm t'u plotësojnë çdo dëshirë, qëmtuar me vështirësi përmes ëndrrave, vegimeve apo shenjave të tjera.

Lypësit, me pamje të përçudnuar renditur përgjatë hyrjes, s'mbeten kurrë duarbosh.

Mes qytezës gjigante të shpirtrave ndodhet banesa e amshuar, ku prehen eshtrat e nënë Ollgës, larguar nga jeta në moshë të shtyrë. Si gjithnjë, pa harruar kurrë vit pas viti, erdhi atë ditë vjeshte me shi Neriana e zbehtë, përherë e tronditur kur avitej në varreza. Qau me gulçima, kujtoi copëza nga jeta e gruas, që prehej qetësisht në paqen e tejjetshme, derisa mbeti e shtangur mbi mermer. Kuja rraskapitëse, si të ishte vdekje pikëlluese vajze të re, trazoi dhunshëm vetëdijen e gruas, kryqëzoi shpirtin e dalldisur.

Neriana jeton me kujtimin e gjyshes, e vetmja krijesë e gjakut të saj që e dëshoi më shumë se cilado nënë fëmijën e vet. Vdekja këputi lidhjen me njerëzit e afërt, hapi plagën gërryese që e bren vazhdimisht. Lotët mbi shtëpizën e mermertë janë i vetmi mjekim, sido që i përkohshëm.

Redi, me shtat mesatar dhe tipare inteligjente, qëndronte pa lëvizur, i trishtë dhe i vrenjtur. Në fytyrë përzihej keqardhja me habinë nga vaji i panatyrshëm, përtej të zakonshmes. Pikat e argjendta të shiut lodronin nëpër leshrat e krehur me kujdes.

E zuri për krahu gruan fytyrëshprishur prej helmit dhe i pëshpëriti me zë të ëmbël, ledhatar:

- Mjaft, ngrehu tani. - E puthi me ëmbëlsi, i fshiu lotët që vizatonin gjurmë të spërdredhura nëpër mollëzat e faqeve.

- Lërmë, Redi.

Lektisur në këndellje prekëse u larguan ngadalë prej Shën Triadhës, botës stërmadhe të shpirttrave që enden në hapësirën e saj.

Ajo fshiu me shami sytë e njomur, shtrëngoi mollën në dorën e majtë dhe ndenji e kapitur në çip të stolit, lagur nga shiu. Kështu shternin dikur lotët në jetimore, sa herë vinte nënë Ollga. Varreza ngacmonte trazimet e dallgëzuara në shpirtin e vajzës së hershme, stërpikte vitet e qelqta të fëmijërisë, shurdhuan në monotoni varfëruese të pikëlluar. Braktisjen e prindërve e sendërtoi sa mundi gjyshja e kujdesur si shenjtoje, që përpiquej të shkrifëronte ditët e ngurtësuar larg njerëzve të afërt.

Fëmijëria rrodhi e trishtë për vajzën e harruar në botën e ashpër të shtëpisë së huaj. Ditët e zymta çelëshin një herë në muaj kur shfaqej Ollga e mirë me një mal dashurie. Ulur në qosh të oborrit gri, si tani në stolin e lagur të varrezave, e vetmuar larg shoqërisë dhe ngazëllimeve të moshës, priste me ankth atë çast, i vetmi gëzim në përditësinë e mjegullt.

- Bijë e nënës, pa shiko ç'të kam sjellë?

Nxirrte nga trasta e thjeshtë biskota, veshje basme, këpucë për të zëvendësuar nallanet e drunjta shëmtraraqë. Neriana i hidhej në qafë, puthte e malluar fytyrën e zhubravitur dhe duart e regjura që endnin çdo ditë ëndrrat e mbesës vetmitare. Më shumë se dhuratat e gazmonte ardhja e saj, përkëdhelitë, sytë që e vështronin ëmbëlsisht. Gishtërinjtë e dobët

shëtisnin të drithëruar nëpër trupin e përkulur të plakës dhe lumturohej. Duart kanë pushtet misterioz për të lehtësuar brengat e njerëzve. Gjaku i saj ishte brenda vajzës, që e përndiente me tërë qenien e brishtë.

Kënaqësi fluide e braktisjes së madhe.

- Mos ik, nuk pres dot një muaj të tërë, - lutej nga thelbi i shpirtit çupa, me syçkat e lëngëzuar që nuk thaheshin kurrë.

Ollga largohej zemërthyer. Një pjesë e saj ngecej te krijesa e pafajshme, e thyeshme, struktur në vetminë e gjatë. Neriana mbetej përsëri fillikat e lotuar. Ekzistenca e saj qe mbështjellë nga një rrjetë e hirtë merimange, kurse gazi i çastit, pluhur i ngritur që derdhej shumë shpejt. Qe insekt i vockël strehuar tek orkida e plakur, shndërruar tashmë në hijen e padukshme të Shën Triadhës.

Gruaja, ulur pranë stolit të varrezave, ngriti kokën, hodhi leshrat prapa, sikur donte të shkundte kujtimet cingëritëse, që e prangosnin në ngastrën ku çlodheshin eshtrat e nënës. Hera-herës i dukej se nuk kishte pasur kurrë prindër të vërtetë. Ata që e sollën në jetë nuk qenë banorë të kësaj toke, po krijesa misterioze të ftohta, ardhur nga zona të panjohura. Rrallë, kur i takonte, vlonte nga dëshira të largohej sa më shpejt, t'u fshihej ashtu si ata, mungues mjeranë, u shmangën dikur.

Oveli ngjyrë vishnje u nis sapo hipën në sediljen e pasme. E qetë, me shpirt të lehtësuar, ajo u struk e paturp në krahët e Redit. Lodhur nga vizita rraskapitëse, e zuri gjumi. E zbehtë, me damarët ngjyrë vjollcë, që përshkonin si rrjetë e ngatërruar anët e ballit të hijshëm, ngjante me fëmijë tulatur në prehër. Ai nuk lëvizi, vetëm e vështroi me dhembshuri. Shpesh

mbi fytyrën e Nerianës rrëshqiste një hije e padukshme, dridhej një copë herë, pastaj sërish qetësohej. Në fund të udhëtimit, teksa makina kapërcente kthesat e ngatërruara të rrugës, thirri nëpër gjumë. U zgjua e lemerisur nga ëndrra e hidhur dredharake. Sytë iu turbulluan, si një ditë e azdisur vjeshte me shira të rrëmbyeshëm.

Redi i përkëdheli leshrat gështenjë dhe e shtrëngoi pas vetes. Dridhej e tëra si ta kishin kapluar ethet e asaj dite të lagur vjeshte.

Prej dy muajsh ishin bërë të afërt, i hapnin zemrën njëri-tjetrit, ndiheshin të lumturuar, por ajo druhej t'i shfaqte të fshehtat, që i përjetonte si t'i kishin ndodhur atë çast, ligej dhe bëhej keq. Ai e dinte dhe nuk ngulte këmbë. Pranë saj ndihej mirë, mbushte zbrazëtinë e shpirtit të ronitur nëpër vitet e shkuar.

Pa folur zbritën nga makina dhe hynë në motel, ku vinin shpesh, fshehur syve të njerëzve. Neriana porositi kafe të fortë. U desh kohë të mblidhte veten.

- Asnjëherë s'më ke rënë në sy për gjendjen time. Më duron kur e teproj me sjelljen pa vend, kur s'di çfarë them e çfarë bëj. Nuk do të dish përse u tremba nëpër gjumë?

- Jo, mjafton që je këtu dhe vështron e lumturuar. Ke vuajtur dhe kujtimet ndezin pezmet e vjetra. Jetimorja duhet të ketë qenë shumë e ashpër, mungesa e prindërve gjithashtu, po nëna të ka qëndruar pranë. Ti e kujton denjësisht me mallëngjim prekës. Unë të kuptoj shumë mirë, nuk ka asgjë të pazakontë në pikëllimin për të vetmin njeri të dashur të gjakut tënd.

- Redi, duhet të dish gjithçka, kështu do të jetë më mirë. Shtëpia e huaj është vetëm një copëz e fatkeqësive

të mia. Sigurisht ti mendon se ata që më sollën në jetë u larguan nga kjo botë dhe mua më shpunë nga halli në atë vend, si ndodh në çdo rast tjetër. Nuk është kështu. Përfundova në shtëpinë e të braktisurve me prindër gjallë.

Pastaj vazhdoi të tregojë me zë të vrazhdë, pa ngjyrë, gati indiferente, sikur koha të kishte mbuluar me cipë të trashë opake brengat e vjetra.

Kapërcim tronditës, i frikshëm.

U linda një fundmarsi kur dita e arriti për ta lënë pas natën e gjatë dimërore. Gori i gëzuar priti pak, hyri ngadalë në dhomën e lehonës, më vështroi i përqendruar, pastaj foli si me vete, po dëgjuar prej të gjithëve përqark.

- U bëra gjysh me mbesë të bukur si dritë, do ta quajmë Neriana.

Nuk e di pse zgjodhi këtë emër të panjohur në mjedisin e Kalasë. Ndoshta kujtime fshehtarake, të gëzuara apo të trishta e lidhnin me dikë, humbur nëpër rrjedhat e moteve.

Kur u linda unë, Isuf Myzyri, rrëgjuar nga koha, i afrohej fundit të jetës, po fama prekte qiejt. Këngët që thurte bëheshin më të dhimbshme, më prekëse e tunduese. Muzika e tij kishte cekur përmasa hyjnore.

Pas një jave u mblodhën burra e gra në dhomën e madhe për të festuar ardhjen time në jetë. Isha banorja më e re. Myzyri thuri vargje dhe këndoi për harenë e mikut të tij të ngushtë.

- Të lumtë goja Usta, ma shtove gëzimin e kësaj dite, - uroi Gjyshi mjeshtrin e këngës elbasanase.

- U plakëm Gori, do ta lëmë shpejt këtë botë, do të harrohem. Këngët nuk humbasin kurrë, do të

udhëtojnë nëpër brezat që vijnë mot pas moti e shekull pas shekulli, - u përgjigj me zërin melodioz.

Isha e mbarë, e dashur, foshnjë e ëmbël. Më përkëdhelnin të gjithë me ngrohtësi, po nuk qe thënë të rritesha normalisht, njëlloj si moshataret e mia. Prej kohësh qe ndezur grindja mes prindërve. Fillimisht zvargur si pa rëndësi, më pas sherri u mahis, mori përmasa serioze. Thoshin se mamaja qe grua e sertë, me shumë huqe. Kur erdhi nuse bëri përshtypje ndër banorët e Kalasë.

- Me shije Rolandi, nuk thonë kot, ja korçare ja hiç fare.

Kaloi vetëm pak kohë për të shfaqur anën tjetër, karakterin e brishtë, sjelljen prej kokete, që ndryshonte shumë nga ajo e vendësve të urtë.

- Të kam kërkuar që në fillim, të shkojmë në Korçë, nuk mund ta lë vetëm nënën.

Im atë kundërshtonte butësisht, nuk donte grindje. Përpiqej të merrej vesh me të mirë, por ajo kishte arsye të thella për kërkesën ngulmuese.

Në shtëpinë e nënë Ollgës jeta qe përmbysur ligisht me shpejtësi marramendëse. Mynxyrat ndiqnin njëra-tjetrën në një rit memec të shurdhët. Vetëm gjashtë muaj pas vdekjes së plakut, dy vëllezërit e mamasë, në moshë fare të re, i vunë krahët dheut. I helmoi vetë e ëma. Në qilarin e shtëpisë ku mbante qumështin e deleve ra një akrep. Djemtë, sapo ngjëruan racionin e përditshëm, zunë të dridhen ndër ethe ngërçi. Dhanë shpirt pa mundur të merrnin ndihmën e parë. Dy varre në një ditë, dy vdekje që nuk i mbante as dheu i ftohtë i Shën Triadhës, njëjtësuar përjetësisht me hidhërimin, simbiozë e vazhduar e jetës dhe vdekjes. Ollga gati u

çmend. Lotët nuk shterën në sytë e saj dhe të mamasë, motra e vetme e dy vëllezërve, arratisur llahtarshëm në botën tjetër. Humbuar në përfytyrimet e pasvdekjes, nervat iu dobësuan tej mase dhe gërvishtnin skutat e sjelljes zemërake.

- Landi, si nuk mund të më kuptosh?

- Asnjë djalë i Kalasë nuk ka shkuar në shtëpinë e nuses. Do të më tallin tërë jetën, - përgjigjej im atë ngadalë, i vendosur.

Grindja kapërceu kufijtë e çiftit. Vjehrra nuk e honeste korçaren nazelie, me shumë teka.

- Djali ka shtëpi e katandi këtu mes njerëzve të tij, nuk do të vejë asgjëkund, - i drejtohej mamasë, pa marrë parasysh dertet e rënda që acaronin dhe prishnin drejtpeshimin e sjelljes.

Gjyshi vuante i trishtuar grindjen, hyrë tinëz në vatër si nepërkë helmuese. Përimtonte i shqetësuar se duhej të vendosnin burrë e grua. Besonte tek i biri. Do të gjente gjuhën me nusen dhe gradualisht gjithçka do të rregullohej, po ngjarjet rrodhën me shpejtësi të rrufeshme kundër dëshirës dhe shpresës së plakut. I kërkonte së shoqes të mos ndërhynte në pleksjen e ngatërruar të çiftit. Ajo këndellej më tepër dhe i kthehej me lumë fjalësh që i brenin shpirtin dhe ligështonin burrin e urtë sedërli.

Kur mbusha një vit, mamaja shtatzënë na braktisi. Divorci u bë fakt i kryer. Për gjyshin turpi kaloi kufijtë e durimit, i përngjiste dhunës. Shtëpia e nderuar u damkos me njollën e rëndë të papërballueshme. Gojët e liga e zmadhuan ngjarjen në përmasa të pabesueshme, përgojonin tërë njerëzit e shtëpisë. Ditët kalonin dhe ai zymtohej gjithnjë e

më shumë. Në shpirtin e tij e keqja shformohej, merrte përmasa tej të zakonshmes.

Vuante nga tepria e mirësisë, që ishte njëherësh virtyti dhe vesi i tij.

- Sot Dulla bëri sikur nuk më pa, s'ma ktheu as përshëndetjen, - i tha plakës.

- Mos u sëkëlldis kaq shumë, nuk jemi as të parët, as të fundit, - ia ktheu ajo, e hakërryer.

Gori i pezmatuar me shpirtin e vrarë përjetonte kohë të vështirë.

Isha vetëm një vit e gjysmë, kur ngjau hataja e rëndë që tronditi banorët e Kalasë dhe krejt qytetin e moçëm. Natën e Vitit të Ri, kur elbasanasit festonin zhurmshëm të gëzuar, gjyshi vari veten në punishten e tekstilit. Udhëtimi i plakut të mirë në botën e zbrazët, të heshtur e të gjumtë mbeti mister i pakuptuar dhe la shije të hidhur.

Neriana ndërpreu rrëfimin. Një valë e re ngashërimi e drodhi të gjithën. Iu shtrembërua fytyra, u mbështet pas murit. E mbajti veten me zor.

- Më lër vetëm, të thërras më vonë, - mundi të thoshte, dhëmbështrënguar me tufën e nervave si grumbuj pjavicash të padukshme nën lëkurën e zbardhëllyer.

Redi, i habitur, deshi të kundërshtojë, por ajo, e paduruar shpërtheu si asnjëherë më parë.

- Të thashë të dalësh jashtë!

I nervozuar ai doli në korridor, ndezi një cigare dhe priti. Në dhomë dëgjoheshin ulërime të çjerra, përplasje sendesh, zhurmë e rrëmujë e pabesueshme, ngjashmërisht me vajtimin në varreza. Hapi derën, por u detyrua ta mbyllë me shpejtësi se një këpucë me takë

të mprehtë si majë gozhde e flakur rrëmbyeshëm i kaloi përmbi kokë.

Për herë të parë përndjeu i pezmatuar lidhjen zhgënjyese me një të sëmure dhe u çmerit. Kaloi nëpër mend njohjen, regëtimat e shpirtit pushtuar nga gazi, lumturinë e dy muajve, pastaj ardhjen në varreza. Mbaroi cigaren i turbulluar. Mendohej të ikte, kur u hap vullshëm dera. Në hapësirën drejtkëndëshe u shfaq Neriana e zbehtë, e qeshur, shndërruar tërësisht brenda një çasti të shkurtër.

Metamorfozë mjerane e një krijese të shpërbërë.

- Eja, - i tha, - kaloi.

Redi hyri i ngrysur, çehrevrarë. Nuk pati provuar kurrë raporte të tilla kaq të errëta, ndaj nuk dinte si të sillej. Dita e gjatë po e mundonte si kurrë më parë, mëtonte të mos shterte asnjëherë. Ajo iu hodh në qafë, si të mos kishte ndodhur asgjë. Vazhdoi rrëfimin me të njëjtin zë monoton, të shpëlarë si trokitje shiu në llamarinë.

- Kur im atë u martua sërish, filloi kalvari i mundimeve të paimagjinueshme, që brengosën fëmijërinë, lanë gjurmë të thella në vetëdijen time. Njerka nuk më përkëdheli kurrë, as e pranoi ekzistencën time. Përpjekjet servile, gati lutëse të tim eti, nuk dhanë asnjë rezultat. Divorci i përsëritur ishte i plumbtë, ringjallte mëkatet e vjetra, prishte ekuilibrin e brishtë me lagjen sqimatare. Natë për natë gjyshi i vdekur e vështronte vëngër. Ai nuk mundej të zbërthente asnjëherë kumtet e përtejvarrit.

Sot e kuptoj fare mirë gjendjen e tij në ato çaste të liga, për të cilën nuk i vë faj, po braktisjen dhe ftohtësirën tmerruese nuk ia fala kurrë.

Kështu përfundova në shtëpinë e fëmijës pa qenë jetime. Ishte një paradoks i hidhur midis duknjës të ashpër dhe ëndrrave të mia, dukje që në çdo rast nuk përputhej kurrë me hijen e saj, vetëm ngjasonte. Në moshën e lodrave mbi vetëdijen time të brishtë kohërat gërshetuan frikshëm shtizat e vuajtjeve.

Neriana tregonte bukur, rrjedhshëm, sikur lexonte një libër. Binte në sy kultura e rafinuar letrare, kundërshti e tejskajshme me sjelljen vulgare në çastet e krizës. Redi dëgjonte me vëmendje, pa përjetimet e mëparshme. Diçka që thyer në shpirtin e tij, zhgënjimi lexohej në tërë qenien.

- Një herë tjetër, tani qetësohu, - i tha me njerëzi, pa e bërë veten.

Ajo heshti, e përkëdheli, iu përdroth si mace rreth trupit, vetëm e puthte pa pushuar. Bënë dashuri si rrallëherë, po Redit nuk i hiqej nga mendja sjellja e rrezikshme, sytë e skuqur, pamja e çoroditur.

“Vitet e gjata të vuajtjeve paskan lënë gjurmë të thella, kanë prekur sistemin nervor. Simptomat e neurozës qenkan të lemerishme”, bluante me vete i mërzitur në mëdyshje sfilitëse, të paprovuar kurrë ndonjëherë më parë.

Neriana kishte gjetur një shkëndijëz lumturie, munguar për vite tmerrësisht të gjata, ndaj përpiqej të rifitonte kohën e humbur. Përkushtohej me të gjitha mundësitë, ndonjëherë fëmijërore në kufijtë e absurdit. Kujdesjet prekëse ndërpriteshin vetëm prej krizave të sarta, trazuar nga kujtimet. Ngacmues të përçudnuar, kafshëza grabitqare fshehtarake me thonj e dhëmbë zbuluar, rrinin në pritje të përhershme, gati të suleshin kërcënues mbi gruan e drobitur.

Në shpirtin e Redit plekseshin tashmë dashuria, mëshira dhe brenga në një spërdredhje pa krye. Në ndeshjen e trishtë nuk kishte fitues as të humbur, ndaj zgjidhja nuk kulmonte asnjëherë. Ndoshta lidhja do të ndreqte pasojat fatale të peripecive të saj, mendoi trishtueshëm, i dyzuar.

Në ditët që rrodhën, takimet u bënë më të nxehta. Ajo e ledhatonte me zjarr sikur donte të fshinte gjurmët e sjelljes në motel. Dalëngadalë ai e harroi ngjarjen, ajo ditë e ashpër po zbehej pak nga pak. Ndoshta do të shpëlahej krejtësisht, po të mos kishte ndodhur një shpërthim tjetër shpërfytyrues tre muaj më pas.

Redi kërkoi të largoheshin më herët se radhët e tjera. Kishte lënë një vizitë familjare me të shoqen. Ajo u zbeh përnjëherë sikur ta kishin prekur atje ku nuk mbante. Kafshëza fshehtarake brenda saj u zgjua me fuqi të shumëfishuar.

- Për të shoqe mos më fol, nuk dua ta përmendësh kurrë!

Ngjarja e varrezës u kthye e freskët, përvijuar me tërë kthjellësinë e çastit. Ai u përmbajt, i foli natyrshëm me butësi.

- Është vizitë familjare, duhet të shkoj patjetër.

- Je bukëshkelur, mosmirënjohës. Me sa gra ke shkuar deri tani? - iu shkreh e ndërkrayer, pa asnjë logjikë në fjalët e përçartura si copa gurësh rrëkëllyer në greminë.

Ai e gëlltiti sërish sjelljen agresive të paarsyeshme, nuk e bëri veten dhe foli ngadalë.

- Neriana, qetësohu. Unë të dua, s'ka pse të kujtosh gra të tjera.

Ajo u hodh përjetë në gjendje ekstaze të turbulluar. Shkumëzuar, e pështirë me pamje shkretane të padurueshme, nuk la sharje me fjalor të ndyrë pa thënë. Si të mos mjaftonin këto, u lëshua ta godiste. Pa folur asnjë fjalë, Redi e zuri me forcë për krahësh, e mbajti një copë herë, gjersa u qetësua dhe u lëshua e këputur mbi kolltuk.

U ngrit të ikte i dërrmuar, ta linte pas gruan mjerane në vetminë e shformimit të përçudnuar, por ajo u lut, me sytë e lotuar. Edhe kur nuk qante, sytë e ujshëm me qepallat e lagura kishin pamje vajtuese.

- Atë ditë nuk e përfundova historinë. Sot dua ta dëgjosh deri në fund.

Tashmë ai përjetonte mospërfillës pasojat e pandreqshme, ndaj rrëfimi i saj u bë i rëndë dhe i lodhshëm, gati i mynxyrshëm. Dëgjoji i zymtë pjesën tjetër të tregimit.

- Ditët e mugëta në shtëpinë e të braktisurve mund t'i përfytyrojë vetëm ai që ka jetuar qoftë edhe fare pak atje. Nuk vishesha dot si të tjerat, nuk ngopesha me bukën e racionuar. Përmbi të gjitha, më dërrmonte përbuzja, shfaqje e shëmtuar kolektive, që arrinte heraherës kufijtë e linçimit fizik. Vetëm librat u bënë miqtë e mi të mirë, më falnin pakëz ngrohtësi, pa të cilën më dukej se do të vrisja veten një ditë.

Largohesha diku në cep të shkollës dhe vështroja pa ndërprerje hyrjen. Nuk do të vinte një herë të vetme? Më rrihte zemra kur shoqet thërrisnin "mami" dhe hidheshin në krahët e atyre që i ledhatonin me ëmbëlsi. Lotët nuk m'u ndanë përgjatë kohës së trishtë të shkollimit. Ato vite lanë gjurmë të pashlyeshme. Lëndë e brumësuar nga duart e ftohta pa nerv prindëror, u

gatova e gjymtuar keqas. Mbyllja në vetvete, vetmia e përhershme, inferioriteti qenë shoqërues barbarë. Ekzistenca ime ngriu në pikë të vdekur. I ngjaja krijesës mitologjike që nuk mund të shtohet as pakësohet, s'mund të zmadhohet apo zvogëlohet.

Më degdisën mësuese në një fshat të vogël, fshehur mes maleve. Nuk u mërzita si të tjerat. Për mua kudo ishte njëlloj, nuk kishte kuptim fjala "larg" që i tmerronte aq shumë ato. Çuditërisht në atë trevë të mënjeluar gjeta njerëz të vërtetë me të cilët u miqësova si e barabartë. Natyra e ashpër e gurëzuar e vendit binte në kundërshti të pakuptuar me banorët e druajtur mbushur me dashuri. Jeta po më falte iskra mirësie dhe përfillje njerëzore, që më patën munguar tmerrësisht prej një kohe tejet të gjatë. Zvogëluar si dallëndyshe e artë për folezat e shpirtit të tyre, depërtova lehtësisht në mjediset e thjeshta ngrohur me mirënjohje. Kisha përshtypjen se kapërceva jetën e ëndrrës së gjatë, shndërruar tashmë në realitet.

Dehur nga aroma e kësaj jete tjetërsoj, pranova të parën kërkesë mashkulli.

- Neriana, dua të martohem me ty, - më tha me sytë përdhe Stefani, i druajtur me pamje të përhershme fajtori, siç e ironizonim shpesh mes nesh.

Shtanga. U mendova ditë të tëra. Nuk e njihja mirë, kisha vënë re shikimet e tij tjetërsoj, drojën, po nuk mendoja se marrëdhëniet do të rrëshqisnin në këtë hulli delikate. E panjohura më frikësonte, prishte ekuilibrin e thyeshëm të jetës në atë strehë të mrekullueshme, pas arratisjes nga mjedisi nopran i konviktit.

- Merre, - më tha Lumja, që i besoja intimitetet e pakta. - Shakatë tona nuk përcaktojnë tipin e tij. Fundja

burri më mirë të jetë fajtor i përjetshëm se grindavec i përhershëm.

I shoqi pijanec i dhunshëm ia kishte sjellë në majë të hundës.

Ngurrova. Nuk kisha asnjë siguri, se si më dukej vetja në atë gjendje dyzimi. A do të më hynte në zemër, do të më falte ngrohtësinë e munguar?

- Dashuria vjen më pas, kështu na ka ngjarë të gjithave, - më këshilloi Lumja, - pastaj si e ke punën ti, s'ke pse kundërshton.

Hija e zezë e jetimores më ndoqi pas si çark i ngrehur edhe aty në fshatin e vogël, fshehur mes shpateve të thepisur. Pranova me zemër të thyer. Shpresëprerë rashë në grackën e kënaqësisë së nëmur për të ekzistuar.

Ditën e martesës përmbi qytetin e vogël frynte erë e lehtë sikur donte të më përkëdhelte me dorën e nënës së munguar mua, nusen veshur me fustanin e bardhë, që më shkonte shumë. Ajri nakatosur me pluhurin dhe pëshpërimat e njerëzve harkohej përreth dhe trazonte mjegullën e hirtë të së ardhmes enigmatike. Banorët e paktë që përcollën ceremoninë e thjeshtë më shikonin tërë pezëm, të menduar.

- Po të afërmit e saj ku janë? - dëgjova të pyesë dikush.

- Është jetime, - iu përgjigj një tjetër me shprehje të papërcaktuar sikur donte të shtonte edhe diçka të nënkuptuar.

Grupi i vogël i dasmorëve indiferentë më ndoqi me sy gjersa hipa në taksinë e pazbukuruar për një rast të tillë. Si ogur i keq nuk më qeshi buza as atë ditë të shënuar. Frikë nga e panjohura e errët apo kujtimi i

nënës atij çasti të rëndësishëm të jetës? Kushedi, ndoshta të dyja, ndoshta asnjëra.

Shoferi babaxhan e shpirtmirë, nisi taksinë e vjetër, që i kërcisnin kockat si ndonjë plaku të rrëgjuar.

- Mojtë bijë, mos rri e mërzhitur, qeshu se po martohesh. Stefani është djalë i qenë, kështu thonë të gjithë, mirë do të bëhet.

Në hyrje të fshatit, pyeti për shtëpinë. Qetësia që mbulonte vendin si në përshpirtjet kishtare më habiti dhe frikësoi. Përfytyroja zhurmë dasme, gjëmime orkestre, njerëz që prisnin çakërrqejf, por asgjë e tillë nuk ndihej. Makina e vjetër ndaloi te dera e shtëpisë. Porta e madhe prej llamarine ishte mbyllur. Kyçi shtrembanik i zi katran na vështroi mospërfillës përmes rrethores metalike. Po të kishte gojë do të shkruhej:

- Siç e shihni, këtu nuk ka asnjëri, kthehuni nga keni ardhur.

Kalimtar i rastit, që pyetëm, na shikoi i habitur.

- Nuk dimë se ka dasmë, as që martohet Stefani.

Muzgëtuat në fytyrën e këndshme, taksisti bujar vështroi me dhimbje. S'gjeti asnjë fjalë të më jepte kurajë. Nuk qaja. Lotët kishin shteruar, nuk më çudiste asgjë. Dështimet më patën ndjekur që fëmijë, isha mësuar me të keqen dhe nuk prisja ndonjë të mirë as tani. Ëndrra u shua në fillesë, shpresa u këput mizorisht. Menduam të ktheheshim, kur u hap dera ngjitur dhe doli një burrë fytyrëqeshur.

- Mirë se erdhe, me këmbë të mbarë! - m'u drejtua.

- Jam Vangjeli, xhaxhai i dhëndrit.

Shoqëruesit tim i erdhi ngjyra e fytyrës.

- Kujtuam se s'na priste asnjëri, - tha.

Vangjeli kockëmadh, me flokë gjysmë të rëna, vështronte i mallëngjyer, fliste shpejt, kokulur si i zënë në faj. Nuk kishte të pushuar.

- Stefani paska shije. Ne thoshim nuk do të martohej kurrë me atë natyrë të druajtur. Ata janë mërzitur se nuk të njihnin, po çdo gjë do të rregullohet.

Fjalët e tij më ngrohën disi. E shikova me shpresë. Paska edhe njerëz të mirë që dinë të thonë fjalë të tilla, që të vështrojnë në sy.

- Nuk e kuptoj përse të më ndodhte, s'kam ndonjë faj, - fola pa lidhje, ngaqë nuk gjeta të thosha asgjë tjetër.

E kisha lëshuar veten në dorë të fatit. E zbehtë, pa asnjë shprehje, vështroja e hutuar përreth. Shoqëruesi im, dasmori vetmitar, më përqafoi me ngrohtësinë e atit për bijën e vet. Trupi iu drodh së brendshmi, dy pika lot të trembur morën rrugë përgjatë faqeve të rrudhura. Iku pa kthyer kokën pas. Jam e sigurt se u ndje i trazuar për fatin tim të zi.

E tmerruar mësova atij çasti të trishtë se po martohesha me burrin, fajtor të përhershëm, të pazotin t'u mbushte mendjen njerëzve të tij. Ata nuk e donin nusen pa njeri të afërm, rritur nëpër dyert e shtetit, e paedukuar nga prindër. Jeta ime hyri në një hulli të errët njëlloj apo ndoshta më zi se në shtëpinë e fëmijëve të braktisur. E urreva Stefanin që ditën e parë. Kurrë nuk e desha, po nuk mund të ikja, nuk mund t'i shpëtoja kurthit të asaj martese mizore.

Ku të shkoja? Kush do të më priste?

Iu nënshtrova së panjohurës njëlloj si dikur jetimores ku më shpuri im atë, braktisur krejt e vetme në një humbëtirë ankthi. Mishrat e ditëve ndryshuan, por lënda e tyre e përcëlluar mbeti e njëjtë si viteve të shkuar.

Kur ngriti kokën, lotët rridhnin përmes vragëve të njohura, në formë vijëzash të imëta përmbi faqet ngjyrë jargavani. Pjavicat e padukshme zunë të lëvrijnë, rrjeta e nervave ngjyrë vjollcë po gufmohej.

Sytë e errësuar ndillnin furtunë.

Redi e vështroi një copë herë i menduar, ngarkuar me barrën e rëndë të pezmit. Ndjenja të trazuara iu pështjelluan në një lëmsh të ngatërruar. Shpirtin e ftohtë ia gërvishtnin me thonj të çartur rrëketë shkretane të lotëve nëpër bebëzat e turbulluara si të qenë burime ujore apo sytë e lumit me qerpikë ujëvarash.

KLITHMA E HESHTJES

*G*jithnjë, pranverës së hershme, ditët e plogështa të marsit në Kamnik qenë të vështira, por atij moti pesha e fatkeqësive kapërceu të zakonit, u bë e plumbtë.

Shpatet e kodrinave kthyer nga dielli, me dëborë shkrirë vende-vende, avullonin lagështirën e dimrit të gjatë. Rrjedha mjegulle në trajta gjarpërinjsh të kapërthyer zvarriteshin përmes syprinës së zhubrosur të dheut. Dielli rrëshqiste ngadalë ngecur nëpër shtëllungat e hirta si rrjetë merimange dhe ndizte regëtima drite horizontit të amullt. Në qiellin e jugut, plasaritur e gërvishtur nga vetëtimat, një tjetër shtrëngatë e stinës ngutej të zhgërryhej mbi peizazhin e brishtë. Toka, grua lehonë, mezi priste të largonte nga barku i lagur pjellën munduese.

Kavi i thatë si lastarët e rrjepur të rrushit në funddimri, doli në tokën e mbjellë. Rrudhat e thella, të spërdredhura qarkonin pa mëshirë qafën e hollë, faqet dhe ballin e zhveshur nga flokët e rralluar. Përreth gjoksit vezullonte qosteku i hijshëm prej sermi, kujtim i dhimbshëm stërgjyshor. Në brez koburen gjashtëshe

nuk e ndante kurrë. Stolitë varfërishte i mëshonin pamjes së përvuajtur, si një pikë e ndriçuar errësirës së shpërhapur në krejt hapësirën. Çelte me kazmë kanalën zënë nga dhera e gurë, të kullonte uji i dimrit zemërak me lagështirë të zgjatur. Përfund arës lerana rritej nga masat e shformuara të hedhurinave.

Nën kumbullën e madhe pikasi dy blana gruri me ngjyrë verdhacuke të shpëlarë. Kërcejtë e patakequr, sikur kërkonin ndihmë nga rreziku i hasmit gllabërues, të pamëshirshëm. Përndjeu shkakun dhe u drodh nga e keqja shkatërruese.

- Bari i ujkut paska depërtuar në farën e grurit, kërkon të më lërë pa gjë, - mërmëriti tërë merak.

Gërmoi mes vurratës ndjellakeqe, gjeti filizin e ri. Kishte çarë tokën i mbarë, kokorroç ushqyer me plehun e grurit. Shkuli me gjithë rrënjë bisqet, ndezi zjarr bramullitës në qosh të tokës, i dogji. Nuk e duronte piskamën e barujkut, zhurmën e hidhur të panatyrshme prej fëmije hollak, ndaj s'i preku me dorë pjellat e mbrapshta të vendit. Pastaj vëzhgoi me kujdes tërë sipërfaqen. Nuk pa gjurmë të tjera.

Filizët djallëzorë të vendit ngacmuan trandjet e ujshme të kohës.

Edhe serbët matanë Lumit të Madh ngjasonin me barin e ujkut. Ashtu si kërcejtë grabitqarë të frikshëm, patën mbirë pa pritur e kujtuar në Dvorin e hijshëm, sunduesin e rëndë të vendit, kur askush nuk e dinte. Madje në fillim nuk e besoi, e quajti kalimtare, sëkëlldi të lehtë si punë shakaje. Ç'të jenë këta ushtarakë ardhur fshehtas nëpër natën e murrme? Me cilin do të luftonin? Ushtritë për atë punë janë, të luftojnë midis tyre. Ç'kuptim kishte një repart i vetmuar pa kundërshtar?

As të tjerët nuk u vunë rëndësi. Mirë, le të venë në Dvor, rrinë disa ditë apo javë e largohen, nuk do të zënë rrënjë. Ndoshta ikin më shpejt, nuk qëndrojnë gjatë dhe ankthi i asaj pranvere do të përfundonte. Përse do t'u hynin në punë skërkat e tyre? Njëlloj, pushtues të tjerë patën ardhur e ikur nëpër kohën e thinjur, nuk mbaheshin mend sa qenë.

Kushedi janë tymnajë, fjalë fluturake, të mos i lënë të qetë njerëzit në punën e tyre. Askush më këtë anë Lumit s'i kishte parë me sy. Ditët e para lajmi mbeti jo vetëm errëtiak, i pezullt mes shakasë e të vërtetës, por edhe i parëndësishëm. Ata kanë punën e tyre, ne tonën, s'kemi pse ngatërrohemi.

Më vonë zunë të përhapen lajme të mynxyrshme për bëma të rënda. Rrëmbejnë dhunshëm gjithçka u duhet, tamam si barujku ushqimin e grurit. Si të mos mjaftonin këto, kërkonin çupën apo nusen një natë t'u gatuante e pastronte. E keqja matanë Lumit kapërcente zezanën e barit të ujkut. Pllangat e përgjakura të serbëve nuk mund të krahasoheshin me njollat e zverdhura të grurit.

Mesdita e lodhur përgjumej në avullin e platintë, ajri i freskët ngarkuar me lagështi shpupuriste kujtesën e çmbrehur. Tek punonte, hapi iu pengua, e sulmuan mendime të hidhura. Nevojat kapërcenin disa herë mundësitë mjerane. Nëntë gojë prisnin nga ajo copë toke. Frymëmarrja pleqërishte e çrregullt kondensohej në ajrin e freskët pranveror. Trishtimi lulëzonte mbi dallgët e aromave marramendëse të tokës, ngjyer në kafe të çelur.

“Ç’po na dëgjojnë veshët! Sikur të vijnë këtej? Kur e keqja i zë të gjithë kalohet më lehtë, e zorshme kur

të sillet vetëm ty mbi kokë, s'ke ku të përplasesh", përimitonte i shqetësuar.

Lodhur nga puna e pandërprerë prej mëngjesit dhe mendimeve drobitëse, ngriti kokën e rënduar të fshinte djersën. I habitur vuri re tre ushtarë, sikur t'i kishte ndjellë me hamendjet e tij. Mbinë papandehur përfund arës te cepi ku dogji filizët e barujkut. Drejtoi kurrizin dhe priti, teksa fërgëlloi nga parandjenja të trishta. I buçitën njëherazi pështjellimet e liga, përzier së toku në një suferinë të zezë katran. Më në fund erdhi në anët tona murtaja e Dvorit. Të gjithë e dinin se do të shkelnin një ditë, po e largonin pareshtur njëlloj si vdekjen. Duknaja mbushur me hijet e thashethemeve të përhapura zmadhonte së tepërmi rrezikun. Nuk priste asgjë të mirë nga miqtë e pafuar me uniformë. Ngriti kokën drejt qiellit, u lut.

Ngjarjet rrodhën me shpejtësi të pabesueshme si rrokullimë gurësh në greminë, nuk pati kohë ta peshonte situatën.

Ardhësit ndaluan përballë, qetësisht të patrazuar. Pamjen e kishin tjetërloj. Ndryshe nga vendasit, vinin më të gjatë, me flokë të çelur si kashtë, lëkurë të lëmuar ngjyrë kufome. Kavi arriti të nuhasë edhe aromën e rëndë të djersës së tyre. I shpoi hundët si grahmë të vdekuri.

Burri qimeverdhë me grada, i tha diçka në gjuhën e tij duke treguar me gisht armën. Ai nuk kuptoi asgjë, shikoi përreth i hutuar. Oficeri zgjati dorën t'i rrëmbente me forcë revolen. Kavi e shtrëngoi fort, nuk e lëshoi, po ushtari në të majtë e goditi me pjesën e drunjtë të pushkës. U pëlcit pa frymë mbi grurin e porsambirë, bota përreth u mjegullua. Kur qimeverdhë

i shkuli qostekun e përdredhur rreth belit, Kavi e mblodhi veten. U ngrit me zhdërvjelltësi të pabesueshme për atë trup të rrëgjuar, e qëlloi me kazmë prapa qafës. Ushtarët hoqën me ngut armët nga supi, morën nishan plakun e pafajshëm...

U dëgjuan dy krisma të thata të njëpasnjëshme, si fishkëllimë gjarpri. Qitësit nuk arritën të preknin këmbëzat e shkrepjes, u lëkundën një copë herë, derisa u ndehën pa frymë mbi pushkët e mbushura. I tmerruar, oficeri biond kapërceu me shpejtësi rrufeje leranën përqosh arës me grurë. Zvarrë me këmbë e duar, u zhduk nëpër shpellat e Lumit të Madh. Të shtënat e ndoqën pa ndërprerje. Platitur nëpër rrënjët e ngatërruara të një gështenje degëshumë, ndenji gjersa u err, pastaj tërë frikë, i lemerisur e mbajti frymën në Dvor.

Halim Lisiani me të vëllanë punonin afër pronës së Kavrit. Shtrirë mbi ledhin e arës, ndoqën të murrëtyer, plot ankth ngjarjen. Shquan imtësisht çdo detaj të ngjarjes deri te tiparet e ushtarakëve të huaj. Nuk u menduan dy herë...

Trupimët, i thatë tërë muskuj, fytyrë zemërake gërshetuar me fshehtësirë, Lisiani i heshtur kishte kapërcyer të tridhjetat, po dukej më shumë. Fytyra e tij, pasqyrë e viteve tulatur mbi supet e hajthme, mbante bojën e kaftë të baltës së vendit. Një nerv i dridhej vazhdimisht në anën e majtë të ballit përmbi vetull, dallgëzuar sipas përjetimeve të çastit. Mentar prej vetiu, i kursyer në fjalë, autoritar, ndillte imazhin e vagëlluar të prijësve, tretur kohës së zbardhur.

Siluetat me uniformë i kujtuan Beogradin e zhurmshëm, rininë e pazakontë përzier me copëra

fjalësh në gjuhën serbe, shkollën, dashurinë e hershme për Ljubicën. Ujëvara e mbresave të zbehura zhurmoi si tufë grerash inatçore. Koha, perënduar dhjetë vjet më parë, u rikthye pabesisht, e furishme, e dhunshme.

Ende fare i njomë gjykonte me hijeshi, përtej cakut të moshës, sikur brenda kontureve fëmijërore mezi priste të fermentohej karakteri i burrit të ardhshëm. I ati e dërgoi në kryeqytetin serb. I zellshëm plot kureshtje të mësonte enigmat e botës, i kapërcente të gjithë. Që në fillësë ngulmonte t'ia dilte mbanë aty ku dështonin të tjerët. Prirjet e holla të inteligjencës së tij nuk rrodhën lehtë.

Halimi ndërmendi Vlladon. Madje, pikërisht oficeri leshverdhë i solli përpara syve shokun e dikurshëm të shkollës. Biond, i gjatë, i pashëm, Vlladani qe pinjoll vetmitar i një fisniku në rangjet e larta të shtetit. Djemtë e zotërinjve si ai nuk mund të pranonin t'ua kalonte provinciali pa emër. Jo rrallë fjalët e kursyera, karakteri i mënjeluar fshihnin forcën vullkanike të Halimit. Heshtja e tij çlirohej e sertë në raste të veçanta, kur kalohej caku.

Mes tij dhe Vllados hyri Ljuba syshkruar. I goditi njëlloj të dy. Leshrat e bardha si qumësht vezulluar nën diellin e Beogradit, kishin diçka të afërt me Kamnikun. Shpirti i saj prej shenjtoreje e këndellte me ngrohtësinë femërore të grave të vendit të tij. Vlladani krenar i prekur në sedër e sfidoi në pikën më delikate, moralin e paraardhësve të largët, trazoi dhunshëm brumin e ëndrrave të shenjta.

Zëri i kohëve të shkuara, lodhja e dheut të kaftë u qasën me rëndesë nga malet e vendlindjes. Halimi i zbehur, me shpejtësi ujku, e goditi verdhashin e

paturpshëm, dy herë më të gjatë, me shkelm drejt e në fund të barkut. Ai u gremis pa frymë, po egërsia e djalit të patakequr nuk sosi. E ngopi me grushte, e çori, e gjakosi, gjersa e larguan me vështirësi. Dhuna e pazakontë kapërceu kufijtë e kolegjit, çmeriti të rriturit në qytetin e madh, sikundër nuk kishte ndodhur kurrë më parë. U kërkua dënim shembullor.

Nga ajo ditë askush nuk guxoi të kapej me liceistin e imët. Shumica i druheshin, të tjerë kërkonin të zinin miqësi. Ai, përherë i ngrysur, shikonte vetëm punën për të cilën kishte ikur aq larg. Shtegu përmes jetës që i zënë me kujtime të kthjellëta si ujëvara rrëqeje të fëmijërisë...

Si hije të çuditshme, pas aq vitesh serbët trokitën në dyert e vendit të tij, sikur donin t'i kthenin vizitën e hershme, shqetësuar nga mungesa e gjatë. Vlladani erdhi t'i kërkonte llogari për harresën e epërme. Po e sfidonte si atëherë për Ljubën. Pritën gjatë, tani rrekeshin ta shihnin. Po vizita e tyre ndryshonte shumë prej asaj të viteve shkollore. Ai vajti mik në Beograd, ata erdhën si armiq. Halimi nuk ndryshoi asgjë në qytetin e tyre, Vllado me ushtarët e tij trazuan gjithçka, përmbysën jetën e njerëzve, mbartën kob dhe vdekje.

Shtirirë mbi ledhin e arës vështroi ushtarët e pajetë. Helmetat u shkëlqenin nën diellin e vakët të marsit. Kavi me revole në brez, i çarmatoste me nge. Përjetoj si atë ditë të largët e të paharruar shpërthimin e çastit. Madje shtrëngoi grushtet, si të kishte përpara fisnikun sqimatar.

- Atëherë të godita, po të lashë gjallë, - i foli hijes së Vllados, strukur diku nëpër katakombet e Lumit të Madh, - tani nuk ta fal. Erdhe si armik, ashtu të pres edhe unë. Nuk fshihesh dot në barkun e vendit tim.

S'ishte i sigurt nëse vërtet Vlladani u shfaq si fantazmë atë ditë të ftohtë marsi në vendin e tij, po në vetëdije iu ngulit si gozhdë pikërisht ai. Nuk e harroi humbjen e viteve të shkuara, e përjetoi gjatë dhe tani erdhi të marrë hak.

Suli shikonte i trembur lëkundjen e nervit mbi vetull, si rrallë ndonjëherë. Nuk guxoi të prishte heshtjen e ngacmuar furishëm prej mendimeve të fshehta. Halimi ishte botë e pafundme për të, sikur brenda trupit të imët qenë fshehur volume shpirti shumë herë më të mëdha. Suli ndoqi i bindur, pa folur të gjitha shenjat e të vëllait deri në goditjen me armë. Platitur pas tij priste të ngrihej, t'i jepnin udhë ngatërrisë së frikshme ku e futën veten.

Sapo shkelën në Dvor serbët pështjelluan vendin, nuk lanë skutë pa rrënuar. Me dorë të hekurt shprishën gjithçka, hynë në ëndrrat e njerëzve, deri lodrat e fëmijëve. Grabisnin bagëti dhe ushqime, rrënuan ekonominë e brishtë të shumë familjeve. Përmbi këto, sjelljet e shëmtuara në gra të reja e vajza. Jo rrallë njësitet e armatosura qëllonin mbi banorët e pafaj. Ata e panë me sytë e tyre ç'i punuan Kavit të drobitur, që nuk i bënte keq kurrkujt. Për moralin e vendasve nderi ishte mbi gjithçka, kapërcente hallet e përditshme, ndehej përmbi valët e tallazitura të jetës. Tjetër moral kishin të huajt.

Për Halimin ardhja e serbëve nuk ishte e para. Gjashtëmbëdhjetë shekuj të shkuar stërgjyshërit e tyre deshën ta zhbënin Kamnikun. U larguan të thyer me mundime të mëdha, pas kasaphanash të pashembullta, po lanë gjurmë të thella. Çuditërisht emërtimet serbe të vendeve nuk u shqitën, mbetën në qindra vite

mallkim gjymtues i pandërprerë. Ata s'e pranuan kurrë invazionin e lashtë, nuk e përmendnin njollën e turpshme të historisë së vjetër, madje e mohonin, ndaj këta të tanishmit mësuuan me habi emërtimet sllave të viseve. Dvori, ku qëndronin prej muajsh, ngjasonte me një iskër dhe shkukur me zor në vendin e tyre, sjellë çuditërisht kaq larg. Dëgjonin copëza fjalësh që u tingëllonin ngrohtë në gjuhën serbe. U dukej se kishin ardhur në një trevë, që i priste prej kohësh. Nuk e dinin, madje nuk kishin dëgjuar kurrë më parë. Kjo u jepte kurajë dhe forcë. Ndihehin në shtëpinë e tyre zaptuar nga këta banorë të egër. Emërvendet sllave ndiznin fantazinë e shfrenuar. Në brendësinë e tymtë të kujtesës qarkullonin imazhe vrasjesh dhe shfytyrimesh të paraardhësve të lashtë. Shpirtrat e mugët kërkonin shpagim.

Halimi përndiente shkoqur, fare qartë pasojat e sulmit mbi njësitin serb. Vrasja e ushtarëve nuk do të kalonte lehtë. Dinakë dhe të egër s'do të linin gur pa lëvizur, të merrnin hak.

Vladani lyer e zhyer me baltë e gjak, rrugë pa rrugë, arriti në Dvor. Vdekja e frikshme kaluar aq pranë, e bëri të çmuar përmbi gjithçka jetën, i tregoi qartas se çdo hap në këtë vend të sertë mund të ishte i fundit. Nuk e dinte se përballëj me Halim Lisianin, kundërshtarin hidhërak të dhjetë viteve të shkuar. Akademia ushtarake, ngjitja e shpejtë në hierarkinë e forcave të armatosura, pastaj martesë me Ljubën fshinë nga kujtesa djalit e huaj imcak.

Përshfaqja e armiqësisë së vendësve e befasoi. Goditja e saktë prej mjeshtri ndryshonte krejtësisht nga kundërshtitë e brishta, të thyeshme. Kësaj mënge të dheut, nënshtrimi po i ngjante gjithnjë e më shumë

qilimit shtruar mbi gjemba. I buçkaritur, vendosi të merrte hak me shpejtësi, t'u jepte një mësim të mirë rebelëve.

Tri ditë më pas, buzë mbrëmjes, toga ndëshkimore, pa rënë në sy mori rrugën e përdredhur të Kamnikut. Qetësia në anën tjetër të Lumit u turbullua. Sido që prisnin hakmarrjen, Lisianët nuk mendonin se do të zbuloheshin aq shpejt. Nuk pikasën njerëz të tjerë, ndërsa krismat e veçuara të armëve ishin të zakonata atij moti lufte. Të huajt do të vinin për të ushtruar terror, si kishin bërë kudo. Trima dhe të çiltër s'e ndanin veten nga të tjerët, s'pandehën se dikush do t'i kallëzonte. Morali i vendit tejçuar gjatë nëpër kohë, i mbushte me shpresë dhe besim. Cilido do të bënte të njëjtën gjë. Tradhtinë e përjashtonin në çdo rrethanë. Përmbi hasmët, i huaji vriste e çnderonte, bënte atë që asnjë vendas nuk e pranonte kurrë.

Halimit të heshtur e brenguar i dridhej pa pushim nervi i centë. Hamendje të zymta përshkonin ballin e ngrysur si hardhuca të nënlëkurshme.

Pushtuesit prishën drejtpeshimin e jetës, thyen kuptimet e pamishta të ekzistencës së vendasve. Gjendja e tensionuar ndehej gjithandej në çdo qelizë të jetës, u jepte revan hamendjeve të liga, shpesh në përmasa të frikshme. Thuhej se oficeri qimekashtë qe betuar të zhbënte Kamnikun nga themelet, të nxirrte ujë të zi. Dikush pa në ëndërr vetë të parin e serbëve me shkop në dorë, tek ecte rrugëve dhe mallkonte pa pushim. Mbi tokën e bronzte heshtja u shkërmoq dhunshëm. Atmosfera e ngarkuar me pandehma zezane, si mot rënduar nga shkrepitima e rrufe, paralajmëronte gjëma të skajshme.

E dinin se në fillim do ta pësonin Lisianët, pastaj do t'u vinte radha të tjerëve gjer tek i fundit. Ata vrisnin e prisnin pa asnjë shkak, tani kishin arsye të shfrynin dufin e egër. Shpresa e vetme mbetej Halimi. Njerëzia e besonin, ndaj të gjithëve u shkoi mendja tek ai. Kishte zgjidhur me lehtësi situata të vështira shpeshherë në të shkuarën. Shkoqiste me logjikë të hekurt përballjet e sërta, i merrnin mendje për punë të ngatërruara. Asnjëherë Kamniku nuk kishte pasur dikë të zgjidhte hallet e koklavitura, sherret e grindjet e pashteruara si Halim Lisiani. Bindës, imponues, jepte gjithnjë zgjidhjen e drejtë. Fjala e mençur, peshuar me kujdes, qetësonte shpirtrat e acaruar, njëlloj si barnat plagët e trupit.

Po zënkat mes tyre për arsye shpesh të pakuptimta, ishin krejt tjetër. Nuk qe fjala për sherre kufijsh, grindje fisesh apo shkelje të këtij lloji. Tani gjithçka ndryshonte. Rrethanat delikate të pangjashme me asnjë rast të mëparshëm, nuk hynin në kallëpet e njohura. A do të përballte tufanin e të huajve, të shpëtonte veten e të tjerët nga shkatërrimi total, i pamëshirshëm?

Natën e ndëshkimit, si kundërpeshë e habitshme e rastit, në shtëpinë e Lisianëve pati gëzim të veçantë. Nusja, ardhur para një viti, lindi djalë. Në shtëpinë e madhe u shtruan burra e gra të familjes. Lanë mënjane përkohësisht rrezikun, i gëzoheshin jetës së re bulëzuar e shëndetshme vatrës së tyre. Në sjelljen e vendit lindja e fëmijës qe mbijetesa, e ardhmja, ndaj gëzimi i natyrshëm harbohej pa fir në sofrën bujare.

Halimi nuk ishte i qetë asnjë çast. Vëmendja qendërzohej pa pushim te hasmi matanë lumit. Askush më mirë se ai nuk mund të parashihte fundin e

përplasjes së frikshme. I njihje prej vitesh. I kujtohej fare mirë se pas grindjes me Vlladon, shenjat e mërisë nuk u shuan kurrë, mbeti gjithnjë i huaj në mjedisin e qytetit të madh. Ngazëllimi vrundulluar prej foshnjës i ngrohte shpirtin, e largonte disi nga gjakmarrja e pritshme.

Shpesh në të tilla raste dilte nga një kënd fshehtarake i shpirtit Ljubica, apo Ica, siç e quajti ai për katër vjet të paprera.

- Më pëlqen, - përkëdhelej ajo, - këtu askush nuk më thërret ashtu. Nuk do të desha kurrë të quhesha Ljuba, emër i rëndomtë arkaik.

Ica inteligjente i mësoi gjuhën e saj, hollësira interesante, tingëllima të thella fshehtarake. Pas një viti e fliste serbishten me të gjitha nuancat, askush nuk e dallonte prej djemve të tjerë të shkollës. U lidhën shumë, thyen njëren pas tjetrës tabu të vjetra si kupa të kristalta.

Nuk shquhej për bukuri si shoqet e llastuara nazelie. Dallohej prej tyre nga shpirti i madh, ndjenjat e holla, çiltërsia e pazakontë. Shpërfilli Vlladon mendjemadh e grindavec. E deshi me tërë zjarrin e rinisë së hershme djalin e sinqertë me karakter të fortë. Kërkoi me këmbëngulje ta ndiqte pas në vendin e tij. Halimi e kundërshtoi me të butë, kundër dëshirës së tij.

- Nusët si ty nuk jetojnë dot në viset tona, shpejt thyhen, kthehen përsëri nga kanë ardhur. Nuk dua të zhgënjehesh. Më mirë të ruajmë imazhin e ëmbël të këtyre viteve.

Arsyetimi mizor e dërrmonte njëloj si Ljubën, vogëlushen e ëmbël, të dashuruar. Mbrëmja e fundit që ndehur si kaprolle e plagosur mbi ëndrrat e krisura

të katër viteve. Pikëllimi, sovrani zezan i lamtumirës, vulosi ndarjen e dhimbshme. Lotët e vajzës së huaj nuk shterën ditë të tëra. Atij i dukej se nuk do të kishin pushuar ende pas kaq vitesh. Martesa, pastaj fëmijët e zbehën Icën me flokët lulekumbulle. Kujtimin e bardhë si ngjyra e lëkurës së saj e mbajti ndrydhur nëpër dhomëzat e kujtesës. Askush nuk e dinte aventurën e djaloshit të dikurshëm. Vegimi u fashit dalëngadalë, po kurrë nuk u shua krejtësisht. Një dritëz e lehtë vezullonte hera-herës thellë nënvetëdijes së tij.

Fytyra e mprehtë e burrit tashmë të pjekur luhatej mes gëzimit të shtëpisë, kujtimit vjetarak të Icës dhe hakmarrjes së afërme prej njerëzve të gjakut të saj. Heshtja karakteristike, gërryer e thërrmuar së brendshmi, mbufatej si brumi i bukës së ardhur në magje. I vetëdijshëm për barrën e rëndë, hija e përkulur e Lisianit të heshtur rrëshqiste e drithëruar në dyshemenë shtruar me dërrasa ahu. Brenda gëzimi i fismë, jashtë mërdhimë e terr.

Pas mesit të natës u dëgjua zëri i çjerrë si piskamë grere.

- Jeni rrethuar, dorëzohuni me të mirë!

Halimi nuk u habit. E kishte përjetuar shumë atë çast, madje i dukej se u vonua tepër. Gjithnjë pritja torturuese zmadhonte përmasat e së keqes, e sfiliste. Ç'kishte për të ndodhur, le të ndodhte sa më parë.

Vështroi jashtë. Errësirë e padepërtueshme. Diku përtej zallit vegoi një hije e turbullt në mugëtirë. Qëlloi. U dëgjua rënkimi i mbytur, pastaj batare të shtënash nga të katër anët rreth shtëpisë qarkuar në darë shtrënguese me vidhim të ngadalshëm.

Zuri fill përleshje e ashpër, e çuditshme, si kurrë ndonjëherë më parë. Më shumë se ndeshje armësh, luftë nervash. Sa do të qëndronin? Kishin municion të mjaftueshëm të rezistonin gjatë? Ç'fshihej përtej guximit të burrave mbyllur brenda asaj shtëpie të madhe si kullë?

Zhurma e krismave dëgjohej në dy anët e Lumit të Madh. Njerëzia mbanin vesh të përngritur. E kujtonin betejë me përmasa të mëdha midis palëve ndërluftuese në vijën e frontit zhvendosur mbi Kamnik. Endnin hamendje nga më të ndryshmet, përllogaritnin forcat kundërshtare, peshonin mundësitë e fitores apo humbjes të njëjës ose tjetrës anë. Askush nuk pandehte, as besonte se familja e vetme e Lisianëve, përballej e barabartë me një repart ushtarak të organizuar, shumë herë më tepër në numër.

Halimi analizonte zhvillimet e mëtejshme të përplasjes fatale. Ata nuk largoheshin pa bërë të tyren. Në një pikë të vetme, përqendruan forca dhe armatim të shumtë. Tërheqja ishte e pamundur, beteja e pabarabartë, fundi katastrofik.

Truri i punonte me shpejtësi si makinë e kurdisur, ngrinte versione nga më të ndryshmet. E kuptonte fare mirë, donin t'i shuanin me rrënjë, t'u jepnin mësim të gjithëve përreth. Qëndresa nuk mund të zgjaste shumë, koha punonte për kundërshtarin.

Thirri nga dritarja i sigurt, pa iu dridhur zëri. E dinte se tingulli i fjalëve nëpër natën e errët lexohej lehtësisht, qe përcaktues në misionin për t'i bindur.

- Dorëzohem unë, të tjerët nuk kanë faj! Lërini të qetë!

Jashtë u prenë të shtënat. Dikush përcillte kumtin me zhaurimë të mbytur. Halimi dëgjonte shkoqur këmbimin e fjalëve në dy gjuhët, përkthimin e çalë gjysmak të zërit gërvishtës. Pas një çasti u dëgjua përgjigjja e ngjirur.

- Duhet të dorëzoheni të gjithë! Unë do t'ju ndihmoj!

- Mallkuar kush të polli ty farë e hithrës! - mallkoi nën vete Halimi, pastaj foli me zë të ulët.

- Më jepni fishekë, do të dal. Qëlloni kur të fillojnë ata.

Suli e zuri për supe, e shikoi drejt në sy. Një parandjenjë e hidhur i drodhi shtatin, lotët vragezuan mbi mustaqet e dendura.

- Po re ti do të marrim fund të gjithë, më mirë dorëzohemi. Kushedi na lënë fëmijët.

Nuk i bëri zemra të shprehte me fjalë tjetër rrezikun përballë zjarrit të pamëshirshëm. Halimi i vuri dorën në zverk, e përkëdheli lehtë. Zbriti shkallët i vendosur, thirri sërish me zë kumbues.

- Dorëzohemi!

Përkulur mes kaut zeshkan përzier me njolla të bardha dhe pelës ngjyrë kërmëz, morën së toku rrugën e Lumit.

Rrethuesit ndaluan të shtënat.

Pas një çasti, të befasuar e zhgënjyer lëshuan batare zjarri të pandërprerë. Në të majtë kau pullali e mori plumbin në kokë, u përkul e ra me sytë e qelqtë nga i zoti. Edhe pela barsë u godit në bark, bëri dy hapa, u rrëzua. Halimi vuri re i ngashëryer, lotët si të njerëzve tek rrëshqisnin nga sytë e mëdhenj.

Kapërceu lumin, çapiti pas të huajve fshehur nëpër rruginat e ngatërruara të zallit. Hëna me syrin e madh

të zbardhëllyer doli me vështirësi mbi horizontin e përflakur, mbytur nga çeta të dendura mjegulle të hirtë. Si një aleat i çmuar në atë ndeshje të pashembullt, derdhi dritën kursimtare mbi qafat e ushtarëve. Helmetat shkëlqyen nën vezullimin e argjendtë. Strukur nëpër vendndodhjet e pambrojtura nga plumbat e Halimit, vështruan të habitur e frikësuar shtëpinë e gurtë të Lisianëve, konturuar nën vegimin e hënës, kërcënuese, madhështore, kështjellë e pamposhtur rrëzë Lumit të Madh...

Klithma e heshtjes së Lisianëve kumbon ende në Kamnik.

RRJEDHA MJEGULLE

*N*ë atë stinë, vendin e mbështillnin nga të gjitha anët tufa të dendura mjegulle të bardhë, prerë nga damarë kaltëroshë të spërdredhur. Masivet e mëdha rridhnin përmbi shtëpitë e hirta, gëlltisin si lubi pallatet, lëpinin syprinën e dallgëzuar të ujit, formonin figura të përçudnuara. Përmbi kalanë e qytetit, dielli inatçor gërmonte retë, grumbuj gamilesh gjigante me kurrizet plot gunga, që mbanin të nënshtruar tokë dhe ujë. Rrjedhat e mjegullës ishin ndër dhuratat e shumta të liqenit vjetarak. Erërat e ngrohta fryjnë gjithnjë në drejtime të kryqëzuara. Rrymat nënujore shtrirë përgjatë tij si rrënjë të ngatërruara lisi, ngrenë drejt qiellit shtëllunga të dendura avulli, që përmytin gjithçka.

Danishi i rrëgjuar kockë e lëkurë çapitet rrugëve, pa ndonjë drejtim të caktuar, thjesht nga e çojnë këmbët. Me thesin e vjetër prej kërpi, hedhur në sup, zvarritet trotuareve pa shikuar njeri. Krahun e djathtë e ka humbur në moshën e fëmijërisë. Askush nuk e di ndodhinë e trishtë fashitur thellë kohës së largët. Atij

s'i kujtohet ose nuk do ta përmendë, si shumicën e andrallave të jetës së tij të gjatë. Në sytë pa ngjyrë, futur thellë zgavrave, pasqyrohet vuajtje e madhe, uria munduese e përditshme. Ndoshta më shumë se kaq. S'i ndan brengat me të tjerët, nuk ankohej, as lyp. E ndien, do të ishte përpjekje e kotë.

Njerëzit e shikojnë mospërfillës, kthejnë kokën mënjane, thua nuk ekziston. Pamja e tij njëlloj me barin e ujkut u vret sytë, i ligështon, ndaj i shmangen si mortajës. Danishi vazhdon të jetojë në mjerimin e vet pa fund me lëngatën e shpirtit të panjohur, të parrëfyer...

Anikdi e shikon i tronditur thuajse çdo ditë, kur endet nëpër kazanët e plehrave, rrëmon, fut rrëmujshëm në thes çdo send të dobishëm, sidomos ato ushqimore. Braktisur prej të gjithëve, ligur e rrënuar, i dhimbset, i ther në shpirt. Me krahun e vetëm në garën e pabarabartë të jetës, lufton sipas mënyrës së tij t'i mbijetojë një bote tejet indiferente, përbuzëse.

Vjeshta rrëzëllitëse mbytur në të verdhën e kuqërremtë kapërthyer me mjegullën e dendur në një ndeshje të shurdhër, nuk i bën përshtypje, madje nuk e di tamam në është pranverë apo vjeshtë. Era memece, lavire e paskrupullt, dashnore e gjithkujt e provokon, gudulis thinjat e pakta në tëmtha. Përmbi grumbullin e mbeturinave, gjethet e blirit me buzët e verdha lëpijnë lëkurën e rrudhur të zbuluar. Ledhatim mashtrues, grishje tallëse. Zhelan i grisur, i pistë, Anikdit nuk i ngjall neveri si të tjerëve. Ndien gjakun të shkasë nëpër trup e të thërrmohet në copëza. Në muzgun e bronzte shpërfillës të një dite të tillë vjeshte të mrekullueshme e ndaloi gati me pahir.

- Më njeh?

Ai deshi të largohet, po tingulli i zërit të ngrohtë e bindi.

- Jo, nuk të njoh.

- Anikdi. S'e thoshe dot emrin, më thërrisje Ani!

Burri i moshuar i hodhi sytë e ujshëm, të shpërqendruar, u mendua një copë herë, tundi kokën në shenjë mohimi dhe deshi të largohej, po tjetri s'e la. E pyeti si jetonte, pse aq i vetmuar, nëse kishte njeri të afërt. Dikur nuk e mendonte se duhej pyetur kaq imtësisht, s'qe e nevojshme. Danishin nuk e dëgjonte. Shikonte andej-këtej si i mbytur në punë të ngutshme. Po e pengonin kot së koti.

Pamja e lemerishme përtej mjerimit, më shumë se varfanjake, prekte cakun e marrëzisë.

Anikdit i bënë përshtypje veçan sytë e shuar të çngjyrosur, pa asnjë shprehje njerëzore. Vetmia e pazakontë strehuar tek ai trup i rrëgjuar preku dhunshëm pikëllimin, më shumë se pamja copë-copë. Shkëndijëzat e kujtimeve të përcëlluara në hirin e harresës u zgjuan si bletë zemërake. Vitet kulluan harrimin e gjatë, përjetimet e largëta buisën nga thellësia e kohës shkollore...

Vite të shkuara ishte rojë në konviktin e qytetit. Ndonëse atëherë rrotull të tridhjetave, të vegjëlit e thërrisnin xha Dane, të rriturit Danish. Dora e vetme bënte me lehtësi të habitshme çdo lloj pune. Priste dru, ndizte zjarret nëpër dhoma, ndihmonte kuzhinieret. I kudogjendur, zvarriste mbi kurriz si tani një thes mbushur me ushqime, e çonte ku i thoshin. Nuk pushonte kurrë. Kur prehej diku qosheve të oborrit, në dorën e vetme shtrëngonte pa vetëdije copa qymyri nga togu përreth magazinës.

Natën hynte nëpër dhoma, mbulonte grindavecët që rrëshqisnin batanijet në netët e acarta të qytetit të liqentë, u lëvizte kokën gërhitësve zhurmëmëdhenj, mbyllte dritaret hapur nga era.

Jetën e tij e mbështillte tërë xhelozia një mister i pakuptuar. Askush nuk e dinte kur flinte, ku banonte, kishte shtëpi, njerëz të afërm. Konvikti ishte vendi i punës, vatra ku fillonte e mbaronte universi i mpakur familjar. Qëndronte aty të dielave, ditët e festave, pushimeve të verës kur konvikti rikthehej sërish në kamp pushimi. Vazhdonte njëlloj, me të njëjtin ritëm monoton punën e tij me vlerë. Mjediset e konviktit humbisnin diçka kur mungonte ai, nxënësit pyesnin njëri-tjetrin me sy, të shqetësuar. Të vegjëlve larguar nga shtëpia, njerëzit e afërm, Danishi u ngjasonte me prindërit. Ndonëse fjalëpak, jo fort i afruar, e donin, ndiheshin mirë kur e shikonin pranë. U kujtonte shtëpinë, ndillte ca kujtime të ëmbla e të shtrenjta, lënë pas diku larg...

Dita e parë e shkollës gazmonte nga zhurmaja e nxënësve. Sillte risi të hirshme, çelte një vit tjetër me të panjohurat e ëmbla drithëruese. Përqafoheshin të malluar me njëri-tjetrin, tregonin jetën e verës, thërrisnin plot hare. Kënaqësia rinore ndehet shpenguar prehrit të asaj dite të veçantë.

Ngazëllimi u ndot papritur.

Një djalë i panjohur muskuloz i zuri dhunshëm derën Lenit, nuk e linte të futej në konvikt. Mbështetur pas parmakut anësor e kërcënonte haptas. Shqetësimi shpërhapej si hije e zezë në tërë hapësirën e shkollës. Adoleshentët vështronin të merakosur shoqen zënë në çarkun e së keqes. Asnjëri

s'guxonte të përballej me horrin mendjemadh dhe thikat kërcënuese ngjeshur rripit të mesit.

Hareja ngeci te porta e shkollës.

Danishi paqësor i kërkoi butësisht të hiqte dorë nga ajo punë e mbrapshtë. Tjetri nuk i vuri veshin, vazhdonte të tijën. Leni e skuqur, përkequr e turpëruar, dridhej e tëra me sytë nga oborri i shkollës. Danishi u afrua, deshi ta largojë me të mirë po tjetri, pa e shikuar drejt, ia ktheu ashpër me kërcënim.

- Dorac, do të hash ndonjë që të vijë mendja rrotull?

Mbi ballin e qetë të rojës u formësuan rrudha zemërimi, damarët e llërës së vetme të përveshur lëvizën si zhapikë zgjuar nga dremitja e gjatë. Inati u kacavar me thonj të lyer nëpër copëzat e qymyrit të kuzhinës. Nxënësit nuk e kishin parë kurrë në atë gjendje të frikshme burrin e mirë, rojën e urtë të konviktit, që nuk i bënte keq askujt.

Lëshoi ngadalë thesin. Kur askush nuk e priste, me shpejtësi rrufeje e goditi befasisht në mjekër me një grusht që do ta kishte zili çdo kampion boksi. E majta e tij mbartte fuqinë e përbashkët të dy duarve. Guximtari i paskrupull u shtri përtokë larë në gjak. Si vuri re Danishin të afrohej për të çuar deri në fund punën e nisur, iku i tmerruar me vrap duke sharë.

Të gjithë u mahnitën nga guximi i rojës, qeshnin me "trimin" e shfytyruar që vajti të lante surratin e gjakosur. Hareja e nxënësve u rikthye gurgulluese, e zhurmshme.

Xha Dania, qetësisht pa folur, si të mos kishte ndodhur asgjë me rëndësi, mori thesin dhe u largua drejt kuzhinës, pranë grumbullit të qymyrit ku rrinte të shumtën e kohës. Shndërrimi i çuditshëm, i

vetëtimtë u mbeti në kujtesë për një kohë tejet të gjatë. Shpesh e kujtonin me admirim më pas kur e sillte rasti nëpër rrjedhat e spërdredhura të kohës.

Kështu e mbante mend Anikdi këtë njeri të thjeshtë e të mirë. Ç'fat i mbrapshtë e kishte përplasur në ditë të hallit?...

Teksa kujtimet si rrjedha mjegulle zevzeke, trazonin krejt qenien, Danishin e harroi krejtësisht. Si të mos e kishte vënë re, vazhdoi të gërmonte plehrat në një rit mjeshtëror të neveritshëm.

Anikdi uli kokën i trishtuar, zënë në faj.

Mjerimi dhe vdekja, sovranë të asgjësë, tmerrojnë të gjallët, përmbysin gjithçka, kthejnë në gërmadhë njeriun dhe mendimin e tij po aq sa lavdinë dhe pasurinë. Ata sy të pajetë, pasqyrë lebetie, i ngjasuan me një humnerë të çuditshme, që nuk kthen jehonat e zërave, i mban mundimshëm, i ndrydh në gjirin e saj. Njerëzit do të shkundeshin nga lemeria po ta dëgjonin çliruar kumbimin e asaj klithme të honshme...

Vjeshta indiferente fshikullonte qytetin buzë liqenit me rrjedha mjegulle tinëzare.

PLASARITJE MALLI

- Po e lë derën hapur, - tha, - troket shpirti i atyre që kanë vdekur në Poroçan.

Gështë e vërteta, rrugën e Jollës e mora për tjetër punë. Kisha dëgjuar shpesh për bukuritë e vendit të largët në përpjesëtime disi të pabesueshme. Rrëfyesit e vishnin hijeshinë e atyre viseve me vello mistike të panatyrshme, në kufijtë e legjendës. Njerëzit e kanë zakon t'i zmadhojnë ato që u bëjnë më shumë përshtypje, t'i veshin me lloj-lloj zbukurime, t'i bëjnë interesante, prandaj u nisa në misionin tim zyrtar pa ndikim të dukshëm prej tregimeve nostalgjike plot kolorit.

Po sa mora rrugën e Manastirit të Shën Marenës, fshehur mes maleve, palosur radhë-radhë njëri mbi tjetrin dhe kapërceva Qafën e Kryqit nëpër vrugën e përdredhur me guriçka murrashe si copëra alabastri, m'u hap një pamje përrallash, diçka e ëndërrt, qiellore. Hapësirë e pafundme mbushur me kodrina të mbytura prej drurëve të llojlojshëm, shkëmbinj të thepisur

varur humnerave të pamasa, diell i thatë, i madh e i padukshëm, qiell i ngjashëm me re transparente pluhuri blu. Zhytur në gjelbërim të thellë me vellon e kaltër hedhur supeve, Jolla ishte nusja e pyllit të mugët dhe e dashura e qiellit të paanë me të cilët jetonte të gjitha kohët njëherësh.

Ngulur në një kënd të rrugës vështroja atë çudi, thithja me tërë qenien hirit e derdhura me bollëk mbi peizazhin e gjelbër madhështor si rrallëkund. Pa kuptuar, si gjithë të tjerët, rashë në rrjetat e magjisë.

Në tërë sipërfaqen përtej, brigjet dhe kodrat vëngërashe ngjanin me kope delesh gjigante që kullosnin përjetësisht barin, vrundulluar shullëreve dhe luadheve, shtruar me qilimin e kadifenjtë të fillimvjeshtës. Përballë Guri i Topit, zot i tokës dhe i qiellit, kishte vënë mënjanë pa kujdes takijen e gurtë larushitur me njollat e bardha të borës së përjetshme dhe shikonte i shqetësuar gjer ku i hante syri këtë tufën e mamuthëve ngulur aty në zëfillje të botës. Përmbi peizazhin e gjelbëruar varej qielli blu i kthjellët e i ndritshëm, që shpërndante kaltërinë vezulluese cep më cep. Jo shumë larg, pranë shtratit të lagësht të një përroi, kërcente me vrull nga foleza e gurtë rrëkeza e cekët, e tejdukshme. Ujë të saj copëtohej, vërtitej e shkëlqente në mënyrë misterioze. Kënga e burimit, simfoni fluide, e gëzueshme, ndehej në ajrin e lagësht në ujdi magjike me pamjen. Në të majtë Gryka e Gurit, një kanion i thepisur, i frikshëm, të fut datën, të merr sytë e të lë pa gojë me portën e lartë mbi lumin e kreshpëruar përfund tij.

- I thonë Skrepi i Llëngës atij, or tungjatjeta, nuk ka tjetër si ai, - më shtiu në vesh shoqëruesi im. - Pati

qenë edhe kur nuk kishte njerëz mbi faqe të dheut e ndoshta më larg se kaq. Skrepa ka sa të duash nëpër rrëpirat e shkëmbinjtë, pëllëmbë e skrep qëndisur tërë vendi, po ky është tjetër gjë, pa të dytë askund. Kërko sa të duash nëpër hapësirën e pamasë, në daç gjer në Valamarë, s'ke për të gjetur si ai.

Vështrova më habi burrin që më udhëhiqte nëpër rrugën e panjohur. Shtatvogël, flokët gjysmë të rëna, mbante veshjen e veçantë të vendit, kostum shajaku dhe kapele prej leshdeleje të bardhë borë. I imët, pak i zbehtë, serioz dhe vazhdimisht i menduar, deri në atë çast pothuaj nuk kishte folur fare. Të jepte përshtypjen e njeriut të trashë si punë leshkoje. Po aty, në hyrje të Manastirit, u bë papritur llafazan, sikundër memecëve u vjen goja prej bekimit hyjnor të Shën Marenës. Shpërthyes i çuditshëm përmbi orët e mërzitshme të udhëtimit, u shndërrua në pasqyrë njëmijëcopëshe e hireve të tokës e qiellit. Tregimi plot kolorit, me fjalë e copëza fjalësh të ndërkalura me lezet, më çuditën pa fund, aq sa ornamentet e ndehura përtej Grykës së Gurit. E lashë të fliste, madje ndonjëherë e nxisja kur ndërpriste ligjëratën e mahnitshme në stilin e hollë të gjuhës së vendasve.

- Këtu gjeografia nuk mësohet me libra, as fletore e lapsa, si bëjnë kudo nëpër botë, - vazhdoi të meditante në mënyrën e tij të veçantë. - Jo, or miku im i mirë, jo! Mos u mundo hiç, nuk ia del dot kurrë se pamja lexohet vetë, mjafton të kesh sy e ta soditësh.

Pastaj, eksituar nga bukuria e vendit të begatë, vazhdoi i papenguar të nxirrte fjalët si gurë të fildishtë gjerdani, rreshtuar diku thellë shpirtit llagar.

- Ja, shikoje vetë ti, zotëri i kënduar, nuk do as kalem, as shumë mend kjo punë. Anës lumit, ato rrugicat e shtruara me kalldrëm janë gjurmët e vijës së vjetër të rrugës Egnatia. Krahas hullive të ujit, rrëkeve të shiut, luleshtrydheve e kërpudhave djegëse, burojnë në dy brigjet lajthitë e shkozat, ngatërruar me njëra-tjetrën mos o Zot, ke frikë t'i shikosh pa le të hysh përmes tyre. Kaçubet murrake të bushit janë strehëza natyrale për kafshët e egra. Rrënjë e fole ngado, fole thëllëzash, dhelprash, gjarpërinsh. Gjalleja pa fund, natën struken anës lumit nëpër strehëzat fshehtarake, ditën buisin mizëri. Se për gjë të gjallë o ka këtu, o askund tjetër, nga mizat e dheut gjithfarësh, lepujt e ketrat, gjer tek ujku e ariu, zot i territ e zot i vendit. Nata trazohet frikshëm me zhurmat e kryqëzuara të egërsirave, aman o Zot si ndonjë muzikë buçitëse me nota të larta, të ngjeth mishtë, ta bën trupin mornica-mornica. Ja, kështu, më plaçin në të gënjej.

Pushoi një copë herë, më vështroi sikur kërkonte miratimin tim, pastaj vazhdoi.

- Këtu me zor duket, është larg, po ta them unë që i kam rrahur pëllëmbë më pëllëmbë. Kur ngre sytë pakëz më lart sheh se shkozat hollohen, zgjaten, mpaken e rrallohen gjersa u lënë vendin ca drurëve të rrallë dushku. Të fuqishëm, egërshanë, ata vështrojnë mospërfillës shkozat mjerane që përkulen andej-këtej prej erës më të lehtë. Lisat e marrin fuqinë ca më sipër, lartohen, trashen e fuqizohen të thuash ti ç'u bë kështu përnjëherë, mbulojnë tërë sinorin e shtëpisë që u ka caktuar Zoti apo ndoshta zonja Shën Marenë. Ama kur ngjitesh si nja tetëdhjetë metra përpjetë, zënë e rënkojnë nga sëmundja e lartësive, vogëlohen e rrallohen gjersa humbasin mes drurëve të ahut.

Ndiqja dorën e tij dhe shikoja me vëmendje brezat drusorë, që i linin vendin njëri-tjetrit si në një stafetë gjigantësh.

- Eh! I bekuar ahu, më i dendur, më i shpeshtë se të tjerët. Ka ca drurë të vjetër që po të ngresh kokën të shkojnë dridhma nëpër trup, të bëhet sikur duan të piquen me qiellin, ja edhe pak i arrijnë. Me krahët e gjatë shtrirë gjer përtej përpiquen ta tokin me miqtë e vjetër, që sa vjen e rrallohen, sa vjen i largohen njëri-tjetrit të malluar e sëmëllisur pa hesap.

Hidhi sytë më lart, shiko ahishtet si ngatërrohen me halorët, puthen e nduken fshehur mos i pikasë bota e u nxjerr fjalën. Në fillim ahët e mëdhenj mbajnë nën sqetull bredhat e rinj me ato qepallat e gjelbra të dendura. Ngjajnë me ndoca çupa nazelie që kanë humbur udhën mes drurëve të ashpër. Nuk thua dot s'u pëlqen të rrinë ashtu mbështetur pas trungjeve tërë myshk të butë, ku vënë kokën miqësisht, prehen dhe i zë gjumi nanuritur nga fëshfërima e erës së lehtë nëpër sqetullat e drurëve gjethegjërë.

Po hë-hë, fare pak dhe e mbulojnë vendin ato pishat e rënda, bredhat bukuroshë, që duket sikur ua bëjnë me dorë aheve. Këta, të mundur, të nënshtuar, me sytë përdhe nga turpi i shikojnë të pikëlluar kokulur. Nuk u del inati për shumë kohë. I kam parë nga afër unë, duket sikur qajnë, aq të mërëzitur janë, m'u thafshin në të gënjej. Ahët janë si njerëzit, gëzohen, mërëziten, përkëdhelin njëri-tjetrin, bëjnë dashuri. Vërtet, një çudi e madhe është kjo punë, nuk mund të thuhet me gojë sado të përpiqesh, po nuk u vajte afër, t'i ndiesh e dëgjosh kur kuvendojnë me të mërmëritur.

Fytyra i kishte marrë pamje të këndelltë, sytë i shkëlqenin, nga tërë qenia i buronte një nur e melodi qiellore. Ledhatonte me fjalë e zemër të qëruar zonat e ndara të drurëve sipas lartësisë mbi lumë. Ahet i kishte për zemër, i donte përmbi të tjerët.

- Sinori i halorëve firon dhimbshëm, me turp të madh. Si ore ua lënë vendin në dorë ca barishteve hollake, që nuk ta mbushin fare syrin, dorëzohen për turp të Zotit? Të thuash ti frikohen ata drurë të gjatë e të fuqishëm sa më s'ka përpara ca fijeve bari që tundin kokën tërë nojma e buzëqeshje tallëse. Ja, në majë të Gurit tërë faqja e gjerë nuk ka asnjë dru për be të mbrohesh nga egërsirat, po vetëm bar ngado të hedhësh sytë. Ti e shikon vetë si duket mali, qeros, biçimsëz e qesharak për të qarë hallin. A e sheh or mik si venë këto punët e pyllit nga anët tona?!

Mbaroi i lodhur ligjëratën e gjatë, pastaj u mblodh si i zënë në faj. Heshta edhe unë i mallëngjyer nga pamja e pazakontë që përshfaqej në tërë hapësirën dhe fjalët e tij plot nur, mbushur me lëngun e jetës, gjalluar nahijes rrëzë Gurit të Topit.

Në tërë këtë bukuri sa të lot mendja, përmidis pishave, bredhave dhe aheve të veçuar, matanë Grykës së Gurit, kanë mbirë ca shtëpi me çati të pjerrëta, disi larg njëra-tjetrës, sikur duan shumë hapësirë të marrin frymë lirisht pa penguar. Çdo udhëtar si puna ime s'ka si të mos habitet me këtë fshat të largët në fund të zonës së banuar dhe në fillim të malit të lartë, kufi me pyllin, kufi me egërsirat.

Jolla u përshfaq me zor, fshehur nga sytë e kureshtarëve, mes pyllit dhe relievit të thyer. I ngjante kameleonit të përshtatur mrekullisht mes drurëve të

shumtë, shpërndarë në tërë sipërfaqen përmbi lumë. Hera e parë që e shikoja, ndonëse pata dëgjuar për ato banesa të largëta, përtej Grykës së Gurit.

Si vallë janë ndërtuar shtëpi këtu, kur ka sheshe të tjera më të afërta? Ç'i ka shtyrë kaq larg? Kur janë vendosur në këto vise fshehtarake të thella? Nga kureshtja e zjarrtë, e paduruar, pyetjet nuk kanë fund, aq sa bukuritë e fshatit të largët mes pyllit të virgjër.

Breshërisë së pyetjeve të mia, shoqëruesi iu përgjigj me një tundje enigmatike të kokës.

- Sa për banesat e njerëzit mos më pyet mua. Më mirë se xha Zërja s'ka njeri në botë ta rrëfejë historinë e tyre. Është nga të gojës ai, mjaltë nxjerr, s'matesh kollaj me të.

Nuk e mora vesh tamam ç'deshi të thotë me shprehjen "të gojës", po ai kishte folur më shumë nga sa duhej, ndaj u mblodh në guaskën e heshtjes si kërmill i trembur.

Në hyrje të fshatit më priti mësuesi, serioz e i pashëm. Pasi u ngjatjetuam sipas zakonit, me shtrëngime duarsh dhe rrahje shpatullash, morëm drejt shkollës. Një tufë fëmijë faqekuqë të zhurmshëm na përshëndetën ngrohtësisht. Më vështronin të heshtur plot respekt mua, të panjohurin. Njëri, më i rritur, se ç'u pëshpëriti të tjerëve, teksa shikonte vazhdimisht nga ne.

Fjalët misterioze i topitën të tjerët. Më vështronin të habitur. Secili më përfytyronte sipas imazhit të vet të shformuar. Nuk u doli si e patën imagjinuar, teksa vështronin një burrë të zakonshëm, prandaj çudia shpalosej pa droje në tërë qenien e tyre fëmijërore. Nuk më janë larguar kurrë nga vetëdija ata vogëlushë

të lektisur me sytë xixa, plot kureshtje dhe dëshirë për të mësuar të fshehtat e botës së madhe, përtej vendit të tyre të veçuar, të largët.

Në mbarim të asaj dite të lagur nga shirat e fundvjeshtës bujtëm në shtëpinë më të madhe të fshatit. Te porta e jashtme më priti miqësisht krahëhapur një burrë kockëmadh, me fytyrë shprehëse dhe sy të zjarrtë. I drejtë, i gjatë, ishte nga ata që këtyre anëve u thonë “i thatë po i thantë”. Ndërmenda fjalët e shoqëruesit.

- Ai duhet të jetë, - regëtiva me një shpresë të turbullt, tunduese.

Xha Zërja ishte burrë i rrallë, nga ata që ke qejf t'i takosh sa më shpesh dhe t'i kujtosh përherë. Në fund të darkës, rreth sofrës së madhe, pasi kishim pirë nga një okë raki, kënduam e folëm për hallet e dertet e kohës, e pyeta plakun e mirë për punën e këtij fshatit të tyre ngulur kaq larg mes pyllit me pisha e bredha, shtyrë thellë përfund Gurit të Topit.

U mendua një copë herë i befasuar. Nuk priste të shkartisja plagën e hershme, me të cilën kishte jetuar gjatë si një i gjymtuar me sëmundjen e pashëruar. Mbi ballin e rrudhur, mendime të ngarkuara lëvrinin në trajtë gjarpërinj dhe trazonin kujtime të trishta. U ngrit, çeli portën e madhe.

- Po e lë hapur, - më tha, - natën trokasin shpirtrat e atyre që kanë vdekur kohë më parë në Poroçan.

Pas këtij riti, me pamje rrëfimtari, sy të perënduar dhe zemrën copë-copë, tregoi historinë e çuditshme të vendit. Dëgjova i mahnitur të më fliste për të parët e tij ikur nga kjo botë, sikur i prekte ngadalë të mos i lëndonte, i përkëdhelte me dashuri të kulluar. Emrat, hijerëndë në madhësinë e tyre, kapërcenin terrinën

e kohës dhe shpërfillnin zezonën e madhe. Ashtu, pleqnar i fjalës së vjetër, zhvirgjëronte murgërimin e thinjur, nxirrte stërgjyshërit e zhytur në vetminë e largët, në një rrëfim metaforë, histori e dramë, kujtesë e ardhmëri. Hera-herës sytë i lotonin, teksa zëri merrte nuanca dhe ngjyrë nga vetë rrëfimi. E folura e veçantë tingëllonte si këngë, me një melodi të rrallë magjike, të padëgjuar ndonjëherë më parë. Zëri i thellë gurgullues i ngjante burimit me ujë aq të kthjellët, sa përfund tij duken gurët e larë, tek rrëzëllinjë në dritën e pakët të muzgut të përjetshëm.

- Më trazove plagë të rëndë, mërguar gjatë, jo pak po prej një shekulli e gjysmë, - nisi të tregojë me zërin mjaltë e shkuar mjaltit.

Shpalosi me qartësi të habitshme plagët, tjerre thellë nëpër mote. Ngjarjet dilnin prej shpirtit, sikur i tërhiqte zvarrë me çengel nga një pus i thellë pa fund e pa anë. Ku e ku fjalët e tij, përpara kallëzimit tim varfanjak.

Poroçani ka qenë fshat i vjetër i strehës më të populluar rrëzë Valamarës. Ehe, fshat them unë! Jo vendbanim dosido or jo, po krahinë e tërë, me njerëz të mençur e punëtorë, gra për kokën e grave, të hijshme sa s'thuhet dot me fjalë. Apo s'ishte vend i bekuar me tërë të mirat. Tokë sa të duash, ujë për kokën e ujit, brisk i ftohtë, bari mbulonte korijet dhe shpatet e maleve, gjë e gjallë nuk numërohej. Edhe qumësht dallëndysheje po të kërkohet, gjeje në Poroçan. Përmbi fshat Kurora e Valamarës rrëzëllinte dimër e verë, dimrit nga dëbora e pasosur, verës nga rrezet e diellit të vajtur e zemërak si ndonjë plak gërnjar.

Kapedan Jaçja, i pari i fisit Jolla, me emër të rëndë në ato vise, drejtonte me dorë të hekurt Poroçanin. Nuk pati bërë vaki kurrë t'i hante hakun njeriu. Zemrën na (bëri një hark të gjerë me krahë), sa të kaut e kishte. Ama mjerë ai që i binte në qafë njerëzisë, e pickonte gjarpri, e hante grera, or zotëri i mirë, ja kështu si të them unë ka qenë. Kur bënte emër Jaçe Jolla kështu e ashtu, do të bëhej se s'bën, të vinte mirë a s'të pëlqente, në daç me dashje a në daç me të keq. Apo s'të kish një mjekër të bardhë si çudi gjer në fund të pëqirit. Me sy që i shkrepnin, vetulla kaleshe, ballë të lartë si prej mbreti, i gjatë, tërë lezet, kishe qejf ta shikoje, nur e mirësi lëshonte ngado.

Hataja ngjau kur gjithçka shkonte si jo më mirë. Babai im, ndjesë pastë, as emrin nuk i kujtonte Adem agos, monstrës së pështirë të atyre anëve. Një ditë të vjeshtës së tretë, se listopadh a shënëndre, diku midis tyre, (im atë nuk e mbante mend mirë), i dërgon haber Jaçes.

- Ti e di, Dovleti më ka ngarkuar të mbledh xhelepin në anët e tua. Kaq për kaq, e nxirrte hesapin mysybet barrë drithi, leshi e mishi, sa fshati nuk i gazitte dot kurrë.

- Mblidhi sa më parë se për dhjetë ditë si sot më ke aty. Bëj gati edhe kafshët e samarit t'i nxjerrin gjer në udhën e karvanit.

Se mos pati mbledhur ndonjëherë taksa nga ato anët tona i huaji thua ti? Pako gjë, pothuaj hiç fare. Ngarko këtë bej e atë aga, ky është më i zoti prej atij tjetrit, po për të nxjerrë gjë, ëhë, bishtin e lugës merrnin. Dhjetarët vinin e iknin me bisht ndër shalë si qentë e rrahur. Arrinin në fshat me daulle, të thuash se këta

bënin hyqëm, nxirrnin ujë të zi. Së fundi ia mbathnin me turp kokulur dhe hasmit të largët i çonin opingat. Ama e dinte qafiri, Poroçani kishte çdo gjë, ndaj nuk iu nda, o të bëhej e tija, o rashë e vdiqa.

Murrëtohet kapedani, kërcet dhëmbët mos o Zot, mjekra e bardhë i dridhej si ta kishin zënë shtatë palë ethe. U kthehet me tërsëllëmë të dërguarve.

- Ç'e pandeh Poroçanin Adem aqua, ndonjë çiflig të tij a si? I thoni as morrat nuk i japim, turku po të dojë le të vijë t'i marrë vetë.

Pastaj mblodhi burrat në kuvend.

- Më çoi haber Adem aqua për taksat e të huajit dhe unë ia ktheva përgjigjen si e mendova e si e kërkonte i paudhi.

Shumicës i pëlqyen fjalët e plakut, por aty-këtu disave nuk u erdhi mirë. Se përse, kuptohej, mbanin anën e tjetrit.

- Mirë o mirë, po Ademi i zi ka turqit prapa. Ata bëjnë kërdrinë kudo shkojnë, nuk është kollaj të hahesh me ta, - foli si me përtesë njëri prej tyre nga të pleqësisë.

Jaçes i iku boja e fytyrës, u kreshpërua jo aq nga ato që tha sesa nga mënyra paraqende si foli tjetri. Me demek kot që harxhon frymën or kapedan, me aganë nuk matesh dot. Ashiqare, bedel i Adem Agos. A duronte gjer më aq plaku?! E dinte, ca fise në Poroçan mezi e pranonin hyqmin e tij. Pse Jollat të na komandojnë jetë e mot, jo po ka fise të tjera me shumë dyfekë e ku ta di unë se çfarë. Ama hapur nuk dilnin se i pinte e zeza, shtatë u shkante nga Jaçe Jolla. Jo një herë e kishin lënë në baltë përballë hasmëve të vendit.

Të gjitha këto i shkoi nëpër mend. Priti sa folën të gjithë, pastaj mori vendim.

- Ne nuk i japim asgjë. Po të dojë e po t'ia mbajë le të vijë. Ti, - iu drejtua hafijes, - të vesh që nesër t'i çosh Adem agos vendimin tonë.

Tjetri u mblodh nën vete, u shtrembërua si nepërkë helmuese nga ato të lumit, ama nuk bëri zë. E dinte mirë ç'i ngjante po ta zgjaste fjalën me Kapedanin.

Dhjetë ditë më vonë Adem agua me ndonja shtatëdhjetë a më shumë burra të armatosur çatisi, sikur vinte në mall të babait. Jaçja, në mes të sheshit, aty te Rrapi i Madh, vetëm me tre burra. Rrinin e bënin muhabet për shtatë palë qejfe, tërr se ua bënte syri. Kuvendonin për motin, jo po thatësirë e madhe, po thahet bereqeti, a do të bjerë shi, dimri sivjet nuk po qaset e të tjera si këto. Demek tërti-vërti, nuk ta kemi frikën aga, po mblidhi rripat e ik nga ke ardhur.

Afrohet Ademi mbi një pelë të zezë hergjele. Mustaqet e gjata përdredhur gjer sipër mbi vetull, dyfekun në dorën e majtë, dy kobure sermi në brez. Burrë katalla, çehresëz ishte, nga ata që nuk e lënë përgjysmë të përpjetën sado e thiktë të jetë. Prapa, të bindur si manare, e ndiqnin burra nursëzë hipur mbi kuaj, me armët kryqëzuar në kocakët e samarit.

Ama se i përfilli Jaçe Jolla? Hiç ore, hiç fare, të thuash ti se po vinin ca kalamaj apo gra me buki në krahë, jo burra të armatosur gjer në dhëmbë.

- Kapedan Jaçe, erdha për atë muhabetin që të kam çuar haber, - i tha me kapadaillëk Adem agua, rrethuar nga bylyku i burrave hijerëndë.

- Përgjigjen ta kam dërguar dy herë, - ia ktheu Kapedani pa luajtur nga vendi. - Pastaj, kur vjen tjetri në shtëpi, më parë jep vaktin, më tej nget kuvendin. Nga anët tona kështu e kemi zakon, or hyzmeqar i turkut.

E rëndë kjo, s'kishte ku të vinte më. U nxi Adem agua, i zbriti pelës dhe vështroi nga të gjitha anët i menduar, i vrenjtur. Nuk i pëlqeu guximi i krisur i Jaçes. Edhe frikën e ndonjë kurthi e mendonte. Ama nuk mund të turpërohej përpara njerëzve. Me një fjalë të tij, mor po me një shenjë, ata bënë hatanë.

Mori kurajë, iu afrua kapedanit i pizmosur. Zgjati dorën ta zinte për mjekre, po krahu i mbeti në ajër. Me shpejtësi rrufeje, siç nuk e priste as Ademi, as të tjerët, thika e Jaçes u ngul gjer në myrynë prej briri, i shkoi tejpertej barkut. Gjaku shpërtheu çurg, skuqi trungun e Rrapit të Poroçanit, arma i ra nga dora. Pothuaj në çast mbinë nga dheu dyzet burra me dyfekët e mbushur. Trimat e Adem agos u zunë mos më keq, si lepuj në çarkun e Kapedanit për turp të Zotit. Filloi një luftë e dëshpëruar. Të ardhurit pa komandat rezistonin si mundeshin, po rrethuar nga të gjitha anët, nuk e kishin yryshin e parë.

Jaça, pas trungut të gjerë të Rrapit, vështroi të tijtë dhe pa vetëm jollat, që përparonin me guxim, të tjerët se nga shtinin fshehur nëpër gurët e lëmit. Trimi, si trimat, e ka emrin e madh po jetën të shkurtër. Pas një sahati, trembëdhjetë burra të sërës së tij përpëliteshin në pellgje gjaku. Dy herë më shumë vërçenj hanin dherin e lëmit.

Jaçe Jolla u përdroth si të kishte ftohtë. Mbërdhima e acartë e mblodhi të gjithin, hyri gjer në thelb të shpirtit. Përpëlitej ai burrë i patrembur kurrë ndonjëherë dhe lotët i piqeshin në fund të mjekrës së gjatë. S'i thoshin shaka, hataja qe e mynxyrshme. Nga tërë burrat e fisit të tij mbeti gjallë vetëm ai. Nuk i duhej më jeta. Doli në shesh, si ndonjë shenjtor a baba

nga ata të teqesë. Të habitur, me sytë na, të dy palët ndërprejnë të shtënat.

- Hidhni armët dhe mbathjani, - u sokëlliu me tërë gurmazin mbeturinave të Adem agos.

Ngritur në këmbë me atë mjekër të bardhë të argjendtë, shpërndarë gjoksit të gjerë dhe thikën e gjakosur në dorën e djathtë, u kalli datën. Pa thënë asnjë fjalë, lanë dyfekët dhe ikën nga sytë këmbët. Askush s'u kujtua për trupin e Adem agos dhe kufomat e tjera ndehur tej e tej lëmit në Poroçan, shtrirë nën krahët e gjera të Rrapit të Madh.

Sytë e lëngëzuar të Xha Zëres thoshin shumë më tepër se fjalët që rrokulliseshin si ndoca gurë të rëndë në humnerë. Vazhdoi të rrëfente me dhimbje të thellë, kërrusur më dysh nga pesha e ngjarjes së lashtë, të rëndë sa Skrepi i gurtë.

Po atë natë varrosën me kujë e lot të vrarët. Përkrye trembëdhjetë tumave të dheut të freskët vendosën nga një gur të madh me shenjat e të vrarëve. Të nesërmen karvani i grave dhe fëmijëve ndiqte pas Kapedanin në një rrugë të gjatë, pa kthim.

Dy ditë e dy net udhëtoi fisi ynë gjer mbërriti në këtë vend të shenjtëruar nga dora e Zotit. Tokat ishin të Shën Marenës, i qofshim falë. Ja, shikoje vetë nesër kur të dalësh që këtej. Manastiri mbretëron sa të ha syri tej e tej. Nuk e di kush i mbrojti nga egërsia e të huajit, vendi i fshehur apo vetë Virgjëresha e bekuar. Turqit nuk ua gjetën gjurmët kurrë. Në Poroçan bënë kërdrinë, po asnjëri nuk dinte të thoshte ku vajti kapedan Jaçe Jolla me fisin e tij të mpakur.

Kështu or mik i dashur u ngulën të parët tanë në këtë vend. Edhe emrin i vunë Jollë. Me pas erdhën

fiset e tjera e u bashkuan me tanët. I pari i Shën Marenës u dha tokë, i bëri bujq të Manastirit. Mot pas moti fshati u shtua, e shumua me njerëz e gjë të gjallë. Ama të dhjeta asnjëherë nuk i dhanë të huajit.

Ja kështu ka ngjarë.

- Jolla është e shenjtë, - përfundoi me sytë e mëdhenj të ujëzuar, ku lexohej qartë dhimbja dhe krenaria, - është e përkëdhelura e Shën Marenës, mikeshë e pyllit dhe qiellit. Kushedi, mund ta shkruash. E zeza në të bardhë mbetet, fjalët i merr era.

Një buzëqeshje e mrekullueshme endej e pafajshme mbi tërë qenien e Xha Zëres. Lotët rrokulliseshin mbi mollëzat e rrudhura si margaritarë dhe shkëlqenin me mijëra shkëndijëza shumëgjyreshe në dritën e dobët të dhomës. Nuk i fshihte, as kishte turp ai burrë i vjetër. Më shumë se rrëfimi, kullonte malli i thinjur, plasaritur nga kujtimet. Ndihej i çliruar prej një barre të madhe që e zvarriste nëpër mote pa fund nga njëri brez te tjetri.

Kërciti dera e jashtme. Buisën shkulma ere të freskët që i përkëdhelnin butësisht ballin e rrudhur, sytë e ndriçuar nga një dritë e brendshme misterioze dhe leshrat e bardha të rralluara. Ajri i dhomës fëshfërinte ngadalë. Të gjithë mbajtëm frymën të ngashëryer. Plaku u ngrit në këmbë me nxit.

- Erdhën, - tha, - sa më kishte zënë malli!

PASTHËNIE

DRURËT E VITEVE KULLOJNË HARRIM

*D*y muaj më parë në të përditshmen e të përditshmeve u gjenda papritur mes një pylli, që shushurin gjithnjë edhe kur dëborërat bien drurëve gjetherënë. Në rrjetat e muzikës ndien ëmbëlsinë e çastit poetik. Zbritur maleve të përhimtë harliset e freskët, nanuritëse, plot ngjyra, befasia. Dëgjon frymën e tij tek qesëndis bregoren, plasaritur nga dhimbja. Ç'është kjo dhimbje që zhduket e shfaqet si ajsberg? Llokoçit ujërat e jetës, trand deri në asht shpirtin përvëlitar. Nuk është dhimbje që zgjat sa një e ndezur fill shkrepëse. Vullkan shpirti i tij. Jo Vezuv hijerëndë, tashmë në vdekësinë e vet, po gurgullues çdo çast, minutë, orë e ditë. Derdhet mbi Dvor, flladit Valamarën, noton përmbi qytetin e liqentë. Si vijë melodioze shtrirë përgjatë një afresku, kjo ndjesi çel nëse lexon romanin “Pesha e kohës” shkruar nga autori kohë më parë. Ka linjën e tërë emocionuese.

Prozave grishet sërish kjo harmoni. Aty marrin hov dhe gërshetohen dhjetëra emocione. Ngjyen me dashurinë për vendin dhe njerëzit çdo fjalë dalë kraharorit prush me ngjarje. Emocioni di të heshtë po aq mirë sa di edhe të flasë. Sheh mjegullat si ndehen në pragje ditësh vjeshte këmbëkryq me jetën. Shikon liqenin që prehet në gjumin e mëngjesit dhe fle si foshnjë, hënën tek hedh spirancën përtej kodrave. Syri i dimrit mbi rrjedhat e mjegullave shpon si thikë. Kujtesa e plagosur nëpër qerpikët e ujëvarave pikon mallin ëmbëltak. Ëndrrat kryqëzojnë kohën helikave të muzgut me plagët gërvishtur viteve. Limaneve ankoron gëzimet e dikurshme. Në shtegun ku dita thyhet, bari i mallit gjelbëron lëndinës së kujtimeve. Lindin kështu tregimet buzë muzgjesh. Sodit kërshërinë e ngjarjeve, luan me fjalën si luan përroi me brigjet që shkel për herë të parë. Tallaz ankthmali muzgjeve të thinjura shikon trishtimin tek bie fushës së paanë të dhimbjes.

Pikon kjo dhimbje si loti i sorkadhes goditur nga gjahtari. Rrezet e fundme të së kaluarës së hareshme e mospërfillëse ndriçojnë qenien e tij në çdo hap të hedhur. Drurët e viteve rënkojnë nga erërat e shkapitura plot stuhi dhe kullojnë harrimin e gjatë...

EDUART SULOLLARI
27 korrik 2009

PËRMBAJTJA

Më shumë jetë se modë - parathënie nga dr. ARDIAN KYÇYKU	7
Muzgje të thinjura	11
Kujtesë e plagosur	32
Iradeja	44
Samanda	66
Ëndrrat kryqëzojnë kohën	74
Syri i dimrit	123
Vite pa ngjyrë	138
Thikat e Vardarit	148
Qerpikë ujëvarash	161
Klithma e heshtjes	179
Rrjedha mjegulle	195
Plasaritje malli	201
Drurët e viteve kullojnë harrim - pasthënie nga EDUART SULOLLARI	216

ISTREF HAXHILLARI
BARI I UJKUT

Formati: 13 x 20 cm
Shtypur në Shtypshkronjën TOENA
Tel: + 355 4 22 40 116
Tiranë, 2009